



**UNODC**

United Nations Office on Drugs and Crime

**БОРБА ПРОТИВ**

**НЕЛЕГАЛНАТА ТРГОВИЈА СО ОТПАД**

SMERNICE ZA DOBRU ZAKONODAVNU PRAKSU



КАНЦЕЛАРИЈА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ЗА ДРОГА И КРИМИНАЛ

БОРБА ПРОТИВ  
**НЕЛЕГАЛНАТА ТРГОВИЈА СО ОТПАД**  
ВОДИЧ ЗА ДОБРИ ЛЕГИСЛАТИВНИ ПРАКТИКИ



ОБЕДИНЕТИ НАЦИИ  
Виена, 2022

## БЛАГОДАРНОСТ

Оваа публикација ја подготви Одделот за поддршка на конференцијата, Огранок за организиран криминал и недозволена трговија, Одделение за прашања од овој договор на Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (УНОДЦ) во рамките на Глобалната програма за спроведување на Конвенцијата за организиран криминал: од теорија до практика.

Истражување и изработка: Колин Крег, Марион Крепет, Ненси Исарин, Роксана-Андреа Мастор, Шервин Офтадех, Риика Пунтонен, Флавија Ромити и Феликс Вегерле.

Учество: Во подготовката на оваа публикација учествуваа и многу други лица. УНОДЦ ја изразува својата благодарност до сите оние кои дадоа свој придонес преку нивното учество на состаноците на експертската група одржани со цел да се изработи публикацијата и/или преку поднесување писмени повратни информации за претходните нацрти. УНОДЦ им оддава признание на следните лица:

Даниела Андреата (Интелегит/Универзитет во Тренто), Дејвид Азулај (Центар за меѓународно еколошко право), Метју Берд (Азиски истражувачки институт за еколошко право), Мајкл Бехос (Организација на американските држави), Винати Бола (Секретаријат на Конвенциите од Базел, Ротердам и Стокхолм), Лизелот Бишоп (Универзитет Еразмус во Ротердам), Ен Броснан (Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска), Аманда Кабрежо ле Ру (независен правен експерт), Џонатан Клоф (Универзитет Монаш), Вирџинија Комоли (Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал), Фабио де Роза (Италија), Винсент Делбо (Франција), Лејла Девија (Регионален центар на Конвенцијата од Базел за Јужна Америка, Аргентина), Серена Фаварин (Транскрим, Универзитет Католика дел Сакро Куоре), Маурицио Фернандез Монталбан (Чиле), Тим Грабиел (Агенција за истражување на животната средина), Патриша Гролет (Меѓународна организација за криминалистичка полиција), Јујун Исмавати (Фондација Нексус 3), Менгцинг Лу (Универзитет за политички политички науки и право на Кина), Виторија Луда ди Кортемиља (Институт за обука и истражување на Обединетите нации), Хауард МекКен (Обединето Кралство), Кејти Оли (Обединето Кралство), Лерој Педок (Универзитет Џорџ Вашингтон), Родриго Пења Сепулведа (Чиле), Џозеф Поукс (Соединети Американски Држави), Ру Раат (Свестка царинска организација), Иева Ручевска (ГРИД-Арендал), Хенк Русинк (Холандија), Антонио Сеговија Арансибија (Чиле), Афродита Смагади (Програма за животна средина на Обединетите нации), Татјана Терехова (Секретаријат на Конвенциите од Базел, Ротердам и Стокхолм), Кристијан Турније (Франција), Вилијам Вилсон (Независен експерт за отпад) и Фени Вонг Јук Јин (Малезија).

Свој придонес во подготовката на оваа публикација дадоа и следните вработени лица во УНОДЦ: Марија Адомеит, Агостина Бачино Уберти, Сири Бјуне, Димостенис Хрисикос, Јоана Котутиу, Шамини Џајанатан, Ен Лин Џенсен, Олга Кузмијанок, Никол Квијано-Еванс, Луиза Саја Портасфар, Даниела Сота Валдивија, Едмунд Ленди Теи, Стивен Турлоу, Лејда Точи и Микиел ван Дајк.

УНОДЦ, исто така, сака да ѝ се заблагодари на Владата на Франција за нејзиниот великодушност во финансирањето на Глобалната програма за спроведување на Конвенцијата за организиран криминал: од © Обединети нации, 2022 година. Сите права се задржани, ширум светот.

Употребените ознаки и презентацијата на материјалот во оваа публикација не подразбираат изразување на какво било мислење од страна на Секретаријатот на Обединетите нации во врска со правниот статус на која било земја, територија, град или област, или на нејзините власти, или во врска со разграничувањето на нејзините граници.

Врските до интернет страниците содржани во оваа публикација се обезбедени за употреба на читателот и се точни во моментот на издавање. Обединетите нации не преземаат никаква одговорност за нивната континуирана точност по издавањето или за содржината на која било надворешна веб-страница.

Публикација: Англиски јазик, Оддел за публикации и библиотека, Канцеларија на Обединетите нации во Виена.

# СОДРЖИНА

ВОВЕД .....	1
Контекстот на овој водич .....	1
Концептот на криминалот со отпад, кривични дела со отпад и трговија со отпад	2
Природата, обемот и влијанието на криминалот со отпад и трговијата со отпад .	2
Намена, обем и целна публика на водичот .....	3
Како да се ползува овој водич.....	4
1. ОПШТИ СОГЛЕДУВАЊА .....	7
Меѓународна правна рамка .....	7
Меѓународно право за животната средина .....	8
Меѓународна правна рамка за борба против тешките форми на криминал .....	16
Меѓународно право за човекови права.....	18
Национално законодавство за управување со отпад.....	21
Национална институционална рамка .....	21
Одговорности и овластувања.....	22
Институции вклучени во спречување и брба против трговијата со отпад .....	23
Дополнителни напомени .....	25
2. ОПШТИ ОДРЕДБИ .....	27
Принципи за правото на животната средина .....	27
Дефиниции .....	29
Распореда за отпад.....	32
Јурисдикција .....	34
3. КРИВИЧНИ ДЕЛА И ОДГОВОРНОСТ .....	37
Елементи на кривични дела .....	38
Кривични дела поврзани со отпад.....	40
Трговија со отпад .....	40
Измама со документи за управување со отпад.....	44

Сродни кривични дела.....	45
Заговор и злосторничко здружување.....	46
Перење пари .....	48
Корупција.....	49
Попречување на правдата .....	50
Секундарна одговорност .....	51
Одговорност за обид .....	53
Одговорност на правните субјекти .....	53
Важноста на длабинската анализа .....	59
Одговорност на правни лица .....	59
Одбрани.....	62
4. ИСТРАГА .....	63
Општи истражни овластувања .....	63
Посебни истражни техники .....	64
Контролирана испорака .....	66
Тајна истрага .....	67
Претпоставен идентитет.....	69
Надзор на лица .....	70
Електронски надзор.....	71
Заплена и конфискација.....	73
Враќање на отпадот тргуван преку меѓународни граници .....	74
Докази .....	75
Прибирање .....	76
Постапување .....	76
Прифатливост на доказите.....	77
5. МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА.....	79
Заемна правна помош .....	80
Екстрадиција .....	81
Соработка во спроведување на законот.....	82
Заеднички истраги.....	83
6. КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ И КАЗНИ.....	87
Кривично гонење .....	87
Дискрециски права на обвинителството и упатства за кривично гонење и извршување .....	87

Притвор пред судење .....	88
Алтернативи на судење .....	89
Рокови на застареност .....	91
Казнување и санкционирање .....	92
Размислувања како основа за изрекување казна .....	92
Видови санкции .....	98
7. ЗАШТИТА И ПОМОШ .....	107
Заштита на сведоците, жртвите и лицата кои соработуваат со властите .....	107
Заштита на сведоците во текот на судската постапка .....	110
Заштита на укажувачите и другите лица кои пријавуваат .....	110
Помош за жртвите .....	113
Реституција и компензација .....	113
Пристап и учество во кривични и други постапки .....	116
Други мерки за помош .....	116
8. НАЦИОНАЛНА КООРДИНАЦИЈА .....	117
ЗАВРШНИ ЗАБЕЛЕШКИ .....	121
ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ .....	123
Ресурси за трговија со отпад .....	123
Публикации на УНОДЦ .....	123





# ВОВЕД

## КОНТЕКСТОТ НА ОВОЈ ВОДИЧ

Кривичните дела против животната средина се меѓу најпрофитабилните и најбрзо растечките видови меѓународни криминални активности.<sup>1</sup> Во резолуцијата 10/6, усвоена во 2020 година, Конференцијата на страните на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал го вклучи алармот преку истражувањето кое укажува дека криминалот којшто влијае врз животната средина станал една од најпрофитабилните транснационални криминални активности и честопати е тесно поврзан со различни форми на криминал и корупција, како и дека перењето пари и незаконските финансиски текови кои произлегуваат од овие активности може да бидат искористени за финансирање на други форми на транснационален организиран криминал и тероризам. Со тоа се потврди дека Конвенцијата за организиран криминал

претставува ефективна алатка и суштински дел од правната рамка за спречување и борба против транснационалниот организиран криминал кој влијае врз животната средина, како и за зајакнување на меѓународната соработка во овој поглед.

И побара

од Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал, во зависност од расположливоста на вонбуџетски ресурси и во рамките на нејзиниот мандат, на барање, да обезбеди техничка помош и јакнење на капацитетите на државите членки, со цел да ги поддржи нивните напори за ефективно спроведување на Конвенцијата во спречување и борба против транснационалниот организиран криминал кој влијае на животната средина.

Во 2019 година, Конференцијата на државите страни на Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата, во својата резолуција 8/12, ја истакна својата загриженост околу улогата што може да ја одигра корупцијата во кривичните дела кои имаат влијание врз животната средина и изрази загриженост дека перењето пари може да се користи за камуфлирање и/или сокривање на изворите на незаконски стекнатите приходи, како и за олеснување на кривичните дела кои имаат влијание врз животната средина.

Во 2021 година, Четирнаесеттиот конгрес на Обединетите нации за спречување на криминалот и кривична правда ја усвои Декларацијата од Кјото за унапредување на спречувањето на криминалот, кривичната правда и владеењето на правото: Кон исполнување на Агендата за одржлив развој од 2030 година, во која беше повторена посветеноста на Обединетите Нации за узвојување делотворни мерки за спречување и борба против криминалот кој влијае врз животната средина, вклучително меѓу другото, и недозволената трговија со опасен и друг отпад, преку најдобра можна употреба на релевантните меѓународни инструменти и преку зајакнување на законодавството, меѓународната соработка, градењето капацитети, кривичната правда и напорите за спроведување на законот насочени, меѓу другото, кон борбата против транснационалниот организиран криминал, корупцијата и перењето пари што се поврзани со таквиот криминал и незаконските финансиски текови што произлегуваат од тој криминал, притоа признавајќи ја потребата да се лишат криминалците од таквите криминални приходи.<sup>2</sup> Во истата година, Генералното собрание, во својата резолуција 76/185, ги повика земјите членки да ги преземат истите мерки.

<sup>1</sup> Програма за животната средина на Обединетите нации (УНЕП), „Сознанијата за криминалот со сериозни последици врз животната средина“ (The State of Knowledge of Crimes that have Serious Impacts on the Environment) (Најроби, 2018), стр. 1.

<sup>2</sup> Резолуција на Генералното собрание 76/181, анекс, став 87.

## Концептот на криминалот со отпад, кривични дела со отпад и трговија со отпад

Не постои универзално прифатена дефиниција за криминал со отпад. Најшироко гледано, криминалот со отпад може да се смета дека е криминализирано однесување со отпадот. Попрецизно, криминалот со отпад генерално може да се разбере како трговија, третман или отстранување на отпад на начини кои го прекршуваат меѓународното или националното законодавство за животна средина и предизвикуваат штета или ризик за животната средина и [или] здравјето на луѓето, и сродно однесување, како што се измамите и пропустите.<sup>3</sup>

Значењето на „кривични дела поврзани со постапувањето со отпад“ може да варира во зависност од контекстот. Во некои контексти, прекршоците поврзани со отпад може да се користат како општоприфатен термин за да се однесуваат не само на кривични дела поврзани со отпад, туку и на граѓански и административни прекршоци. Во други контексти, каде што се зборува конкретно за кривични дела, може да се смета дека делата за отпад се однесуваат на криминал со отпад. Со оглед дека овој водич претежно се однесува на кривичната одговорност, ќе се применува вториот пристап.

„Нелегалната трговија со отпад“ е исто така поим кој може да има различни дефиниции, од потесни дефиниции кои се фокусираат на движењето на отпадот, особено на прекуграничното или транснационалното движење на отпадот, до поопшти дефиниции кои опфаќаат поширок опсег на дејствија и не се ограничени на прекугранични движења. Трговијата со отпад може да се сфати како подзбир на криминал со отпад и прекршоци за отпад, иако подзбирот има различен опфат во зависност од тоа како се користи терминот. За целите на овој водич, трговијата со отпад се подразбира пошироко и значи увоз, извоз, транспорт, купување, продажба, посредување, третирање, преработка, собирање, сортирање, етикетирање, ракување, користење, складирање, рециклирање, отстранување и горење на распореден отпад што го прекршува домашното право.<sup>4</sup> Широката концепција на нелегалната трговија, која опфаќа повеќе од обичен транспорт и се обидува да ги вклучи сродните дејствија, е во согласност со концепциите за нелегална трговија опфатена во одредени други контексти, како што е дефиницијата за нелегална трговија во Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца, како дополнување на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал,<sup>5</sup> и поимот за трговија што се користи во одредени други публикации на Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (УНОДЦ), како што е Водичот за изработка на законодавство за сузбивање на криминалот против дивниот свет<sup>6</sup> и борбата против криминалот на фалсификување медицински производи: Водич за добри законодавни практики.<sup>7</sup>

Овој водич се занимава со подготовка на закони за спречување и борба против трговијата со отпад. Оттаму, главно го користи терминот „нелегална трговија со отпад“. Онаму каде што водичот се однесува на пошироката категорија на кривични дела со отпадот, се користат термините „криминал со отпад“ или „прекршоци со отпад“.

## Природата, обемот и влијанијата на криминалот со отпад и трговијата со отпад

Истражувањето за природата и обемот на криминалот со отпад останува ограничено, особено од емпириска перспектива.<sup>8</sup> Нелегалната трговија со отпад се случува и на домашно и на меѓународно ниво. На меѓународно

<sup>3</sup> Лизелот Бисчоп и Вим Хузмаан „Криминалот со отпад од три криминолошки перспективи: импликации за контролата на криминалот и превенција на штети“ (Lieselot Bisschop and Wim Huisman, “Waste crime from three criminological perspectives: implications for crime control and harm prevention”), во Green Crimes and Dirty Money, Тон Спапенс и други (Лондон, Рутлеџ, 2018), стр. 150.

<sup>4</sup> Види подолу “Нелегална трговија со отпад” во Глава 3

<sup>5</sup> Чл. 3. подпасус (а).

<sup>6</sup> Канцеларија за дрога и криминал на ОН (УНИДЦ), Водич за изготвување на легислатива за сузбивање на криминалот против дивниот свет (Виена, 2018) стр. 13.

<sup>7</sup> УНОДЦ, Борба против криминалот на фалсификување медицински производи (Виена, 2019) стр. 11.

<sup>8</sup> Даниела Андреата и Серена Фаварин „Карактеристики на транснационалната нелегална трговија со отпад и кривични стратегии за нејзино спречување и сузбивање“ (Daniela Andreatta and Serena Favarin, “Features of transnational illicit waste trafficking and crime prevention strategies to tackle it”) Global Crime, том 21. 21, Бр. 2 (февруари 2020), стр. 2; и Серена Фаварин и Алберто Азијани „Глобалната трговија со отпад и нејзините сродни феномени“ (Serena Favarin and Alberto Aziani, “The global waste trafficking and its correlates”), Journal of Contemporary Criminal Justice, том. 36, бр. 3 (јули 2020), стр. 352.

ниво, отпадот обично се тргува од развиените кон најмалку развиените земји, со трговски текови што водат од глобалниот север (Европската унија, Јапонија, Соединетите Американски Држави и Австралија) кон глобалниот југ (Африка, Азија и Јужна Америка).<sup>9</sup> Во трговијата со отпад се вклучени различни актери, како компании кои работат во легалната индустрија со отпад, но и организирани криминални групи. Иако точниот размер на криминалот со отпад е тешко да се процени<sup>10</sup>, тој се смета за едно од најголемите злосторства врз животната средина.<sup>11</sup>

Она што е јасно е размерот на штетните влијанија на криминалот со отпад и нелегалната трговија со отпад врз животната средина, живеалиштата, животот на луѓето и животните, јавното здравје, безбедноста на храната, средствата за живот, економиите, развојот и владеењето на правото. Иако со искористувањето на материјалите од одредени видови отпад се обезбедува важно средство за генерирање приход, особено во неформалниот сектор,<sup>12</sup> земјите во развој и ранливите групи на население се најтешко погодени од криминалот со отпад и трговијата со отпад. Најголема штета трпат жените, децата, домородното население, лицата со посебни потреби, работниците<sup>13</sup>, сиромашните, мигрантите и малцинствата.<sup>14</sup> Криминалот со отпад во целина, го попречува напредокот во спроведувањето на Агендата за одржлив развој од 2030 година и постигнувањето на целите за одржлив развој. Како резултат на влијанијата наведени погоре, криминалот со отпад го загрозува, меѓу другите цели, постигнувањето на Цел за одржлив развој 3 (Обезбедување здрав живот и промовирање на благосостојба за сите од секоја возраст), Цел за одржлив развој 6 (Обезбедување достапност и одржливо управување со вода и санитарни услови за сите), Цел за одржлив развој 12 (Обезбедување модел-и на одржлива потрошувачка и производство), Цел за одржлив развој 8 (Промовирање на постојан, инклузивен и одржлив економски раст, целосно и продуктивно вработување и пристојна работа за сите), Цел за одржлив развој 14 (Зачувување и одржливо користење на океаните, морињата и морските ресурси за одржлив развој), Цел за одржлив развој 15 (Заштита, обновување и промовирање на одржливо користење на копнените екосистеми, одржливо управување со шумите, борба против опустинувањето, запирање и враќање на деградацијата на земјиштето и спречување на намалувањето на биодиверзитетот) и Целта за одржлив развој 16 (Промоција на мирољубиви и инклузивни општества за одржлив развој, пристап до правдата за сите и изградба на ефективни, одговорни и инклузивни институции на сите нивоа).

Во овој контекст, УНОДЦ го изработи овој водич. Следните делови од воведот се осврнуваат на намената, обемот и целната публика на овој водич и како истиот може да се користи.

## НАМЕНА, ОБЕМ И ЦЕЛНА ПУБЛИКА НА ВОДИЧОТ

Овој водич има за цел да им даде поддршка на државите во донесувањето или зајакнувањето на националното законодавство за спречување и борба против нелегалната трговија со отпад, поконкретно, преку спроведувањето на Конвенцијата за организиран криминал. Според тоа, водичот првенствено е наменет за креаторите на политики, законодавците и подготвувачите на законодавството, и го поддржува зајакнувањето на законодавството. Понатаму, тој содржи дискусија и анализа на прашањата поврзани со спроведувањето на законодавните рамки насочени кон спречување и борба против трговијата со отпад од страна на иследниците,

<sup>9</sup> Фаварин и Азијани „Глобалната трговија со отпад и нејзините сродни феномени

<sup>10</sup> Лорејн Елиот „Борба против криминалот против животната средина“ (Lorraine Elliott, “Fighting transnational environmental crime”), *Journal of International Affairs*, том 66, бр 1, (2012),

стр. 92; и Џин Берд, Робин Кари и П.Круз „Преглед на криминалот со отпад, неговите карактеристики, и ранливоста на секторот за отпад во ЕУ“ (Jim Baird, Robin Curry and P. Cruz, “An overview of waste crime, its characteristics, and the vulnerability of the EU waste sector”), *Waste Management and Research: Journal for Sustainable Circular Economy*, ток 32, бр.2 (февруари 2014) стр. 97–98.

<sup>11</sup> УНЕП, *Сознанија за криминалот*, стр. 1.

<sup>12</sup> УНЕП/ЗХВ/ОЕВГ/ИНФ/17, став 12

<sup>13</sup> За истражување на влијанието на криминалот со отпад од перспектива на трудот и цврстото управување со отпадот, види Карин Лундгрен *Глобалното влијание на е-отпадот: справување со предизвикот* (Karin Lundgren, *The Global Impact of e-Waste: Addressing the Challenge*) (Женева, Меѓународна канцеларија за труд, Програма за безбедност и здравје при работа, и Оддел за животната средина и секторски активности, 2012); и МОТ, „Цврсто управување со хемикалии и отпад при работа“ (Женева, 2019).

<sup>14</sup> Види А/НRC/36/41, став. 24–44; А/75/290, став. 20–48; А/НRC.25/53, став. 69–78; А/НRC/33/41; и А/НRC/42/41

обвинителите, судиите и другите актери во системот на кривичната правда, особено кога тие прашања треба да бидат разгледани и од креаторите на политиките, законодавците и оние што ги подготвуваат законите. Вон овие групи, водичот може да биде корисен и за чинителите во системот на кривичната правда, академичите, граѓанското општество и другите релевантни чинители.

Покрај Конвенцијата за организиран криминал, водичот, исто така, ги зема предвид одредбите на другите релевантни меѓународни инструменти, вклучувајќи ја особено, Базелската конвенција за контрола на прекуграничното движење на опасниот отпад и неговото одлагање.<sup>15</sup> Базелската конвенција се воведува во Глава 1,<sup>16</sup> но треба накратко да се забележи дека кога станува збор за обемот на водичот, тој оди подалеку од Базелската конвенција во два аспекта. Прво, за разлика од Базелската конвенција, прекршоците опфатени со овој водич не се ограничени само на прекуграничниот промет на отпадот. Второ, водичот не се ограничува само на категориите отпад што се опфатени со Базелската конвенција.<sup>17</sup> Причината за ваквиот пристап е да се направи сеопфатен водич кој ќе ги опфати сите форми на нелегална трговија со отпад и ќе ги поддржи државите да ги избегнат и да ги пополнат празнините во националните законодавни рамки.

На почетокот, треба да се напомене дека водичот ја обработува нелегалната трговија со отпад и проблемот со отпадот пошироко, од перспектива на политиката на кривичната правда. Иако пристапот од гледна точка на кривичната правда е неопходна компонента на холистичкиот политички одговор на трговијата со отпад, тој не е – и не смее да биде – единствениот пристап, бидејќи сам по себе не е доволен. Сепак, и покрај фактот што за да се реши нелегалната трговија со отпад потребни се пошироки регулаторни пристапи, тие во оваа публикација не се опфатени.

## КАКО ДА СЕ ПОЛЗУВА ОВОЈ ВОДИЧ

Државите може да го користат овој водич како алатка во процесот на изготвување, анализа или изменување на релевантното национално законодавство за спречување и борба против трговијата со отпад. Со оглед на фактот што националното законодавство мора да биде приспособено на правната традиција и социјалните, економските, културните и географските околности на секоја држава, водичот не дава и не треба да се смета дека дава модел на закон „кој ќе одговара на сите“ и кој ќе биде подготвен за воведување во кој било домашен правен систем. Наместо тоа, државите треба да ги приспособат одредбите и дадените насоки во моделот на локалните услови, уставните принципи, правната култура и структура, како и на постоечките механизми за спроведување. Водичот им препорачува на државите да ги консултираат сите релевантни чинители во процесот на изготвување, анализирање или изменување на законодавството за нелегалната трговија со отпад.

Различни држави презедоа различни пристапи за утврдување на прекршоците со трговијата со отпад. Некои држави прекршоците со трговијата со отпад ги регулираат во специјализирано законодавство за отпад или за животна средина, додека други прекршоците со трговијата со отпад ги имаат вметнато во постоечките казни закони. Државите треба дополнително да се осигурат дека прекршоците со трговијата со отпад и сродните одредби се усогласени со постоечките домашни правни системи, за да се избегне ненамерно создавање празнини, преклопувања или противречности кои ќе ја спречуваат ефективностa на законодавството.

Во модел - одредбите содржани во водичот, се користат големи загради во кои се наведуваат одредени зборови или фрази коишто ќе треба посебно да се прилагодат на државата за која станува збор. На пример, водичот користи големи загради таму кадешто модел-одредбите се однесуваат на името на државата, на други одредби содржани во водичот, на други домашни закони и домашни судови, министерства и надлежни органи. Водичот исто така користи големи загради за да ги нагласи оние ситуации во кои на изготвачите на законите им се даваат алтернативни формулации за нивно разгледување.

<sup>15</sup> За дискусија околу останатите релевантни меѓународни инструменти, види глава 1, „Меѓународна правна рамка“

<sup>16</sup> Види глава 1 „Меѓународна правна рамка“

<sup>17</sup> Конвенцијата од Базел широко го дефинира „отпад“ во чл. 2, став 1, но што опфаќа отпадот кој е предмет на Конвенцијата се ограничува со чл. 1, вклучувајќи ги и референтните категории на отпад дадени во анексите на Конвенцијата.

Водичот е поделен на осум глави:

- Глава 1: Општи согледувања
- Глава 2: Општи одредби
- Глава 3: Прекршоци и одговорност
- Глава 4: Истражување
- Глава 5: Меѓународна соработка
- Глава 6: Обвинителство и казни
- Глава 7: Заштита и помош
- Глава 8: Национална координација

Пред да бидат претставени конкретните модел- одредби за борба против трговијата со отпад, во Глава 1 се наведени и некои прелиминарни прашања коишто законодавците треба да ги земат предвид пред усвојувањето или изменувањето на релевантните закони. Во Глава 2 до Глава 8 дадени се законодавните насоки и моделите на законски одредби. Моделите на законските одредби се ставени во сини полиња. Се даваат и примери од националните законодавства за да се покаже како државите донесоа закони за борба против нелегалната трговија со отпад и организираниот криминал и во практика. Се водеше сметка и за правична географска застапеност во презентирањето на домашните законодавни примери за да се запази различноста на правните традиции на државите.



---

# Глава 1.

## ОПШТИ СОГЛЕДУВАЊА

Пред да се фокусираме на конкретниот модел на законски одредби за борба против нелегалната трговија со отпад, првата глава од овој водич се осврнува на некои општи согледувања што мора да се земат предвид при изготвување или измена на законодавството за борба против трговијата со отпад. Овие размислувања се однесуваат на важечката меѓународна правна рамка, националното законодавство за управување со отпад и потребата од соодветна национална институционална рамка за поддршка на спроведувањето на законодавството.

### МЕЃУНАРОДНА ПРАВНА РАМКА

Меѓународното право бара од државите да преземат одредени законодавни дејствија, истовремено утврдувајќи ги и ограничувањата на законодавните дејствија што им се достапни. На пример, член 9, став 5, од Базелската конвенција бара од страните да воведат соодветно национално законодавство за спречување и казнување на нелегалниот сообраќај со отпад. Член 5 од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да усвојат законски мерки за криминализирање на учеството во организирана криминална група. Од друга страна, меѓународното право за човекови права ги спречува државите да усвојат законски мерки со кои не се почитуваат човековите права на обвинетите, жртвите и другите засегнати страни кои можат да бидат засегнати од мерките на кривичната правда.

Според меѓународното право, кога се изготвува законодавство за борба против нелегалната трговија со отпад, државите мора соодветно да ја земат предвид важечката меѓународна правна рамка, вклучувајќи ги меѓународните конвенции, меѓународното обичајно право и општите принципи на правото. Овој дел дава краток преглед на клучните компоненти на меѓународната правна рамка што се однесуваат на трговијата со отпад и ги опфаќа следните области:

- Меѓународното право за животната средина
- Меѓународната правна рамка за борба против тешки кривични дела
- Меѓународното право за човекови права

Обврските на секоја конкретна држава според меѓународното право нужно ќе се разликуваат, во зависност, меѓу другото, од меѓународните и регионалните договори во кои таа држава е една од страните. Соодветно на тоа, при оценувањето на важечката меѓународна правна рамка, државите треба да ги земат предвид конкретните договори во кои тие се една од страните, заедно со насоките содржани во ова поглавје.

### Меѓународното право за животната средина

Меѓународното право за животна средина се однесува на правната и регулаторната рамка на заедницата на суверени држави за справување со глобалните еколошки штети<sup>18</sup>. Рамката на меѓународното право за животна средина вклучува, меѓу другите извори, сè поголем број меѓународни договори, како и необврзувачки декларации и резолуции. Во овој дел, се дискутираат релевантните извори на меѓународното право за животна средина пред да се разгледаат релевантните принципи на меѓународното право за животна средина.

#### Релевантни извори на меѓународното право за животна средина

Изворите на меѓународното право за животна средина се различни, а сеопфатниот приказ и таксономијата на овие извори е надвор од опсегот на оваа публикација.<sup>19</sup> Сепак, во овој дел на читателите им се посочуваат неколку клучни извори на меѓународното право за животна средина што се релевантни при изготвување на законодавството за борба против трговијата со отпад. Овие извори ги вклучуваат и инструментите што се однесуваат конкретно на отпадот и општите инструменти на меѓународното право за животна средина.

Главниот меѓународен договор од значење за нелегалната трговија со отпад е Базелската конвенција (Конвенција од Базел) за контрола на преку-граничното движење на опасен отпад и неговото одлагање. Таа беше усвоена на 22 март 1989 година и стапи во сила на 5 мај 1992 година. Тогаш кога беше напишана. Базелската конвенција имаше 189 држави членки, што ја покажа нејзината речиси универзалност. Во публикацијата на Програмата за животна средина на Обединетите нации (УНЕП) од 2016 година беше забележано дека „главната цел на Базелската конвенција е да го заштити човековото здравје и животната средина од негативните ефекти на несоодветното управување и преку-граничното движење на опасниот отпад“.<sup>20</sup>

Базелската конвенција воспоставува постапка позната како „согласност со претходна информираност“, според која од страните се бара да забранат или да се воздржат од дозволување извоз на опасен и друг отпад во државата увозник доколку државата увозник не дала писмена согласност за одреден увоз<sup>21</sup>, и каде што втората држава не го забранила целосно увозот на таквиот отпад.<sup>22</sup> Потребна е согласност и од која било транзитна држава, освен ако транзитната држава не се откажала од тој услов.<sup>23</sup> Базелската конвенција смета дека нелегалниот сообраќај со опасен и друг отпад е криминален<sup>24</sup> и бара од страните да воведат соодветни законски мерки за спречување и казнување на нелегалниот сообраќај и да соработуваат меѓусебно за таа цел.<sup>25</sup> Страните, исто така, се

<sup>18</sup> Лаванија Раџамани и Жаклин Пил „Меѓународно право за животна средина: менливиот контекст, новите трендови и сè пошироките граници (Lavanya Rajamani and Jacqueline Peel, “International environmental law: changing context, emerging trends and expanding frontiers”), во Оксфордски прирачник за Меѓународно право за животна средина, Втора едиција (Oxford, Oxford University Press, 2021), стр. 2.

<sup>19</sup> вовед во изворите на меѓународното право за животна средина, види Катерин Реџвел „Извори на мешународното право за животна средина: формалност и неформалност на динамичната еволуција на меѓународните правни норми“ (Catherine Redgwell, “Sources of international environmental law: formality and informality in the dynamic evolution of international environmental law norms”) во Оксфордски прирачник на извори на меѓународно право, Саманта Бесон и Жан Даспремон, (Oxford, Oxford University Press, 2017).

<sup>20</sup> Јева Ручевска и други, Криминал со отпад – ризици со отпадот: Празнини во справувањето со глобалните предизвици со отпад – Брз одговор (Waste Crime – Waste Risks: Gaps in Meeting the Global Waste Challenge – A Rapid Response Assessment. (Најроби, УНЕП, UNEP, 2015), стр. 11.

<sup>21</sup> Базелска Конвенција чл. 4, став 1 (в). Процедурата со претходна информирана согласност е дадена во повеќе детали во чл. 6

<sup>22</sup> Ibid., чл. 4, став. 1 (а)–(с).

<sup>23</sup> Ibid., чл. 6, став. 4.

<sup>24</sup> Ibid., чл. 4, став. 3.

<sup>25</sup> Ibid., чл. 9, став. 5. Види чл. 4, став. 4. За значењето на „нелегална трговија“ за целите на Конвенцијата од Базел, види чл. 9, став. 1.



обврзани да преземат соодветни мерки со кои ќе се обезбеди создавањето опасен и друг отпад на нивната територија да се сведе на минимум<sup>26</sup> и да обезбедат достапност на соодветни капацитети за одлагање со кои управувањето<sup>27</sup> со опасниот и друг отпад ќе биде еколошки исправно.<sup>28</sup> Страните мора дополнително да обезбедат дека прекуграничното движење на опасен и друг отпад е сведено на минимум во согласност со еколошки здравото и ефикасното управување со таквиот отпад, и се обврзуваат<sup>29</sup> да спречат извоз или увоз на опасен и друг отпад во ситуации во кои што имаат причина да се сомневаат дека со тој отпад ќе се управува на еколошки исправен начин.<sup>30</sup> Амандманот на Конвенцијата (амандманот за забрана), кој првично беше усвоен на 22 септември 1995 година и стапи во сила на 5 декември 2019 година, бара од страните наведени во Анекс VII (во моментот на пишување, членките на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД), членките на Европската унија и Лихтенштајн) да го забранат секое прекугранично движење на опасен отпад наменет за одлагање во држави кои не се членки на Анекс VII, а исто така да го забранат секое прекугранично движење на опасен отпад опфатено со член 1, став 1 (а) од Конвенцијата<sup>31</sup> и наменето за повторна употреба, рециклирање или преработка во држави кои не се од Анекс VII.<sup>32</sup>

Покрај Базелската конвенција, државите што донесуваат закони за справување со трговијата со отпад треба да ги земат предвид релевантните одредби од меѓународните договори со кои се регулираат специфичните форми на отпад, како и сите применливи регионални инструменти во врска со отпадот. Регионалните инструменти ги вклучуваат Конвенцијата од Бамако за забрана на увозот во Африка и контрола на прекуграничниот транзит и управување со опасниот отпад во Африка, усвоена од Советот на министри на Организацијата за африканско единство (сега позната како Африканска унија); Конвенцијата за забрана на увоз на опасен и радиоактивен отпад во Форумот на островските земји и за контрола на прекуграничното движење и управување со опасниот отпад во регионот на Јужниот Пацифик (Конвенција Вајгани), усвоена од владите во Јужниот Пацифик по преговорите на Форумот на Пацифичките острови; и Директива 2008/98/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 19 ноември 2008 година за отпад и укинување на одредени директиви, усвоени од Европската унија.

На меѓународно ниво, исто така, постојат неколку инструменти со кои се регулираат специфичните форми на отпад коишто законодавците треба да ги земат предвид. Тука спаѓаат Конвенција од Ротердам за процедурата за согласност со претходна информираност за одредени опасни хемикалии и пестициди во меѓународната трговија, Стокхолмската конвенција за постојани органски загадувачи и Конвенцијата од Минамата за жива.

Овие меѓународни и регионални инструменти кои се однесуваат на отпадот мора да се разгледуваат во контекст на групата на општи принципи во меѓународното право за животна средина. Овие принципи се развиени преку инструменти како што е Декларацијата на Конференцијата на Обединетите нации за човековата животна средина, усвоена од Конференцијата на Обединетите нации за човековата животна средина во Стокхолм на 16 јуни 1972 година и Декларацијата од Рио за животна средина и развој, усвоена на Конференцијата на Обединетите нации за животна средина и развој во Рио де Жанеиро, Бразил, на 13 јуни 1992 г. Декларацијата од Рио, иако не е темелен документ за принципите на меѓународното право содржани во Стокхолмската декларација, сепак според меѓународното право за животна средина има посебно значење како „единствен меѓународен инструмент усвоен со консензус кој ги обединува, околу заеднички столб, повеќето основни принципи на меѓународното право за животна средина... ставајќи ги во развојна перспектива... во обид да ги усогласи со социо-економскиот

<sup>26</sup> Базелска конвенција, чл 4, став. 2 (а).

<sup>27</sup> Чл. 2, став. 8, на Базелската конвенција ја дефинира еколошки правилното управување со отпад како „преземање практични чекори со кои се обезбедува опасниот отпад или другиот вид на отпад да биде управуван на начин кој ќе го заштити човековото здравје и животната средина од штетните ефекти кои произлегуваат од таквиот отпад.

<sup>28</sup> Базелска конвенција, чл. 4, став. 2 (b).

<sup>29</sup> Ibid., чл 4, став. 2 (d).

<sup>30</sup> Ibid., чл 4, став. 2 (e) and (g).

<sup>31</sup> Ова го вклучува отпадот којшто се смета за опасен според Базелската Конвенција, но не го опфаќа отпадот којшто се смета за опасен според легиластивата на земјата на извоз, увоз или транзит, но не според Конвенцијата.

<sup>32</sup> Базелска конвенција, чл.4А. Види исто и Секретаријат на Базелска конвенција, „Амандман на Базелската конвенција за контрола на прометот со опасен отпад неговото одлагање“, достапно на [www.basel.int](http://www.basel.int).

развој<sup>33</sup>. Во следниот дел од оваа Глава, ќе се дискутираат неколку од најважните принципи релевантни за нелегалната трговија со отпад.

### Релевантни принципи на меѓународното право за животната средина

Поддршката на мултилатералните еколошки договори, како што е Базелската конвенција и меѓународното право за животна средина во поширока смисла, значи поддршка за голем број општи принципи. Овие принципи се релевантни и за националното законодавство и законодавците треба да ги земат предвид при изготвувањето и изменувањето на законодавството за борба против трговијата со отпад. Овој дел од законодавниот водич разгледува неколку принципи кои се најрелевантни за законодавството за трговија со отпад. Тие се поделени на општи принципи и принципи кои конкретно се однесуваат на управувањето со отпадот.

Дискусијата за секој од овие принципи нема за цел да сугерира дека секој од нив е со ист статус според меѓународното право туку тие се разгледуваат паралелно бидејќи секој од нив ужива широка поддршка од државите преку нивното пресликување во релевантните инструменти и во практиката на државата. Тие претставуваат општи ставови кои државите, во најмала рака, треба да ги земат предвид при развојот и изменувањето на законодавството за спречување и борба против нелегалната трговија со отпад. Таму каде што принципите се вградени во обврзувачките договори или пак се дел од обичајното меѓународно право, тогаш државите мора да ги земат предвид.

### Општи принципи на меѓународното право за животна средина

Меѓународното право за животна средина признава голем број општи принципи. Тие се општи „во смисла дека се потенцијално применливи за сите членови на меѓународната заедница низ опсегот на активности што тие ги спроведуваат или авторизираат и во однос на заштитата на сите аспекти на животната средина“<sup>34</sup>. Во овој дел се зборува за неколку принципи кои се од особено значење за развојот и измената на законодавството за трговија со отпад. Тие се принципот на непредизвикување штета, принципот на превентивно делување, принципот на претпазливост, принципот загадувачот плаќа, принципот на соработка и принципите на пристап до информации, пристап до правда и учество на јавноста.

#### Принцип на непредизвикување штета

Принципот 21 од Декларацијата од Стокхолм и принципот 2 од Декларацијата од Рио, кои претставуваат еден израз на принципот на непредизвикување штета, наведуваат дека државите имаат „одговорност да се осигурат дека активностите во нивна јурисдикција или контрола нема да предизвикуваат штета врз животната средина во другите држави или области надвор од границите на националната јурисдикција“. Принципот на непредизвикување штета се наведува, се вградува или се отсликува во голем број договори и резолуции кои се однесуваат на животната средина и е признат според обичајното меѓународно право.<sup>35</sup> Во своето советодавно мислење за легалноста на заканата или употребата на нуклеарно оружје, Меѓународниот суд на правдата оцени дека постоењето на општата обврска на државите да гарантираат дека активностите во рамките на нивната јурисдикција и контрола ја почитуваат животната средина на другите држави или области надвор од нивната национална контрола сега станува дел од корпусот на меѓународното право за животната средина.<sup>36</sup>

Принципот на непредизвикување штета е во основата на меѓународните и регионалните инструменти со кои се регулира управувањето со отпадот, како што е Базелската конвенција. Во преамбулата на Базелската конвенција се забележува дека страните на Конвенцијата, меѓу другото, биле „свесни за ризикот од штетата по здравјето на луѓето и животната средина предизвикана од опасниот отпад и другите видови отпад и нивното прекугранично

<sup>33</sup> Хорхе Е. Вињалез „Декларацијата од Рио за животна средина и развој: прелиминарна студија“ (Jorge E. Viñuales, “The Rio Declaration on Environment and Development: preliminary study”) во Декларацијата од Рио за животна средина и развој: коментари. (Оксфорд, Oxford University Press, 2015), стр. 60.

<sup>34</sup> Филип Сандс и други Принципи на Меѓународното право за животна средина (Philippe Sands and others, Principles of International Environmental Law), 4та ед. (Кембриџ, Cambridge University Press, 2018), стр. 198.

<sup>35</sup> *ibid.*, стр. 208–210.

<sup>36</sup> *Легалноста на заканата или употребата од нуклеарно оружје, Советодавно мислење, (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion), Извештаи на МСП 1996, стр. 226, став 29.*

движење“ и биле „[р]ешени да го заштитат, со строга контрола, здравјето на луѓето и животната средина од негативните ефекти кои можат да произлезат од создавањето и управувањето со опасен отпад и друг вид отпад“.

### Принцип на превенција

Принципот на превенција е тесно поврзан со принципот на непредизвикување штета и бара од државите да преземат соодветни чекори за да се спречи штетата врз животната средина и на друг начин „да ги намалат, ограничат или контролираат активностите кои можат да предизвикаат или да доведат до ризик од таква штета“.<sup>37</sup> Во случајот на Палп Милс, Меѓународниот суд на правдата одлучи дека принципот на превенција, како вообичаено правило, потекнува од длабинската анализа што се бара од една држава на нејзината територија“.<sup>38</sup> Судот, понатаму, се произнесе:

Тоа е обврска која подразбира не само усвојување на соодветни правила и мерки, туку и одредено ниво на внимателност при нивното спроведување и при вршењето на административна контрола важечка за јавните и приватните оператори, како што е следењето на активностите што ги преземаат тие оператори, за да се заштитат правата на другата страна.<sup>39</sup>

Исто така, член 3 од нацрт-одредбите од документот за Превенција на прекугранична штета од опасни активности, на Комисијата за меѓународно право гласи: „Државата на потекло ќе ги преземе сите соодветни мерки за да спречи значителна прекугранична штета или во секој случај да го минимизира ризикот“.

Принципот на превенција, како и принципот на непредизвикување штета, се поткрепени со меѓународните и регионалните инструменти со кои се регулира управувањето со отпадот, како што е Базелската конвенција. Свесни за ризикот од штети по здравјето на луѓето и животната средина предизвикани од опасен и друг отпад и нивното прекугранично движење,<sup>40</sup> член 9, став 5, од Базелската конвенција бара секоја страна да воведат соодветно домашно законодавство за спречување и казнување на нелегалниот промет со опасни и друг отпад. Принципот на превенција е очигледен и во другите одредби од Базелската конвенција, како што е обврската да се преземат соодветни мерки за да се осигура дека создавањето на опасен и друг отпад е сведено на минимум.<sup>41</sup>

Покрај барањето од државите да преземат чекори за да се спречи прекуграничната еколошка штета, принципот на превенција, тврдат некои познавачи, исто така повлекува обврска за државите да ја спречат еколошката штета и во рамките на своите јурисдикции.<sup>42</sup>

### Принцип на претпазливост

Принципот на претпазливост има за цел да потврди дека немањето целосна научна сигурност не го исклучува преземањето ефективни активности со кои ќе се спречи еколошка штета. Принципот 15 од Декларацијата од Рио, кој ја одразува суштината на принципот на претпазливост,<sup>43</sup> го наведува следново:

Со цел да ја заштитат животната средина, државите нашироко ќе го применуваат пристапот на претпазливост според своите можности. Кога постојат закани за сериозна или неповратна штета, недостатокот на целосна научна сигурност нема да се користи како причина за одложување на рентабилните мерки за спречување на уништувањето на животната средина. Принципот на претпазливост „повикува на акција во рана фаза како одговор на закани од еколошка штета,

<sup>37</sup> Сандс и други, Принципи на Меѓународното право за животна средина, стр. 211.

<sup>38</sup> Палп Милс на реката Уругвај (Аргентина против Уругвај) Извештаи на МСП 2010, стр. 14, став. 101.

<sup>39</sup> Ibid., став. 197.

<sup>40</sup> Базелска конвенција, преамбула.

<sup>41</sup> Базелска конвенција, чл.4 став 2 (а) Види исто Упатстав од Каиро и Принципи за еколошки исправно управување со отпад (УНЕП/ГС 14/17анекс II, дел II, став 7).

<sup>42</sup> Сандс и други, Принципи на Меѓународното право за животна средина, стр. 212

<sup>43</sup> Ibid., стр. 230.

вклучувајќи ги и ситуациите на научна несигурност. Со примената на принципот, на животната средина ѝ се дава предност<sup>44</sup>.

Принципот на претпазливост е основа, без разлика дали експлицитно или имплицитно, на бројни меѓународни и регионални договори за екологијата. Во преамбулата на Стокхолмската конвенција се вели дека „претпазливоста ја покажува загриженоста на сите страни и е вградена во [Конвенцијата]“. Член 1 од Стокхолмската конвенција ја изразува целта на Конвенцијата во контекст на пристапот на претпазливост и експлицитно упатува на принципот 15 од Декларацијата од Рио. Начелото на претпазливост е исто така експлицитно наведено во Конвенцијата од Бамако. Член 4, став 3 (f), кој исто така го содржи принципот на превенција, го предвидува следново:

Секоја Страна ќе се стреми да усвои и спроведе превентивен, претпазлив пристап кон проблемите со загадувањето, што подразбира, меѓу другото, спречување на испуштање на супстанции во животната средина кои можат да предизвикаат штета на луѓето или животната средина без да се чека научен доказ за таквата штета. Страните ќе соработуваат меѓусебно при преземањето соодветни мерки за спроведување на принципот на претпазливост за спречување на загадувањето преку примена на методи на чисто производство [...]

Формулацијата на принципот на претпазливост во Конвенцијата од Бамако е значајна бидејќи, за разлика од принципот 15 од Декларацијата од Рио, не бара постоење на закана од „сериозна“ или „неповратна“ штета за да се примени принципот и бара пониско ниво на научна сигурност пред да се бара делување.<sup>45</sup>

И додека статусот на принципот се оспорува, некои судови и познавачи тврдат дека принципот на претпазливост е доволно поддржан во практиката на државите што може да се заклучи дека се стекнал со обичаен статус според меѓународното право. Така, Сандс и Пил го пишуваат следново:

Правниот статус на принципот на претпазливост...продолжува да се развива. Секако, постојат доволно докази од практиката на државите со кои може да се поддржи заклучокот дека принципот, така како што е елабориран во Принципот 15 од Декларацијата од Рио и другите меѓународни конвенции, сега доби доволно широка поддршка за да се изнесе силен аргумент дека тој претставува принцип на обичајното право, и дека во контекст на Европската унија сега има постигнато обичаен статус, без предрасуди околу прецизните последици од неговата примена во секој конкретен случај. Иако МСП и комисијата на СТО одбија да потврдат дека принципот има статус на меѓународно-обичајно право, Советот за спорови околу морското дно при Меѓународниот трибунал за поморско право (ИТЛОС) дојде до тој заклучок.<sup>46</sup>

#### Принципот „загадувачот плаќа“

Принципот загадувачот плаќа се однесува на принципот дека трошоците за загадувањето треба да ги сноси физичкото или правното лице одговорно за предизвикување на загадувањето. Принципот загадувачот плаќа е претставен во принципот 16 од Декларацијата од Рио со следната формулација:

Националните власти треба да настојуваат да ја промовираат интернационализацијата на еколошките трошоци и употребата на економски инструменти, земајќи го предвид пристапот дека загадувачот, во принцип, треба да ги сноси трошоците за загадување, со почитување на јавниот интерес и без нарушување на меѓународната трговија и инвестициите.

Принципот загадувачот плаќа, иако не е експлицитно наведен во Базелската конвенција, е дел од контекстот на меѓународното право за животна средина во однос на кој треба да се толкуваат Базелската конвенција и другите релевантни договори. Принципот загадувачот плаќа, дополнително, се рефлектира и во Протоколот за одговорност и надомест на штета настаната како резултат на прекуграничен транспорт на опасен отпад и неговото одлагање. (Базелски протокол) (сè уште не е во сила).

#### Принцип на соработка

Принципот на соработка меѓу државите е уште еден основен принцип на меѓународното право за животна средина. Принципот 24 од Стокхолмската декларација го наведува следново:

<sup>44</sup> Ари Трувборст „Превенција, претпазливост, логика и закон: врската меѓу принципот на претпазливост и превентивниот принцип во меѓународното право и сродни прашања“ (Arie Trouwborst, “Prevention, precaution, logic and law: the relationship between the precautionary principle and the preventative principle in international law and associated questions”), *Erasmus Law Review*, том. 2, бр. 2 (ноември 2009), p. 108.

<sup>45</sup> Сандс и други, *Принципи на Меѓународното право за животна средина*, стр. 232

<sup>46</sup> *Ibid.*, стр. 239–240.

Меѓународните прашања во врска со заштитата и подобрувањето на животната средина треба да се решаваат во дух на соработка од сите земји, големи и мали, рамноправно. Соработката преку мултилатерални или билатерални аранжмани или други соодветни начини е од суштинско значење за воспоставување ефективна контрола, спречување, намалување и елиминирање на негативните ефекти врз животната средина кои произлегуваат од активностите во сите сфери, на таков начин што се земаат предвид суверенитетот и интересите на сите држави.

Принципот 27 од Декларацијата од Рио го наведува следново:

Државите и луѓето ќе соработуваат со добра волја и во дух на партнерство во исполнувањето на принципите во оваа Декларација и во понатамошниот развој на меѓународното право на полето на одржливиот развој.

Од особено значење за справување со нелегалната трговија со отпад, е принципот 14 од Декларацијата од Рио кој понатаму го наведува следново:

Државите треба да соработуваат делотворно за да го обесхрабрат или да ја спречат релокацијата и преносот во други држави на какви било активности и супстанции кои предизвикуваат сериозна деградација на животната средина или за кои е утврдено дека се штетни за здравјето на луѓето.

Принципот на соработка е основа на меѓународните и регионалните договори во врска со отпадот, вклучувајќи ја и Базелската конвенција. Член 10 од Базелската конвенција предвидува дека страните на Конвенцијата ќе соработуваат меѓусебно со цел да се подобри и да се постигне еколошки здраво управување со опасниот отпад и другиот вид отпад, утврдувајќи во таа насока неколку поконкретни обврски. Понатаму, од страните се бара да изнајдат соодветен начин на соработка со цел да им помогнат на земјите во развој во исполнувањето на нивните општи обврски што ги налага Конвенцијата.<sup>47</sup> Член 9 содржи посебна обврска за страните да соработуваат на полето на спречување и казнување на трговијата со отпад.<sup>48</sup> Принципот на соработка е тесно поврзан со постапката за претходна информирана согласност на Конвенцијата и се рефлектира во неколку други одредби од Конвенцијата,<sup>49</sup> вклучувајќи ги и оние за споделување информации.<sup>50</sup>

### Пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда

Уште од пред 1990-тите, важноста на пристапот до информации, учеството на јавноста и пристапот до правдата како принципи на меѓународното право за животна средина продолжи да расте. Овие три поврзани принципи се признати во принципот 10 од Декларацијата од Рио, кој го наведува следново:

Прашањата за животната средина најдобро се решаваат со учество на сите засегнати граѓани, на соодветното ниво. На национално ниво, секој поединец ќе има соодветен пристап до информациите за животната средина што ги поседуваат јавните власти, вклучувајќи ги информациите за опасните материјали и активностите во неговата заедница, како и за можноста да учествува во процесите на донесување одлуки. Државите ќе ја олеснат и охрабруваат свеста и учеството на јавноста со тоа што ќе ги направат информациите широко достапни. Ќе биде обезбеден ефективен пристап до судските и административните постапки, како и до судската заштита и правните лекови.<sup>51</sup>

Откако беше усвоена Декларацијата од Рио, одредбите за учество на јавноста се вклучени во речиси сите меѓународни договори за животна средина.<sup>52</sup>

Принципите за пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда (права за пристап) се дополнително развиени во меѓународните и регионалните инструменти како што се Конвенцијата за пристап до информации, Учеството на јавноста во одлучувањето и пристапот до правда за прашањата поврзани со животната средина (Архуска Конвенција), усвоена под покровителство на Економската комисија за Европа, и Регионалниот договор за пристап до информации, учество на јавноста и правда во прашањата поврзани со животната средина во Латинска Америка и Карибите (Договор од Есказу), усвоен под покровителство на Економската комисија за Латинска Америка и Карибите. Договорот од Есказу, признавајќи го пристапот до

<sup>47</sup> Базелска конвенција, чл.10, став 3

<sup>48</sup> Ibid., чл 9, став 5

<sup>49</sup> Види Базелска конвенција, чл. 4, став 2 (ж), 5–6 и 11.

<sup>50</sup> Базелска конвенција, чл. 13.

<sup>51</sup> Додаден нагласок.

<sup>52</sup> Јонас Ебесон „Јавно учество“ (Jonas Ebbesson, “Public participation”) во Оксфордски прирачник за меѓународното право за животната средина стр. 354.

информации, учеството на јавноста и пристапот до правдата како човекови права, ја истакнува тесната врска помеѓу овие принципи и меѓународното право за човекови права.

## ПРОЦЕНКИ НА ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СТРАТЕГИСКИТЕ ЕКОЛОШКИ ПРОЦЕНКИ КАКО АЛАТКИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ПРАВАТА ЗА ПРИСТАП

Принципите за пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда се својствени и во процесите на проценување на влијанието, како алатки кои овозможуваат информирано и партиципативно донесување одлуки за животната средина. Принципот 17 од Декларацијата од Рио гласи: „Проценувањето на влијанието врз животната средина, како национален инструмент, ќе се преземе за предложени активности кои веројатно ќе имаат значително негативно влијание врз животната средина и се предмет на одлучување на надлежниот национален орган.<sup>a</sup> Во случајот Палп Милс на реката Уругвај, Меѓународниот суд на правдата одлучи дека „сега според општото меѓународно право проценката на влијанието врз животната средина може да се смета како услов во случаи каде што постои ризик дека предложената индустриска активност би имала значително негативно влијание во прекуграничен контекст, особено врз заеднички ресурс<sup>b</sup>.“ Иако Судот сугерираше дека спроведувањето на проценката на влијание врз животната средина може да се смета како услов според општото меѓународно право и треба да се исполни пред активността да почне да се спроведува, тој сметаше дека опсегот и содржината на проценката на влијанието врз животната средина треба да ги утврди националниот законодавец.<sup>c</sup>

Во текот на изминатите педесет години, процесите на проценување на влијанието врз животната средина сè повеќе се прифаќаат и употребуваат како составен дел од донесувањето одлуки за активности кои може да влијаат врз животната средина. Стратегиските еколошки проценки се понова алатка која промовира информиран и партиципативен пристап во развојот на политиките, плановите и програмите, како и на законодавството. Во многу јурисдикции<sup>d</sup> нивното спроведување се смета за важен чекор за финализирање на плановите, програмите и политиките и чекор што ќе ги постави темелите за идните активности кои ќе бидат предмет на проценка на влијанието врз животната средина. Протоколот за стратешка еколошка проценка на Конвенцијата за проценка на влијанието врз животната средина во прекуграничен контекст, усвоен во Киев на 21 мај 2003 година<sup>e</sup>, е единствениот меѓународен, правно обврзувачки инструмент кој обезбедува конкретни насоки за страните за тоа како да креираат стратешки процедури за проценка на животната средина.

a Види Конвенција за биолошка разновидност, чл. 14.

b Палп Милс на реката Уругвај (Аргентина против Уругвај), пресуда, МСП, Извештаи 2010, стр. 14, ст. 204.

c Ова е случај и со Конвенцијата за проценка на влијанието врз животната средина во прекуграничен контекст (Конвенција од Еспо), која ги утврдува процедуралните чекори за прекугранични консултации за проценките на влијанието врз животната средина, но спецификите ги остава како дискреционо право на домашната легислатива.

d Имено, во контекст на Европската унија, видете ја Директивата 2001/42/ЕЗ за проценка на ефектите на одредени планови и програми врз животната средина (Службен весник на Европските заедници, L 197, 21 јули 2001 година).

e Иако е преговаран во регионален контекст во рамките на Економската комисија за Европа, Протоколот е глобален инструмент.

## Принципи на управување со отпад според меѓународното право за животна средина

Во претходниот дел, беа обработени општите принципи на меѓународното право за животната средина кои се применливи во низа активности, и кои го вклучуваат, но не се ограничуваат на управувањето со отпадот. Покрај овие општи принципи, има и дополнителни принципи кои се донесуваат конкретно на управување со отпадот од испитувањето на меѓународните инструменти што ја регулираат оваа област од правото за животна средина. Два од овие принципи се обработуват во овој дел: концептот на хиерархија за управување со отпад и принципот на близина.

### Хиерархија за управување со отпад

Базелската конвенција се заснова на принципот на хиерархијата за управување со отпад.<sup>53</sup> Хиерархијата за управување со отпад (понекогаш позната како хиерархија на отпад) го опишува претпочитаниот редослед на

<sup>53</sup> Татјана Терехова, „Базелска конвенција: алатка за борба против еколошкиот криминал и подобрување на управувањето со опасен и друг отпад“ (Tatjana Terekhova, “The Basel Convention: a tool for combating environmental crime and enhancing the management of hazardous and other wastes”) во Прирачник за транснационален еколошки криминал, Лорејн Елиот и Вилијам Х Шаедла, изд. (Челтенхем, Обединето Кралство, издаваштво Едвард Елгар, 2016 година), стр. 424.

практики за спречување и управување со отпад за да се минимизира отпадот и, на крај, за да се заштити животната средина и здравјето на луѓето. Хиерархијата на отпадот дава приоритет на превенцијата на отпадот. Ако отпадот не може да се спречи, тогаш треба да се минимизира. Ако не може да се минимизира, тогаш треба повторно да се употреби. Ако не може повторно да се употреби, треба да се рециклира. Ако не може да се рециклира, треба да се искористи (на пример, преку преработка во енергија). Конечно, ако отпадот не може да се искористи, тогаш треба да се отстрани.

Базелската конвенција не упатува експлицитно на хиерархијата во управување со отпад, но овој принцип е во основата на нејзините одредби. Во Преамбулата на Конвенцијата се наведува дека страните се свесни дека најнефективниот начин за да се заштити човековото здравје и животната средина од опасностите што ги предизвикува отпадот е неговото генерирање да се намали на минимум, и во однос на количината и/или потенцијалот за опасност. Стратегиската рамка за имплементација на Базелската конвенција за 2012–2021 година, усвоена на десеттиот состанок на Конференцијата на страните на Базелската конвенција, ја препознава хиерархијата за управување со отпад како водечки принцип за спроведување на Конвенцијата и ги промовира оние опции за третирање на отпадот кои даваат најдобар вкупен еколошки исход, земајќи го предвид и размислувањето за животниот циклус.<sup>54</sup> Хиерархијата во управување со отпад е пресликана и во Директивата 2008/98/ЕС на Европскиот парламент и на Советот од 19 ноември 2008 година за отпад и укинување на одредени директиви (Текст со релевантност за ЕЕЗ), чиј извадок е даден подолу.

#### ПРИМЕР: ЕВРОПСКА УНИЈА

Директива 2008/98/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 19 ноември 2008 година за отпад и укинување на одредени директиви

##### Член 4 – Хиерархија на отпадот

1. Следната хиерархија на отпад ќе се применува како приоритетен редослед во законодавството и политиката за спречување и управување со отпад:

- (a) превенција;
- (b) подготовка за повторна употреба;
- (c) рециклирање;
- (d) друга преработка, на пр. искористување на енергија; и
- (e) одлагање.

2. При примената на хиерархијата на отпадот наведена во став 1, земјите членки преземаат мерки за поттикнување на опциите кои даваат најдобар вкупен еколошки исход. Ова можеби ќе бара специфични текови на стопанисување со отпадот, таму каде што тоа е оправдано со размислување за животниот циклус на севкупните влијанија од создавањето и управувањето со таков отпад.

[...]

<sup>54</sup> Одлука ВС-10/2, анекс, став. 3 (а).

**ПРИМЕР: ХОЛАНДИЈА**

Закон за заштита на животната средина, 1979 година

**Член 10.4**

1. При донесување на планот за управување со отпад и при преземање други мерки за спречување и управување со отпад, нашиот министер ќе ја примени следнава хиерархија на отпад како приоритетен редослед:

- (a) превенција;
- (b) подготовка за повторна употреба;
- (c) рециклирање;
- (d) друга применлива употреба, вклучително и искористување на енергијата;
- (e) безбедно отстранување.

2. Став 1 соодветно ќе се применува во однос на преземањето на мерките наведени во тој став од страна на извршната власт, градоначалникот и општинските советници на провинцијата.

**Принцип на близина**

Принципот на близина се однесува на идејата дека отпадот треба да се управува и/или да се одлага што е можно поблиску до локацијата каде што се генерира. Принципот на близина е наведен и во преамбулата на Базелската конвенција, која вели дека страните на Конвенцијата се убедени дека опасниот отпад и другиот отпад треба, доколку е компатибилен со еколошки здравото и ефикасното управување, да се отстранува во државата каде што бил генериран. Принципот на близина се стреми да го намали влијанието врз животната средина коешто е резултат на управувањето и отстранувањето на отпадот, преку ограничување на неговиот транспорт колку што е можно повеќе. Стратегиската рамка за имплементација на Базелската конвенција за 2012–2021 година го признава принципот на близина како водечки принцип за спроведување на Конвенцијата.<sup>55</sup>

**Меѓународна правна рамка за борба против тешките форми на криминал**

Државите кои развиваат или го изменуваат законодавството за борба против трговијата со отпад мора да ја земат предвид и меѓународната правна рамка за сузбивање на тешките форми на криминал. Од особено значење се два инструменти: Конвенцијата за организиран криминал и Конвенцијата против корупција.

Конвенцијата за организиран криминал е единствениот меѓународен правно обврзувачки инструмент против транснационалниот организиран криминал. Таа беше усвоена од Генералното собрание на 15 ноември 2000 година и оттогаш стана еден од најшироко ратификуваните договори во светот.<sup>56</sup> Член 1 од Конвенцијата гласи: „Целта на оваа Конвенција е да ја промовира соработката за поефикасно спречување и борба против транснационалниот организиран криминал“. Членовите од Конвенцијата бараат и ги охрабруваат државите членки да воспостават голем број мерки за таа цел. Тука се вклучени мерки кои бараат криминализирање на одредено однесување, мерки за истрага, гонење и пресудување на криминал, мерки за меѓународна соработка и помош, мерки за заштита и помош на сведоци и жртви и мерки за превенција.

<sup>55</sup> Ibid., анекс, став 3 (6) (viii).

<sup>56</sup> Заради едноставност, во овој контекст терминот „ратификува“ вклучува пристапување, прифаќање и одобрување. За ажурирана листа на страните во Конвенцијата за организиран криминал, види на колекцијата на повелби на ОН, Депозитар, Статус на повелби, мултилатерални договори депонирани кај Генералниот секретар, XVIII за казни, број Бр. 12, “Конвенција на ОН за транснационален организиран криминал”. Достапно на <https://treaties.un.org>.



Применливоста на Конвенцијата е дефинирана во нејзиниот член 3. Според тој член, мерките содржани во Конвенцијата се применуваат,<sup>57</sup> освен кога Конвенцијата предвидува поинаку, за спречување, истрага и гонење на прекршоци утврдени во согласност со нејзините одредби за криминализација, и на „сериозно кривично дело“, каде што таквите дела се од транснационална природа и вклучуваат организирана криминална група. Конвенцијата дава дополнителни детали околу значењето на „организирана криминална група“ и „сериозно кривично дело“, како и за тоа кога делото ќе се смета дека има транснационален карактер. „Организирана криминална група“ се дефинира како

структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува заедно, со цел да изврши едно или повеќе сериозни кривични дела или прекршоци утврдени во согласност со оваа Конвенција, со цел да се стекне, директно или индиректно, со финансиски или друга материјална корист.<sup>58</sup>

Конвенцијата, исто така, дава дополнително појаснување за значењето на „организирана група“<sup>59</sup>. „Сериозно кривично дело“ е дефинирано како „однесување кое претставува дело казниво со максимално лишување од слобода од најмалку четири години или со посериозна казна“.<sup>60</sup> Член 3, став 2 од Конвенцијата, заради применливост, ги утврдува критериумите според кои ќе се одреди кога прекршокот ќе се смета дека има транснационален карактер.<sup>61</sup>

Употребата на поимот „сериозно кривично дело“ за дефинирање на опсегот на Конвенцијата со упатување на домашното право на државите членки обезбедува доволна флексибилност за применување на Конвенцијата на широк опсег на манифестации на транснационалниот организиран криминал<sup>62</sup> и овозможува Конвенцијата да се примени во случаи на нелегална трговија со отпад која вклучува прекршоци што се казнуваат со максимална казна од четири или повеќе години затвор според законот на државата членка која има јурisdикција над делото, и кога се исполнети и другите две барања за транснационалност и вмешаност на организирана криминална група. Во таков случај, државата членка може да биде обврзана на голем број должности според Конвенцијата, како што е должноста да се осигура дека таквото однесување во врска со трговијата со отпад е криминализирано<sup>63</sup>, должноста да се овозможи конфискација на приходот или имотот стекнат со делото<sup>64</sup>, должноста да се соработува со другите држави членки во однос на делата и должноста<sup>65</sup> да се заштитат сведоците и жртвите.<sup>66</sup>

Со оглед дека трговијата со отпад честопати е овозможена од корупцијата, релевантна за развојот и измената на законодавството за нелегалната трговија со отпад има и Конвенцијата против корупција. Конвенцијата против корупцијата, усвоена од Генералното собрание на 31 октомври 2003 година, е водечки меѓународен антикорупциски инструмент.<sup>67</sup> Конвенцијата опфаќа многу различни форми на корупција, како што се мито, трговија со влијание, злоупотреба на функции и разни корупциски дела во приватниот сектор и опфаќа пет

<sup>57</sup> Конвенција за организиран криминал, чл.3, став 1 .

<sup>58</sup> Ibid., чл.2 (a).

<sup>59</sup> Ibid., чл.2 (в).

<sup>60</sup> Ibid., чл.2 (б).

<sup>61</sup> Ibid., чл.3 , став. 2.

<sup>62</sup> Види Димитри Власис, „Подготовка на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал“, во Борба против транснационалниот криминал: концепти, активности и одговори, (Dimitri Vlassis, “Drafting the United Nations Convention against Transnational Organized Crime”, in Combating Transnational Crime: Concepts, Activities and Responses), Фил Вилијамс и Димитри Власис, изд. (Лондон, Frank Cass, 2001), стр. 373.

<sup>63</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 5 (Криминализација на учество во организирана криминална група); Чл. 6 (Криминализација на перење приходи од криминал); Чл. 23 (Криминализација на попречувањето на правдата). чл. 8 (Криминализирање на корупцијата) бара државите членки да ги криминализираат делата на корупција независно од нивната поврзаност со сериозно кривично дело.

<sup>64</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 12 (Конфискација и одземање).

<sup>65</sup> Види Конвенција за организиран криминал, чл. 13 (Меѓународна соработка за цели на конфискација); чл. 16 (Екстрадиција); чл. 18 (Заемна правна помош); и чл. 27 (Соработка за спроведување на законот). Другите форми на меѓународна соработка опфатени со Конвенцијата не повлекуваат задолжителни должности, види чл. 17 (Пренесување на осудени лица); чл.19 (Заеднички истраги); чл. 20 (Посебни истражни техники); и чл .21 (Пренесување на кривична постапка).

<sup>66</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 24 (Заштита на сведоци) и чл. 25 (Помош и заштита на жртвите) Види исто така чл. 26 (Мерки за унапредување на соработката со органите за спроведување на законот).

<sup>67</sup> Ажурирана листа на страни во Конвенцијата за организиран криминал е достапна на <https://treaties.un.org/>.

главни области: превентивни мерки, криминализација и спроведување на законот, меѓународна соработка, враќање на имотот, и техничка помош и размена на информации. Мерките за спречување и борба против корупцијата се дополнително разгледани во глава 3 од овој водич.

## Меѓународно право за човекови права

Меѓународното право за човекови права претставува дополнителна област на меѓународната правна рамка која државите мора да ја земат предвид и да се усогласат со неа при развивањето и изменувањето на законодавството за борба против трговијата со отпад. Овој дел дава краток вовед во релевантните аспекти на меѓународното право за човекови права во овој контекст. Започнува со вовед во изворите на меѓународното право за човекови права и компонентите на меѓународните обврски за човекови права. Потоа разгледува како трговијата со отпад влијае и на остварувањето на човековите права и на правата што може да бидат имплицирани од страна на одговорите на кривичната правда за спречување и борба против трговијата со отпад. Конечно, се дава вовед во рамката која што е предвидена со меѓународното право за човекови права за справување со случаи во кои конкурентните човекови права мора да бидат избалансирани.

### Извори на меѓународното право за човекови права

Изворот на меѓународните обврски на државите за човекови права може да се најде и во и надвор од бројните меѓународни и регионални договори.<sup>68</sup> Генералното собрание усвои голем број договори и други сродни инструменти, меѓу кои и деветте „основни“ меѓународни инструменти за човекови права,<sup>69</sup> дадени подолу според редослед на нивното усвојување:

- Меѓународна конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација
- Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права
- Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените
- Конвенција против тортура и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување
- Конвенција за правата на детето
- Меѓународна конвенција за заштита на правата на сите работници мигранти и членови на нивните семејства
- Конвенција за правата на лицата со попреченост
- Меѓународна конвенција за заштита на сите лица од присилно исчезнување

Регионалните организации служат и како форуми за усвојување на обврзувачки и необврзувачки инструменти на меѓународното право за човекови права. Меѓу значајните регионални договори за човекови права се Африканската повелба за човекови и права на народите, Американската конвенција за човекови права и Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи.

Обврските за човекови права може да произлегуваат и од извори на меѓународното право, различни од договорите, како што е обичајното меѓународно право за човекови права. На пример, иако Универзалната декларација за човекови права не е формално обврзувачка, денес постои широк консензус дека многу од нејзините одредби го одразуваат обичајното меѓународно право.<sup>70</sup>

<sup>68</sup> Види Збирка на повелби на Обединетите нации, Депозитар, Наслови на договори, Мултилатерални договори депонирани кај Генералниот секретар, „Поглавје IV: човекови права“. Достапно на <https://treaties.un.org>, каде се наведуваат 16 договори и протоколи во оваа област. Другите поглавја од базата на податоци, исто така, вклучуваат договори кои ги штитат човековите права на одредени ранливи групи (на пр.Глава V: бегалци и лица без државјанство или Глава VII: трговија со луѓе).

<sup>69</sup> Види и Канцеларијата на Високиот комесаријат за човекови права на Обединетите нации, „Основните меѓународни инструменти за човекови права и нивните тела за следење“. Достапно на [www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/coreinstruments.aspx](http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/coreinstruments.aspx).

<sup>70</sup> Хрст Ханам „Статусот на Универзалната декларација за човекови права во националното и меѓународното право“ (Hurst Hannam, “The status of the Universal Declaration of Human Rights in national and international law”), Georgia Journal of International and Comparative Law, том. 25, бр. 1 (1996), стр. 340.

## Компоненти на меѓународните обврски за човекови права

Меѓународните норми за човекови права вклучуваат обврски за почитување, заштита и исполнување на човековите права.<sup>71</sup> Обврската за почитување на човековите права генерално се сфаќа како негативна обврска: обврска да не се повредуваат или да не се мешаат со човековите права на другите. Обврската за заштита на човековите права бара државите да ги заштитат поединците и групите од кршење на човековите права од страна на приватни лица и субјекти. Државите мора да воспостават и одржуваат законодавни и административни рамки кои обезбедуваат почитување на човековите права и обезбедуваат соодветна заштита на поединците.<sup>72</sup> Понатаму, државите мора да преземат разумни чекори за да ги спречат прекршувањата на човековите права, да ги заштитат поединците од прекршувања, да ги истражат прекршувањата, да ги гонат и да ги повикаат одговорните, да ја елиминираат некажливоста и да ја надоместат штетата со обезбедување репарација за жртвите.<sup>73</sup> Третата компонента на меѓународните норми за човекови права, обврската за исполнување, бара од државите да донесат соодветни законодавни, административни, буџетски, судски, промотивни и други мерки за целосно остварување на човековите права.<sup>74</sup> Обврските за исполнување се обврски со прогресивно остварување - што значи дека целосното уживање на правото, генерално, нема да се оствари веднаш и може да се постигне само прогресивно, во одреден временски период.<sup>75</sup>

Обврските за почитување, заштита и исполнување на човековите права мора соодветно да се земат предвид при справувањето со трговијата со отпад, вклучително и преку развивање и измена на релевантното законодавство. Во следните делови се дава краток преглед на некои од човековите права засегнати од трговијата со отпад и имплицирани во одговорите на кривичната правда, и се прикажува рамката што ја предвидува меѓународното право за човекови права за урамнотежување на овие права, онаму каде што е тоа потребно.

### Правата што се загрозени со трговијата со отпад

Трговијата со опасен и друг отпад ја оштетува животната средина и здравјето на луѓето. Притоа, тоа претставува закана за остварувањето на голем број човекови права. Работата на Специјалниот известувач за негативните од прометот и фрлањето на токсични и опасни производи и отпад врз човековите права, покажа како активностите како што е трговијата со отпад го загрозуваат остварувањето на правото на живот, правото на здравје, правото на физички и ментален интегритет, правото на соодветна храна, правото на вода, правото на безбедни и здрави работни услови и правото на чиста, здрава и одржлива животна средина.<sup>76</sup> Изложеноста на опасен отпад исто така може да претставува сурово, нечовечко или понижувачко постапување. Жените, децата, домородното население, лицата со посебни потреби, работниците, сиромашните, мигрантите и

<sup>71</sup> УНОДЦ, Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и меѓународното право за човекови права (претстојно).

<sup>72</sup> Види, генерално, Меѓународен пакт за граѓански и политички права, чл. 2, ст. 2; Африканска повелба за човекови и права на народите, чл. 1; Американска конвенција за човекови права, чл. 1, ст. 2; и Меѓу-американски суд за човекови права, Веласкез-Родригез против Хондурас (основа), Серија В бр. 4, Пресуда од 29 јули 1988 година, ставови. 166–167, 175.

<sup>73</sup> Веласкез-Родригез против Хондурас, ст. 166–167, 174; Комитет за човекови права, општ коментар бр. 31 (2004) за природата на општата правна обврска наметната на државите членки на пактот, став. 8; Европски суд за човекови права, Ерги против Турција, Апликација бр. 66/1997/850/1057, Пресуда, 28 јули 1998 година, ст. 82; и Африкански суд за човекови и права на народите, Норберт Зонго и други против Буркина Фасо (заслуги), Апликација бр. 13/2011, пресуда од 28 март 2014 година, ст. 150–156. Видете ја и резолуцијата 65/228 на Генералното собрание со наслов „Зајакнување на превенцијата на криминалот и одговорот на кривичната правда на насилството врз жените“, стр. 2.

<sup>74</sup> Комисија за економски, социјални и културни права, општ коментар бр. 14 (2000) за правото на највисок достиген стандард на здравје, ст. 33; ОХЦХР, Принципи и насоки за пристап на човековите права кон стратегиите за намалување на сиромаштијата, став. 48.

<sup>75</sup> Комитет за економски, социјални и културни права, општ коментар бр. 3 (1990) за природата на обврските на државите членки (чл. 2, став 1, од Пактот).

<sup>76</sup> Види, на пример, E/CN.4/2004/46, A/HRC/7/21, A/HRC/21/48, A/HRC/33/41, A/HRC/36/41, A/HRC/42/41, A/74/480 и A/75/290. Правото на чиста, здрава и одржлива животна средина беше признаено како човеково право од страна на Советот за човекови права во својата резолуција 48/13, усвоена на 8 октомври 2021 година. За испитување на правото на здрава животна средина и улогата на обвинителите, види Раул Валенберг Институт за човекови права и хуманитарно право, „Правото на здрава животна средина во Југоисточна Азија: национални обвинители и органи на прогон“ (Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, “The right to a healthy environment in Southeast Asia: National Prosecutors and Prosecuting Authorities”), Серија на кратки дискусии, бр. 6 (октомври 2021 година).

малцинствата се особено погодени.<sup>77</sup> Општо земено, непропорционалното негативно влијание на криминалот со отпад врз овие групи ги покренува прашањата за недискриминација во заштитата на правата според меѓународното право за човекови права.<sup>78</sup>

Како што беше забележано во претходниот дел, државите не само што мора да ги почитуваат самите човекови права, туку мора и да ги заштитат поединците и групите од кршење на овие права од страна на приватни лица и субјекти.<sup>79</sup> Ова вклучува обврска да се заштитат поединците и групите од прекршувањата предизвикани од трговијата со отпад и сродните активности. Државите се должни да спречат изложеност на опасен отпад заради тоа што многу човекови права се загрозени од таквата изложеност.<sup>80</sup> Ова ја вклучува должноста да се воспостават и одржуваат соодветни законодавни и административни рамки за спречување и борба против криминалот со отпад, вклучително и трговијата со отпад, и да се преземат разумни чекори за да се спречат прекршувањата, да се заштитат поединците, да се истражат прекршувањата, да се гонат и да се повикаат на одговорност одговорните, да се елиминира некажливоста, да им се гарантира на жртвите пристап до правдата и надоместување на штетата преку обезбедување на оштета на жртвите. Законодавните одредби и сродните мерки, институции, процеси и практики предвидени со овој водич, во овој контекст, може да се смета дека придонесуваат за исполнување на должностите на државите да ги заштитат поединците и групите од прекршување на правата.

### Права имплицирани во кривичната правда за нелегалната трговија со отпад

Претходниот дел покажа како меѓународното право за човекови права бара од државите да преземат соодветни мерки за справување со криминалот со отпад, вклучително и трговијата со отпад. Меѓутоа, човековите права на оние кои се засегнати или се ранливи на криминал со отпад не се единствените човекови права што државите мора да ги земат предвид при развивање и измена на законодавството за борба против трговијата со отпад. Државите, исто така, мора да ги почитуваат, заштитат и исполнуваат правата на другите групи луѓе, вклучувајќи ги и лицата што се осомничени, обвинети или осудени за трговија со отпад; други лица кои можат да бидат засегнати од мерките донесени за сузбивање на трговијата со отпад; и сведоци и лица кои соработуваат со властите.<sup>81</sup> Мерките предвидени со овој водич – криминализација, истрага (вклучувајќи употреба на специјални истражни техники), меѓународна соработка, гонење, судење, притвор, затворање и казнување, како и заштитата и помошта на сведоците и жртвите – секоја може да влијае врз човековите права на овие групи. Правата ги вклучуваат, меѓу другото, начелото на законитост, презумпција на невиност, право на слобода од произволно лишување од слобода, право на правично судење, право на сослушување, право на правна помош, забрана на тортура и сурово или нечовечко или понижувачко постапување или казнување, право на приватност, право на здравје, право на сопственост, слобода од дискриминација, право на правен лек и право на вистина. Државите мора соодветно да ги земат предвид овие права, и да ги почитуваат сите нивни обврски за човекови права што им ги налага меѓународното право кога го развиваат и дополнуваат законодавството за борба против трговијата со отпад. Публикацијата на УНОДЦ под наслов *Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и Меѓународното право за човекови права им помага на државите во идентификувањето и усогласувањето со нивните обврски во овој поглед.*

Иако секое од горенаведените права, во развојот на законодавството за трговија со отпад и во измената на постојното законодавство, налага целосно негово запазување, ова е нешто што во овој водич не може да се разгледа. Водичот накратко ќе се осврне на принципот на законитост, бидејќи тој е составен дел на процесот на изготвување и измена на кривичното законодавство. Начелото на законитост, *nullum crimen, nulla poena sine lege* („ништо не претставува кривично дело освен ако не е како такво предвидено со законот и не може да се изрече казна освен ако не е така предвидено со закон“),<sup>82</sup> меѓу другото, бара законите со кои се утврдуваат кривични дела и обезбедувањето на кривичните казни да бидат јасни и достапни, така што поединецот ќе може однапред да ги предвиди последиците од неговите дејствија или пропусти.<sup>83</sup> Според тоа, јасноста во изготвувањето е важна не само од перспектива на развивање на ефективно законодавство, туку и од перспектива на почитување на човековите права. При изготвувањето или измената на законодавството за борба против

<sup>77</sup> Види A/HRC/36/41, став. 24–44; A/75/290, став. 20–48; A/HRC.25/53, ст. 69–78; A/HRC/33/41; и A/HRC/42/41.

<sup>78</sup> A/HRC/36/41, став. 15–16.

<sup>79</sup> иди исто така A/HRC/36/41, став. 4.

<sup>80</sup> A/74/480, став. 6–7.

<sup>81</sup> A/HRC/42/41, ст. 21; UNODC, Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и меѓународното право за човекови права (претстојно)

<sup>82</sup> Кенет С. Галант, Принципот на законитост во меѓународното и компаративното кривично право, (Kenneth S. Gallant, *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*, Cambridge Studies in International and Comparative Law Series) Кембриџ студии во серијата меѓународно и компаративно право, бр. 65 (Њујорк, Cambridge University Press, 2009) стр. 12.

<sup>83</sup> Ibid., стр. 362–364.

трговијата со отпад, државите мора да се погрижат да избегнат нејасни, непрецизни, двосмислени, неконзистентни или контрадикторни законски барања.

### *Рамка за урамнотежување на човековите права*

Во претходните делови беше нотирана разновидноста на групите кои може да бидат засегнати од трговијата со отпад и одговорот на кривичната правда на тоа, како и разновидноста на човековите права на овие групи кои може да бидат погодени. Законодавците имаат обврска да обезбедат законодавството за борба против трговијата со отпад кое ги почитува, штити и исполнува правата на сите групи. Кога овие права се натпреваруваат едни со други, законодавците (како и судовите, агенциите за спроведување на законот и другите државни органи) мора да постигнат соодветен баланс. Меѓународното право за човекови права ја обезбедува рамката што државите мора да ја применат за да се постигне оваа рамнотежа.

Меѓународните и регионалните инструменти за човекови права може да ги изразат гаранциите за човековите права во апсолутна или квалификувана смисла. Апсолутните права, како што се забраната за тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување, никогаш не смеат да бидат ограничени.<sup>84</sup> Другите права може да бидат ограничени доколку се исполнети одредени услови утврдени со меѓународното право за човекови права. Иако јазикот што се користи за да се квалификуваат човековите права може да се разликува во рамките на инструментите, општо земено, ограничувањата на човековите права може да се наметнат онаму каде што тие се пропишани со јасен и пристапен закон (начелото на законитост), каде што служат за легитимна цел и се неопходни за исполнување на таа легитимна цел. Легитимна цел може да значи почитување или заштита на правата на другите или одредени јавни интереси, како што се јавниот ред, јавното здравје, јавната безбедност<sup>85</sup> и националната безбедност.<sup>86</sup> Заштитата на јавното здравје и заштитата на правата на оние кои се засегнати или се ранливи на виктимизација со трговија со отпад може да го оправда наметнувањето на кривично правни мерки за спречување и борба против трговијата со отпад, под услов мерките да се пропишани со јасен и пристапен закон и да се неопходни за исполнување и пропорционални на нивната легитимна цел.

### **НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАД**

Во развојот на законодавството за борба против трговијата со отпад во која било земја должно внимание мора да се посвети на односот помеѓу тоа законодавство и законодавството што во поопшта смисла го регулира управувањето со отпадот, вклучувајќи го и неговото генерирање, собирање, складирање, транспорт, третман и одлагање. Ова е неопходно не само за да се обезбеди хармонизација и комплементарност на двете области на законодавството, наместо неконзистентност и контрадикторност, туку и затоа што одредбите од законот за трговија со отпад честопати се потпираат на одредбите за управување со отпад за да одредат кое однесување претставува кривично дело, а кое не. Навистина, во многу земји трговијата со отпад е криминализирана со одредбите содржани во законодавството за управување со отпад. Соодветно на тоа, законодавците се должни да ја разгледаат врската помеѓу законодавството за борба против трговијата со отпад и законодавството за управување со отпад. Ова прашање во однос на моделот на законодавни одредби во врска со трговијата со отпад е подетално обработено подолу.

### **НАЦИОНАЛНА ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА**

Оваа публикација е водич во законодавството, а не водич за градење на национални институции. Во исто време, мора да се нагласи дека овие две теми не можат целосно да се одвојат една од друга. Законодавството е неопходно за да се воспостават владини институции и за да можат истите да ги извршуваат своите функции на начин што е конзистентен со владеењето на правото, а од друга страна, дури и најдобро подготвените закони ќе бидат немоќни да ги постигнат своите цели доколку не бидат поддржани со ефективна национална институционална рамка. Од практични причини, опсегот на оваа публикација е ограничен и се фокусира на суштинската легислатива за справување со трговијата со отпад. Таа не се обидува да обезбеди сеопфатни насоки за воспоставување на делотворни национални институции за спречување и борба против трговијата со отпад.

<sup>84</sup> Комитет за човекови права, општ коментар бр. 34 (2011) за слободите на мислење и изразување, ст. 25; види и Оскар М. Гарибалди, „Општи ограничувања на човековите права: принципот на законитост“, (Oscar M. Garibaldi, “General limitations on human rights: the principle of legality”), Harvard International Law Journal, том. 17, бр. 3 (1976), стр. 503

<sup>85</sup> Комитет за човекови права, општ коментар бр. 31 (2004), ст. 6; општ коментар бр.34 (2011), ст. 22; и Резолуција на Советот за човекови права 15/21, ст. 4.

<sup>86</sup> Види ги Принципите на Сиракуза за ограничување и отстапување на одредбите во Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (E/CN.4/1985/4, анекс).

Сепак, со оглед дека овие теми се нужно испреплетени, оваа публикација не може да го премолчи прашањето за градење на национални институции. Во овој дел се дава преглед на овластувањата и одговорностите што ќе треба да им се доделат на домашните институции. Исто така, се дава преглед на типичните институции на кои овие овластувања и одговорности им се доделуваат. Во следните глави се даваат модел-одредби со кои се утврдуваат релевантните овластувања и одговорности, како што се овластувањата и одговорностите во врска со истрагата, меѓународната соработка, гонењето и казните. Моделот на законодавна одредба за формирање тело за координација на националните институции е даден во глава 8.

### Одговорности и овластувања

Неопходна компонента за ефективна национална институционална рамка соодветната распределба на одговорностите и овластувањата. Исто така, законската распределба на одговорностите и овластувањата е потребна заради легитимноста на владините активности против трговијата со отпад и нивната конзистентност со владеењето на правото. Националните власти вклучени во управување со отпад и/или во спречувањето, истрагата, гонењето или одлучувањето при сторени прекршоци за трговија со отпад, мора да добијат јасни надлежности и соодветни овластувања за да можат да ги исполнат тие надлежности. Подолу е дадена неисцрпна листа на надлежности и овластувања кои се однесуваат на спречувањето и борбата против трговијата со отпад и која на соодветните одделенија, агенции и јавни службеници треба да им е јасно одредена со законодавството:

- Објавување и изменување на подзаконските акти или делегираното законодавство (како што се регулативите) во врска со управувањето со отпадот
- Издавање лиценци, дозволи и/или сертификати за управување со отпадот
- Следење и евалуација на спроведувањето на законите и регулативите за отпад
- Спроведување и наметнување на употребата на хармонизирианиот систем за опис и кодирање на стоки на Светската царинска организација при увоз и извоз на отпад<sup>87</sup>
- Собирање, известување и анализирање на релевантни податоци
- Истраги, гонење и одлучување во случај на прекршување на законите и регулативите за отпад
- Воведување санкции во случаи на прекршување и следење на спроведувањето на санкциите
- Соработка со странски агенции за спроведување на законот и други странски органи, како и релевантни меѓународни и регионални организации, вклучувајќи ги меѓународните и регионалните агенции за соработка во спроведување на законот
- Подигање на свеста во секторот за управување со отпад и обезбедување едукација за пошироката јавност

Овие одговорности и овластувања им се доделуваат на различни одделенија, агенции и јавни службеници, со што на овие одделенија, агенции и јавни службеници им се дозволува развој на специјализирани надлежности и експертиза со што поефикасно ќе ги извршуваат своите функции. Поделбата на овластувањата (како што е одвојувањето на судските овластувања за одлучување од извршните и административните овластувања) може да се бара и со домашниот устав. Во следниот дел се разгледуваат типичните органи, одделенија, агенции и јавни агенции што учествуваат во спречувањето и борбата против трговијата со отпад.

### Институции вклучени во спречување и борба против трговијата со отпад

Претходниот дел се однесуваше на одговорностите и овластувањата коишто се доделуваат според законот за да може борбата против трговијата со отпад да биде делотворна. Овој дел ги обработува типичните владини органи, одделенија, агенции и јавни службеници кои најверојатно ќе бидат вклучени во справувањето со трговијата со отпад. Овие органи може да постојат на локално, национално или регионално ниво на власт.

Начинот на кој државите ќе ги распределуваат одговорностите и овластувањата меѓу релевантните владини органи, оддели, агенции и јавни службеници ќе се разликува. Затоа, овој дел дава само општ опис на одговорностите и овластувањата што вообичаено ги извршуваат овие органи, агенции одделенија и службеници.

<sup>87</sup> See Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights (E/CN.4/1985/4, annex

### Легислатива

Според поделбата на власта, законодавниот дом (во многу држави познат како парламент) е одговорен за донесување закони. Оттаму, домашните законодавни тела се одговорни за воведување и измена на законодавството за управување со отпад и трговија со отпад. Законодавните овластувања обично ги регулира националниот устав и обично се доволно широки за да се може управувањето и трговијата со отпад да се регулираат без понатамошни дополнувања и изменувања. Меѓутоа, таму каде што државите со потпишување на меѓународен документ - како што е Конвенцијата за организиран криминал или Базелската конвенција - се обврзале да воспостават законодавство што е надвор од законодавните овластувања на нивниот парламент, имаат одговорност да му обезбедат на парламентот соодветни овластувања со кои ќе ѝ се дозволи на државата да се придржува кон обврските од договорот.<sup>88</sup>

### Одделенија и органи за животна средина

Релевантните владини оддели, министерства или агенции, како што се одделенијата за природни ресурси или животна средина, обично имаат посебни функции и одговорности во врска со управувањето со отпадот и прекуграничниот промет на отпадот и за справување со прекршоците за отпад, вклучително и трговијата со отпад. Во некои држави овие задачи може да се делегираат на регионалните или локалните власти. Органите за животна средина се вклучени во развојот на политиките, ажурирањето на подзаконските акти (на пример, распоредот за отпад) и преземањето извршни активности. Органите за животна средина можат да ги разгледуваат апликациите и да издаваат лиценци, дозволи или сертификати за отпад. Службениците на органите за животна средина обично се вклучуваат во процесот на следење на усогласеноста со законите и прописите за отпад, спроведувањето инспекции и откривањето или идентификувањето на нелегалната трговија со отпад и другите прекршоци за отпад. Во некои држави, одредени одговорности во врска со отпадот, како што се доделувањето лиценци, дозволи или сертификати, може да бидат доделени и на други сектори, како што се секторите за индустрија или трговија.

### Органи за спроведување на законот

Органите за спроведување на законот може да бидат вклучени во откривање или идентификување на прекршоци за отпад или може да бидат повикани да извршуваат специјализирани истражни функции што не се во рамките на мандатот на инспекторите или службениците за отпад, како што се постапување со местата на злосторството и форензичките истраги, спроведување финансиски истраги и употреба на специјалните истражни техники. Релевантните органи за спроведување на законот може да вклучуваат, во зависност од земјата за која станува збор, национална, регионална, пристанишна, железничка и локална полиција, како и полициски оддели одговорни за справување со кривични дела со отпад, организиран криминал, перење пари, корупција и финансиски истраги. Во сложени случаи на трговија со отпад, вклучувањето на органите за спроведување на законот може да биде од суштинско значење. Органите за спроведување на законот можат да применуваат овластувања за истраги на трговијата со отпад според различни национални закони и регулативи, вклучувајќи закони кои се однесуваат на организиран криминал, перење пари и корупција, како и специјализирани закони за трговија со отпад и општи закони кои ги утврдуваат овластувањата на агенциите за спроведување на законот.

### Царински агенции

Царинските агенции ќе се соочат и со трговијата со отпад, главно на пристаништата и копнените граници. Царинските агенции имаат генерално мандат да откриваат и идентификуваат трговија со отпад на овие локации во согласност со царинското законодавство. Царинските службеници обично се обучени и овластени да водат општи истраги, да поднесуваат предмети и да прибираат и одземаат докази. Царинските службеници често играат важна улога во прибирањето разузнавачки информации, идентификувањето на високоризичните патки и спроведувањето истраги.

### Органи одговорни за меѓународна соработка во кривичната материја

За истрагата, гонењето и судењето случаи на трговија со отпад може да биде потребна соработка со други држави. Ова може да биде случај кога станува збор за прекуграничен прекршок или каде што престапниците, сведоците или жртвите се наоѓаат во други јурисдикции. Организирањето на напорите на една држава за борба

<sup>88</sup> Виенска конвенција за Право на меѓународни договори чл.27

против транснационалниот организиран криминал е сложена задача. Следењето на сите договори, спогодби, меморандуми за разбирање, полициски служби за врски, правни режими, развојот на домашното и меѓународното право и разните служби за спроведување и истраги кои се извор на барања за соработка, заедно со постапување со сите дојдовни и појдовни барања, бара правна и административна експертиза и овластување. Назначувањето на централен орган одговорен за меѓународна соработка во кривичната материја е критична алатка за одржување на контрола и надзор над овие прашања и за обезбедување на ефективна меѓународна соработка.<sup>89</sup> Член 18, став 13, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да назначат централен орган со одговорност и овластување да ги прима барањата за меѓусебна правна помош и, или да ги изврши или да ги проследи до надлежните органи за извршување. Ова барање не е во спротивност со соработката преку дипломатски канали, Меѓународната организација на криминалистичка полиција (ИНТЕРПОЛ) и неформалната соработка меѓу властите.

### Обвинителски органи

Улогите на обвинителите се разликуваат од земја до земја. Во повеќето системи, основните функции на обвинителите се одлучување за кривично гонење и застапувањето на обвинителството на суд. Основните функции во некои јурисдикции може да опфатат и истражување на криминалот, надзор на усогласеноста на истражителите со процедуралните правила, судско привремено ослободување (кауција), судски спогодувања и казнување, пренасочување на сторителите кон алтернативи за гонење, поддршка на жртвите, препораки во врска со изрекувањето на казната, надзор над извршувањето на казните и третманот на притворените лица.<sup>90</sup>

### Судски органи

Функциите на судските органи – односно судовите и судиите – исто така, се разликуваат од земја до земја. Основната функција на судиите е да одлучуваат за процесни и правни прашања во кривичните предмети пред, за време и по судењето. За време на фазата на истрага, судиите може да донесат одлука околу применување на употреба на специјални истражни техники или налози за спроведување на претреси. Доколку некое лице е уапсено или приведено поради сомневање за криминална активност, судиите или другите судски службеници може да имаат задача да ги сослушаат барањата за притвор или кауција. Тие, исто така, можат да донесат одлуки во врска со управувањето со случаите, како што се одредување датуми за предистражна постапка и судење, откривање докази и прифатливост на одредени докази. На судењето, улогата на судијата се разликува во зависност од тоа дали судијата е единствениот одлучувач или дали овластувањата за одлучување имаат и поротниците или судиите-поротници. Во системите со порота, судијата е вообичаено одговорен за надгледување на судењето во согласност со законот, за поуки за поротниците за важечкиот закон иза донесување одлуки за правни прашања. Во такви системи, одговорноста за утврдување на фактичките прашања, вклучително и конечното утврдување на вината, генерално е препуштена на поротата наместо на судијата. Кога поротата ќе утврди дека обвинетиот е виновен за кривично дело, судијата ја одредува соодветната казна. Онаму каде што судиите не ги делат овластувањата за донесување судски одлуки со поротниците, нивните овластувања се пообемни и може да вклучуваат одредување и на вина и на казна. По судењето, судските органи можат да разгледуваат жалби, особено жалби против осудителна одлука и/или казна поднесени од страна на осуденото лице, како и барања за законско извршување на казните. Во некои земји, специјализираните судови за животна средина разгледуваат еколошки случаи.<sup>91</sup>

### Други владини агенции

Во истрагата за кривични дела за трговија со отпад може да бидат вклучени и други владини агенции. Нивната вклученост ќе зависи од домашната организираност, но во нив може да се вклучени специјализирани агенции, службеници за спречување перење пари, единици за финансиска истрага, антикорупциски комисии и органи за даночни приходи.

<sup>89</sup> Види исто така УНОДЦ, Прирачник за заемна правна помош и екстрадиција (Виена, 2012), стр. 29–39.

<sup>90</sup> Види, исто така УНОДЦ, Статусот и улогата на обвинителите: Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал и Водич за меѓународна асоцијација на обвинители, серија на прирачници за кривична правда (Виена, 2014).

<sup>91</sup> Види, генерално, Џорџ Принг и Кетрин Принг, Судови и трибунали за животна средина: Водич за креаторите на политики (Најроби, Програма за животна средина на Обединетите нации, 2016 година). George Pring and Catherine Pring, Environmental Courts and Tribunals: A Guide for Policy Makers (Најроби, Програма за животна средина на Обединетите нации, 2016 година, 2016).



## Дополнителни напомени

Вреди накратко да споменеме два дополнителни аспекта кои се однесуваат на националните институционални рамки: ресурсите и координацијата. Различните национални институции нема да можат ефективно да ги извршуваат своите мандати за спречување и борба против трговијата со отпад доколку не им се обезбедат соодветни средства и други ресурси за извршување на нивните функции. Понатаму, не е доволно секоја релевантна институција да биде опремена со сопствени одговорности и овластувања. Мора да се обезбеди овие институции ефективно да се координираат и меѓусебно да соработуваат. При развивањето и подобрувањето на националните институционални рамки за спречување и борба против трговијата со отпад, Државите треба да бидат внимателни различните институции, да не создаваат “бункери“ во кои работат изолирано. Државите, исто така, треба да обезбедат ефикасна координација и соработка помеѓу националното, регионалното и локалното ниво на власт, каде што одговорностите се распределуваат меѓу нивоата на власт. За да се помогнево координацијата, глава 8 вклучува модел на законска одредба за формирање на национално координативно тело.



---

# Глава 2.

## ОПШТИ ОДРЕДБИ

Втората глава од овој водич се однесува на општите одредби за борба против трговијата со отпад. Овие одредби се разгледуваат одделно од следните глави поради нивната широка релевантност за сите мерки што се дискутираат во водичот. Во глава 2 се обработуваат три теми: легислативните принципите на правото за животна средина, дефинициите, и распоредите на отпад и јурисдикција.

### ПРИНЦИПИ НА ПРАВОТО ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Во главата 1 од овој водич, беше објаснето дека мултилатералните договори за животна средина, како што е Базелската конвенција, и пошироко, меѓународното право за животна средина, признаваат голем број општи принципи од значење за развојот и измената на законодавството за борба против трговијата со отпад. Овие општи принципи на меѓународното право за животна средина го вклучуваат принципот на превенција, принципот на претпазливост, принципот загадувачот плаќа, принципот на соработка и принципите на пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда. Беа дискутирани и два други принципи според меѓународното право за животна средина од специфична важност за управувањето со отпад: хиерархијата за управување со отпад и принципот на близина.

Иако меѓународното право за животна средина, генерално, не бара од државите да ги вградат овие принципи во домашното право, сè додека државите ја исполнуваат суштината на обврските на кои се обврзани со меѓународното право за животна средина, утврдувањето на релевантните принципи во националното законодавство е корисна алатка со која се обезбедува ефективно спроведување на законодавството за животна средина, вклучително и законодавство за борба против трговијата со отпад. Утврдувањето на сеопфатни принципи кои го поткрепуваат законодавството за борба против трговијата со отпад може да помогне во толкувањето и спроведувањето на таквото законодавство, не само од страна на судството туку и од релевантните засегнати страни. Упатувањето на релевантните принципи на меѓународното право може да се вклучи, како што е соодветно, во преамбулата или оперативниот дел на релевантното законодавство.

**ПРИМЕР: ЛЕСОТО****Закон за животна средина, 2008 година****Дел 4 – Право на чиста и здрава животна средина**

[...]

- (4) Судот при вршењето на својата надлежност ќе се раководи од следниве начела на одржлив развој –
- (а) принципот загадувачот плаќа;
  - (б) принципот на претпазливост;
  - (в) принципот на интегритет на екосистемот;
  - (г) принципот на учество на јавноста во развојот на политики, планови и процеси за управување со животната средина; и
  - (д) принципот на генерациска и меѓу-генерациска правичност.

**ПРИМЕР: ЗАМБИЈА****Закон за управување со животната средина, 2011 година****Дел 6 – Принципи кои го регулираат управувањето со животната средина**

За постигнување на целта на овој закон ќе се применуваат следниве принципи:

За постигнување на целта на овој закон ќе се применуваат следниве принципи:

- (а) животната средина е заедничко наследство на сегашните и идните генерации;
- (б) негативните ефекти ќе се спречат и минимизираат преку долгорочно интегрирано планирање и координација, интеграција и соработка на напорите, кои ја разгледуваат целата животна средина како целина;
- (в) принципот на претпазливост;
- (г) принципот загадувачот плаќа;
- (д) ќе се промовира правичен пристап до ресурсите на животната средина и ќе се земе предвид функционалниот интегритет на екосистемот за да се обезбеди одржливост на екосистемот и да се спречат негативни ефекти;
- (ѓ) луѓето ќе бидат вклучени во развојот на политиките, плановите и програмите за управување со животната средина;
- (е) граѓанинот ќе има пристап до информации за животната средина за да му се овозможи на граѓанинот да направи информирани лични избори што поттикнуваат подобри перформанси од страна на индустријата и Владата;
- (ж) создавањето на отпад треба да се минимизира, каде што е изводливо, а отпадот треба, по приоритетен редослед, повторно да се користи, да се рециклира, да се преработи и безбедно да се отстранува на начин што ќе избегне создавање на негативни ефекти;
- (з) животната средина е од витално значење за егзистенцијата на луѓето и ќе се користи одржливо со цел да се постигне намалување на сиромаштијата и социо-економски развој;
- (с) необновливите природни ресурси ќе се користат внимателно, земајќи ги предвид потребите за сегашните и идните генерации;
- (и) обновливите природни ресурси се користат на начин што е одржлив и не ја нарушува нивната одржливост и интегритет; и
- (ј) ќе се промовира и олесни учеството и вклученоста на заедницата во управувањето со природните ресурси и споделувањето на придобивките кои произлегуваат од користењето на ресурсите.

**ПРИМЕР: ПЕРУ**

Законодавна уредба за одобрување на Законот за сеопфатно управување со цврст отпад, 2016 година

**Член 2 – Цел на сеопфатно управување со цврстиот отпад**

Првата и примарна цел на сеопфатното управување со цврстиот отпад во Перу е да се спречи или минимизира создавањето на цврст отпад на местото на потекло, како приоритет над која било друга опција. Второ, за отпадот што се создава, предност се дава на враќање или конвертирање на компонентите на материјалите и енергетскиот потенцијал преку повторна употреба, рециклирање, компостирање и копроцесирање, меѓу другите опции, под услов секогаш да се заштитат здравствените услови и животната средина.

Конечното депонирање на цврстиот отпад во соодветни објекти е опција за управување со отпадот во краен случај и треба да се врши во еколошки погодни услови кои што ќе бидат дефинирани во прописите за спроведување на оваа Уредба издадена од Министерството за животна средина.

**ДЕФИНИЦИИ**

Модел- одредбата 1 од овој водич поставува дефиниции за одредени клучни термини што се користат и се од општа релевантност за модел- одредбите што се содржани овде. Овде се вклучени и некои дополнителни дефиниции што се релевантни за модел одредбите.<sup>92</sup>Изготвувачите на законодавството треба да бидат сигурни дека терминологијата што се користи во законодавството за борба против трговијата со отпад е јасна, прецизна и конзистентна. Треба да се внимава да се избегнат нејаснотии кои би можеле да го отежнат ефективното спроведување или гонење. Изготвувачите на законодавството треба да ги земат предвид и другите релевантни домашни законодавства за да се избегнат празнини и противречности.

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 1: ДЕФИНИЦИИ**

За целите на овој [Закон/Закон/Поглавје...]:

- (а) „Отпад“ е супстанца или предмет што се отстранува, за која постои намера да се отстрани или треба да се отстрани според законот;
- (б) „Организирана криминална група“ значи структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува заедно со цел да изврши едно или повеќе прекршоци за кои се применува овој [Закон/Закон/Поглавје...] , со цел да се добие, директна или индиректна, финансиска или друга материјална корист;
- (в) „Тешко кривично дело“ е дело казниво со максимално лишување од слобода од најмалку четири години или со посериозна казна;
- (г) „Финансиска или друга материјална корист“ вклучува секаков вид финансиска или нефинансиска корист, плаќање, поткуп, награда или друга предност, вклучително и услуги;
- (д) „[Конфискација/одземање]“ значи трајно лишување од имот по налог на [внесете релевантен суд или друг надлежен орган];

<sup>92</sup> Имено, дефиницијата на „промет“ во модел одредбата 3, „правно лице“ и „висок службеник“ во модел одредбата 1, модел одредба 11, „контролирана испорака“ во одел одредбата 12, „тајна истрага“ во модел одредбата 13, „претпоставен идентитет“ во модел одредбата 14, „надзор на лица“ во модел одредба 15, „електронски надзор“ во модел одредба 16, „заплена“ во модел одредба 17, „сведок“ и „лице кое соработува со органите на прогонот“ во моделот одредба 25, „жртви“ во моделот одредба 26.

(f) „[Замрзнување/заплenuвање]“ значи привремена забрана на пренос, пренамена, располагање или промет на имот или привремено чување или контрола на имотот врз основа на наредба издадена од суд или друг надлежен орган;

(e) „Принос од кривично дело“ го означува секој имот што потекнува, целосно или делумно, од, или е стекнат, директно или индиректно, преку извршување на кривично дело, без разлика дали е извршено во или надвор од територијата на [внесете име на државата];

(ж) „Лице“ е физичко или правно лице.

Дефинициите (а) до (е) се приспособени од Базелската конвенција и Конвенцијата за организиран криминал. Ниту една од конвенциите не бара строго од државите да ги вградат овие дефиниции во домашното право. Сепак, имајќи предвид дека овие дефиниции ја даваат содржина на обврските што ги имаат државите според секоја од овие конвенции, за нив може да биде корисно истите да ги вклучат во националното законодавство.

Дефиницијата за отпад содржана во став (а) е адаптирана од дефиницијата за отпад во Базелската конвенција. Елементите на оваа дефиниција се дисјунктивни наместо кумулативни.<sup>93</sup> Односно, мора да биде исполнет само еден од елементите (да се депонира, е наменет за отстранување или со закон се бара да се отстрани) за некоја материја или предмет да се смета за отпад. Идејата е оваа дефиниција да биде широка и да ги опфаќа и опасниот и неопасниот отпад како и другите форми на отпад, како пластичен отпад, индустриски и земјоделски отпад, отпадно масло, електронски и електричен отпад, медицински отпад и друг течен и цврст отпад. Можеби државите, ќе сакаат да дефинираат и други поврзани термини во релевантното законодавство, како што се „опасен отпад“ и „друг отпад“. Ако државите сакаат со одредени законодавни одредби да опфатат одредени видови или движења на отпадот, тогаш овој водич препорачува употреба на распореди за отпад. Употребата на распоредот за отпад е објаснета во следниот дел.

Дефинициите наведени во ставовите (б) до (е) се приспособени од Конвенцијата за организиран криминал и Моделот на законодавни одредби против организираниот криминал (второ издание, 2022 година). Во став (д), се нуди избор помеѓу користење на термините „конфискација“ и „одземање“. Во став (f), се нуди избор помеѓу „замрзнување“ и „заплена“. Изборот на овие формулации покажува дека терминологијата за овие концепти помеѓу државите варира. Член 2, став (f), од Конвенцијата за организиран криминал утврдува идентични дефиниции за „замрзнување“ и „заплена“, а став (e), во дефиницијата за „конфискација“, предвидува дека нејзината дефиниција „вклучува одземање каде што е применливо“. Овој водич ги користи термините „конфискација“ и „заплена“.

За понатамошни релевантни коментари за дефинициите содржани во модел- одредбата 1, видете го член 3 од Моделот на законодавни одредби против организираниот криминал (второ издание, 2022 година).

## ПРИМЕР: КИНА

**Закон на Народна Република Кина за спречување и контрола на загадувањето на животната средина предизвикано од цврст отпад, 1995 година**

### Член 124

За целите на овој закон, следните термини ќе ги имаат значењата како што е наведено:

1. Цврст отпад се однесува на цврсти и полуцврсти предмети и материи, и гасовити производи и материи во контејнери, кои ја изгубиле првобитната употребна вредност или не ја изгубиле употребната вредност ама биле напуштени или фрлени, како и предмети и супстанции за кои важат одредбите на законите и административните

<sup>93</sup>Базелска конвенција, чл.2, став 1

прописи за управување со цврст отпад. Производите и супстанциите што станале безопасни преку преработка и кои се во согласност со задолжителните национални стандарди за квалитет на производите и кои нема да го загорзат јавното здравје и еколошката безбедност или кои не се сметаат за цврст отпад според критериумите и процедурите за идентификација на цврст отпад, се исклучени.

2. Индустриски цврст отпад се однесува на цврст отпад што се создава во текот на индустриските производствени активности.

3. Домашен отпад се однесува на цврст отпад што се создава во секојдневниот живот или во активности кои обезбедуваат услуги за секојдневниот живот, како и цврст отпад што се смета за домашен отпад во согласност со одредбите на законите и управните прописи.

4. Градежен отпад се однесува на фрлена почва, отпадни материјали и други цврст отпад што се создава во процесот на нова градба, промена, проширување или уривање на разни видови згради, конструкции, цевководни мрежи итн., како и на станбена декорација и реновирање, кај станбени и градежни единици.

5. Земјоделски цврст отпад се однесува на цврст отпад што се создава во текот на земјоделските производствени активности.

6. Опасен отпад се однесува на цврст отпад со опасни карактеристики што е наведен во националниот регистар на опасен отпад или е идентификуван според критериумите и методите за идентификација за опасен отпад одредени од државата.

7. Складирање се однесува на привремено сместување на цврст отпад во одреден објект или локација.

8. Употреба се однесува на екстракција на супстанции од цврст отпад за употреба како суровини или гориво.

9. Одлагање се однесува на промена на физичките, хемиските или биолошките карактеристики на цврстиот отпад со согорување или други методи за да се постигне намалување на количината на создаден цврст отпад, намалување на обемот на цврст отпад, намалување или елиминација на опасните компоненти или конечното депонирање на цврстиот отпад во депонија што ги исполнува барањата на прописите за заштита на животната средина.

## НАЦИОНАЛЕН ПРИМЕР: АРГЕНТИНА

### Закон бр. 24.051 за опасен отпад, 1992 година

#### Член 2

За целите на овој закон, секој отпад што е подложен да предизвика директна или индиректна штета врз живите суштества или да ја загадува почвата, водата, воздухот или општо, животната средина, ќе се смета за опасен.

Отпадот наведен во Анекс I на овој закон ќе се смета за опасен, како што ќе се сметаат и оние што поседуваат некоја од карактеристиките наведени во Анекс II.

Одредбите од овој закон ќе се применуваат на сличен начин за секој опасен отпад што може да се користи како влезно средство за други индустриски процеси.

Опсегот на овој закон не вклучува отпад од домаќинството, радиоактивен отпад или отпад создаден од нормалното работење на бродовите, а сето тоа ќе биде регулирано со посебно законодавство и релевантни меѓународни договори.

## РАСПОРЕДИ ЗА ОТПАД

Трговијата со отпад може да вклучува широк спектар на текови на отпад. За да се олесни изготвувањето јасна легислатива, би било корисно овие текови да се класифицираат во широки категории, како што се опасен отпад и друг отпад. За да се направи тоа, овој водич препорачува употреба на распореди за отпад. Распоредот за отпад е список на текови на отпад што припаѓаат на одредена категорија. Овие широки категории потоа се регулираат во релевантните законски одредби како скратен начин за упатување на тековите на отпад што се наведени таму. Ова го прави законодавството не само полесно за читање, туку и поедноставно за изменување. На пример, ако со законодавството треба да се опфати нов тек на отпад, тогаш ќе треба да се измени само релевантниот распоред (како што е „опасен отпад“), наместо секоја релевантна одредба.

Распоредите за отпад може да бидат вклучени во примарните законодавни инструменти, како што се статутите, или во подзаконите или делегираните законодавни инструменти, како што се регулативите. Нивното вклучување во подзаконските акти има предност бидејќи тоа законодавство полесно се менува, што обезбедува дополнителна флексибилност. Секоја држава треба сама да ја одреди соодветната правна форма на овие распореди.

При одлучувањето за формата на законскиот инструмент за распоредите, државите треба да ги земаат предвид и процесите што ќе се применуваат при изменување на тој документ. Ова е важно затоа што технологиите кои се однесуваат на генерирањето, третманот и управувањето со отпад постојано се менуваат. Методите со кои криминалците извршуваат кривични дела со трговијата со отпад исто така ќе продолжат да се менуваат. Државите мора да ги ажурираат своите закони, вклучувајќи ги и важечките распореди, за да бидат во тек со овие промени. Процесот на изменување на регулативите или другите подзаконски акти е обично поедноставен отколку процесот на изменување на законодавството. Според тоа, ставањето на релевантните распореди во регулативите или другите подзаконски акти ќе им овозможи на државите полесно да реагираат при развој на настаните. Овој водич, исто така, препорачува за процесот на донесување или иницирање измени на распоредот да бидат надлежни одредени органи, под услов тоа да е во согласност со легислативната рамка на државата. Таквите овластувања генерално, ќе треба да ги делегира релевантниот законодавен дом.

При развојот на домашните законодавни одредби за спречување и борба против трговијата со отпад, државите мора да внимаваат да се придржуваат до нивните обврски според меѓународното право. Таму каде што државата во своето законодавство користи распореди за отпад за да ја одреди содржината на законодавните одредби, таму таа мора да ги земе предвид и меѓународните анекси или категоризацијата на отпад што ја одредуваат содржината на нејзините меѓународни обврски за уредување со закони.

На пример, член 9, став 5, од Базелската конвенција предвидува дека секоја страна ќе воведо соодветно национално/домашно законодавство за спречување и казнување на нелегалниот промет. „Нелегален промет“ е дефиниран, за целите на Базелската конвенција, во член 9, став 1, како „секое прекугранично движење на опасен отпад или друг отпад“ кога се исполнети одредени понатамошни услови. „Опасниот отпад“ се дефинира во член 1, став 1, од Конвенцијата како што следува:

(а) Отпад што припаѓа на која било категорија содржана во Анекс I, освен ако тие не поседува ниту една од карактеристиките содржани во Анекс III; и

(б) Отпадот што не е опфатен со ставот (а), но се дефинира или се смета за опасен отпад според националното законодавство на Страната на извоз, увоз или транзит.

„Друг отпад“ е дефиниран во член 1 став 2 како отпад што припаѓа на која било категорија содржана во Анекс II. Така, содржината на обврската на државите во член 9, став 5, од Базелската конвенција да воведат законодавство за спречување и казнување на нелегалната трговија е определена,<sup>94</sup> делумно, со она што е напишано во анексите I, II и III од Конвенцијата. При воведувањето законодавство за спречување и казнување на трговијата со отпад, државите членки на Базелската конвенција мора да внимаваат во

<sup>94</sup> Вклучувањето на ставот (б) од оваа дефиниција и овозможува на државата-членка на Базелската конвенција да дефинира, во своето домашно законодавство, дополнителни текови на отпад што ќе се смета за опасен отпад и ќе бидат предмет на контролниот режим на Базелската конвенција во однос на прекуграничните движења во учествува таа држава членка.



националните одредби за трговија да бидат опфатени видовите отпад што се опфатени со анексите. За оваа цел релевантни се и анексите XIII и IX на Базелската конвенција. Други меѓународни анекси или категории на отпад што може да се бараат од државите да ги земат предвид се анексите на Стокхолмската конвенција за постојани органски загадувачи, анексите на Конвенцијата од Бамако, анексите на Конвенцијата Ваигани и прилозите на Одлуката на ОЕЦД на Советот за контрола на прекуграничното движење на отпадот наменет за искористување.<sup>95</sup>

Прашањето за соодветниот процес за изменување на домашните распореди е поврзано со прашањето на кој начин да се вградат во националното законодавство меѓународните анекси или категории на отпад. Општо земено, ова може да се постигне или со репродукција на овие анекси или категории на отпад во домашните распореди или со нивно инкорпорирање со референца. Во вториот случај, текстот на меѓународните анекси или категории не се пресликува во домашните распореди, туку се става референца на тие анекси или категории на таков начин што отпадот наведен во нив се смета дека е вклучен во релевантните домашни распореди. Во некој земји, упатувањето преку референца значи дека промените на меѓународните анекси и категории автоматски се инкорпорираат во националното законодавство, без да има потреба од изменување на националното законодавство или на регулативите при секое ажурирање на овие анекси или категории. Во други земји, автоматското ажурирање на домашните распореди можеби нема да биде можно со наведувањето на референца, поради уставни или други принципи. При утврдување на соодветниот процес за измена на домашните распореди, државите треба да проценат кои процеси им ги дозволува нивниот правен систем. Во државите каде што е дозволено автоматско ажурирање преку референца, овој механизам може да биде корисен затоа што обезбедува ажурираност на домашните распореди.

Подолу е даден пример за употреба на распореди од Прокламацијата за управување со опасен отпад и контрола на депонирањето на Етиопија. Прокламацијата вклучува три анекси (т.е. распореди): категории на отпад што треба да се контролира, листа на опасни својства и операции за одлагање. Потоа, анексите се наведени во дефинициите вклучени во член 2 од Прокламацијата. Поради должината на трите анекси, вклучени се само кратки извадоци од секој.

### ПРИМЕР: ЕТИОПИЈА

#### Прокламација за управување со опасен отпад и контрола на одлагањето на отпадот, 2018 година

##### Член 2 – Дефиниција

Во оваа прокламација:

[...]

3/ „одлагање“ значи секоја операција за депонирање на опасен отпад наведена во Анекс три од оваа Прокламација;

[...]

10/ „опасен отпад“ значи отпад што припаѓа на која било категорија содржана во Анекс 1 од оваа Прокламација и поседува некоја од карактеристиките содржани во Анекс два; вклучувајќи ги и оние отпади кои би можеле да се категоризираат како опасен отпад со директивата што ќе ја издаде Министерството,

[...]

<sup>95</sup> Законодавците можеби ќе сакаат да ја имаат предвид и класификацијата на отпадот вклучена во Хармонизираниот систем за опис и кодирање на стоката во анексот на Меѓународната конвенција за хармонизиран систем за опис и кодирање на стоката. Во овој поглед, законодавците можеби ќе сакаат да ја консултираат Светската царинска организација, Сооднос помеѓу покриеноста на производите на избраните меѓународни конвенции и хармонизираниот систем (Correlation Between the Product Coverage of Selected International Conventions and the Harmonized System (октомври 2021 година), што ги идентификува корелациите помеѓу кодовите на хармонизираниот систем и производите што се контролираат со избрани меѓународни инструменти, вклучувајќи ја и Базелската конвенција, Одлуката на ОЕЦД на Советот за контрола на прекуграничното движење на отпадот наменет за операции за обновување како и Стокхолмската конвенција.

**ПРИМЕР: ЕТИОПИЈА****Анекс I: Категории на отпад што треба да се контролира**

Текови на отпад

- Отпад од медицинската нега во болниците, медицинските центри и клиниките [...]
- Отпад од производство и подготовка на фармацевтски производи

[...]

- Отпадни масла/вода, јаглевородороди/мешавини на вода, емулзии

[...]

Отпади кои имаат како составни делови

- Метални карбонили
- Берилиум; соединенија на берилиум
- Шестовалентни соединенија на хром
- Бакарни соединенија

[...]

**Анекс II: Список на опасни карактеристики**

- Експлозивни

[...]

- Запаливи течности

[...]

- Оксидирачки

**Анекс III: Операции за отстранување**

А. Операции кои не водат до можност за враќање на ресурсите, рециклирање, директна повторна употреба или алтернативна употреба

[...]

Б. Операции кои може да доведат до обновување на ресурсите, рециклирање, директна повторна употреба или алтернативни употреби

[...]

**ЈУРИСДИКЦИЈА**

Државите треба да донесат одредби со кои се воспоставува сеопфатна јурисдикција за гонење и казнување на трговијата со отпад. Јурисдикцијата се однесува на овластувањето на државата, преку нејзините обвинителства, судови и други институции, да врши законска власт над територија, лице или ствар. Воспоставувањето сеопфатна јурисдикција е особено важно во контекст на трговијата со отпад, бидејќи овој феномен често се случува преку државните граници.

Прекршителите, исто така, може да се движат меѓу државите и да ги искористат јурисдикциските празнини во законите на државите за да избегнат апсење и гонење. Затоа е важно јасно да се дефинира јурисдикцијата на националните судови врз основа на која тие може да спроведат постапки за нелегална трговија со отпад. Очигледно, државите можат да вршат јурисдикција над дејствијата извршени на нивните територии,

вклучително и нивните територијални води (принципот на територијалност). Меѓународното право исто така го признава правото на државите да вршат вонтериторијална јурисдикција во неколку околности.<sup>96</sup> Иако прецизниот опсег на овие околности останува нерешен, меѓународната заедница генерално ја призна јурисдикцијата на една држава над нејзините државјани, дури и кога се надвор од нејзината територија (начело на активна личност); јурисдикцијата на една држава над дејствија што им наштетуваат на нејзините државјани (начело на пасивна личност); и јурисдикцијата на една држава над дела извршени надвор од државата, но наменети да имаат суштински ефект на територијата на државата (објективен територијален принцип).<sup>97</sup>

Со оглед дека трговијата со отпад може да се случи преку границите, овој водич им предлага на државите да донесат одредби со кои се воспоставува јурисдикција за прекршоци за трговија со отпад врз основа и на принципот на територијалност и на признатите принципи на вонтериторијална јурисдикција. Моде- одредбата 2 подолу, дава пример за тоа како една држава би можела да ги воспостави овие јурисдикциски основи.

## МОДЕЛ- ОДРЕДБА 2: ЈУРИСДИКЦИЈА

1. [Внеси релевантен суд] има надлежност да утврдува постапки за прекршоци за кои се применува овој [Закон/Закон/Поглавје...] кога делото е:
  - (а) сторено [целосно или делумно] на територијата на [внесете име на државата]; или
  - (б) извршено [целосно или делумно] на брод што плови под знамето на [внесете име на државата] или воздухоплов што е регистриран според законите на [внесете име на државата] во времето кога бил извршен прекршокот, или
  - (в) извршено од државјанин на [внесете име на државата] присутен на територијата [внесете име на државата] чија екстрадиција е одбиена врз основа на државјанство; или
  - (г) извршено од лице присутно во [внесете име на државата] чија екстрадиција е одбиена по кој било основ.
2. [Внесете релевантен суд], исто така, ќе има надлежност да одредува постапки за прекршоци извршени надвор од територијата на [внесете име на државата] на која се применува овој [Закон/Акт/Глава] кога:
  - (а) [жртвата/предметот на кривичното дело] е државјанин [или постојан резидент] [или престојува] на [внесете име на државата];
  - (б) Прекршокот го извршил државјанин [или постојан резидент] [или престојува] на [внесете име на државата] [или едно од правните лица];
  - (в) делото е извршено надвор од територијата на [внесете име на државата] со цел да се изврши сериозно кривично дело на територијата на [внесете име на државата]; или
  - (г) Таквата јурисдикција се заснова на меѓународен договор што ја обврзува [внесете име на државата].

<sup>96</sup> Седрик Рингерт Јурисдикција во меѓународното право (Cedric Ryngaert, Jurisdiction in International Law), 2 ед. Оксфордски монографии за меѓународното право (Оксфорд, Oxford University Press, 2015) стр. 101, 110–113.

<sup>97</sup> Види Конвенција за организиран криминал, чл. 15, ст. 2; и Конвенција на Обединетите нации против корупција, чл. 42, ст. 2. Видете исто така Дејвид Меклин, Транснационален организиран криминал: Коментар на конвенцијата на ОН и нејзините протоколи, серијалот Оксфордски коментари на меѓународното право (David McClean, Transnational Organized Crime: A Commentary on the UN Convention and its Protocols) (Оксфорд, Oxford University Press, 2007), стр. 164.

Став 1 од модел-одредбата 2 ја утврдува територијалната надлежност за судско утврдување на прекршоците со трговијата со отпад. Став 1 (а) и (б) ги одразува обврските на државите членки согласно член 15, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал. Ставот 1 (в) го одразува принципот *aut dedere aut judicare* (екстрадитирај или гони)<sup>98</sup> содржан во член 16, став 10 и член 15, став 3, од Конвенцијата за организиран криминал. Член 16, став 10, предвидува дека ако државата-членка на Конвенцијата не екстрадира лице на нејзината територија само врз основа на тоа дека тој или таа е еден од нејзините државјани, таа е должна, на барање на државата членка која бара екстрадиција, да го достави предметот без непотребно одлагање до своите надлежни органи за гонење. Член 15, став 3, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки, за целите на член 16, став 10, да воспостават јурисдикција над делата опфатени со Конвенцијата - без разлика каде се случило делото - во ситуации кога осомничениот е присутен во нивната територија и екстрадицијата е одбиена само со образложение дека осомничениот е државјанин. Став 1 (г) од модел-одредбата 2 го одразува член 15, став 4, од Конвенцијата за организиран криминал, кој предвидува дека државите членки исто така можат да воспостават јурисдикција над прекршоци опфатени со Конвенцијата кога наводниот сторител е присутен на нивната територија и државата не го екстрадира по ниту еден основ. Ако став 1 (г) од овие модел-одредби се користи во домашното право, тогаш нема потреба да се вклучи ставот 1 (в), бидејќи првиот опфаќа ситуации кога екстрадицијата е одбиена од која било причина, вклучително и државјанството.

Став 2 од модел- одредбата 2 поставува четири основи за вршење на вонтериторијална јурисдикција за судско утврдување на прекршоци за отпад. Став 2 (а) воспоставува јурисдикција во случаите кога жртвата на кривичното дело е државјанин на државата. Став 2 (а) го одразува принципот на пасивна личност и член 15, став 2 (а) од Конвенцијата за организиран криминал. Државите, исто така, можат да изберат да ја прошират јурисдикциската основа во став 2 (а) на постојани резиденти или оние што престојуваат во државата. Став 2 (б) од модел- одредбата 2 утврдува јурисдикција за прекршоци извршени од државјанин (постојани резиденти или оние што престојуваат) на државата, како одраз на принципот на активна личност и член 15, став 2 (б) од Конвенцијата за организиран криминал.<sup>99</sup> Став 2 (в) од модел- одредбата 2 предвидува јурисдикција за прекршоци извршени надвор од територијата на државата, но со цел извршување на сериозно кривично дело на територијата на државата - односно објективниот територијален принцип, како што се гледа во член 15, став 2 (в) од Конвенцијата за организиран криминал. Став 2 (г) од модел- одредбата 2 обезбедува основа за судско утврдување на случаи за кои надлежноста е доделена со меѓународен договор кој е обврзувачки за државата. Ова може да вклучува и одлуки на Советот за безбедност на Обединетите нации.

<sup>98</sup> УНОДЦ, Прирачник за заемна правна помош и екстрадиција, став. 108-110. Видете исто така А/69/10, став. 57 ff.

<sup>99</sup> Види исто УНОДЦ, Модел- легислативни одредби против организираниот криминал (Виена, стр. 28–29)

# Глава 3.

## КРИВИЧНИ ДЕЛА И ОДГОВОРНОСТ

Во трговијата со отпад честопати се вклучени актери како создавачи на отпад, собирачи, транспортери, посредници и трговци на компании за рециклирање и депонирање. Во овој синџир, актерите може да бидат вклучени во различни криминални дејствија. Покрај трговијата со отпад, тие можат да бидат вклучени и во измама со документи поврзани со отпад, учество во организирана криминална група, перење пари, корупција, попречување на правдата и даночно затајување.

Глава 3 од овој водич се осврнува на криминализацијата на ваквото однесување. Започнува со општа дискусија за елементите на кривичните дела. Целта на дискусијата во глава 3 е да им помогне на читателите на водичот да ги видат моделите на кривични дела содржани во однос на нивните составни елементи, а не како однапред дефиниран јазик што треба да се преслика во домашното законодавство.<sup>100</sup> Како што е наведено во воведот на водичот, државите треба да ги приспособат овде содржаните модел-одредби кон локалните услови, уставните принципи, правната култура и структури и постоечките механизми за спроведување.

Следејќи ја општата дискусија за елементи на кривичните дела, делата кои директно се однесуваат на отпадот се разгледуваат пред да бидат разгледаат споредните прекршоци - прекршоци кои ги олеснуваат основните активности на трговијата со отпад. Потоа се разгледуваат прашањата за секундарна одговорност и одговорноста за обид, одговорност на правните лица и одбраната.

Начинот на кој се дефинираат прекршоците во овој водич е обид да се криминализира феноменот на трговија со отпад од различни агли за да се биде сигурен дека активностите за трговија со отпад ќе се казнуваат тогаш кога треба. При таков пристап, неизбежно е одредено преклопување на прекршоците. На кој начин државите ќе ги гонат сторителите кога се преклопуваат повеќе прекршоци делумно е прашање што секоја држава ќе треба да го реши во согласност со нејзината правна традиција. Во некои држави, кривичните обвиненија може да имаат повеќе точки што се преклопуваат. Во други држави, овој пристап не е можен.

Модел- одредбите содржани во оваа глава не ја предвидуваат важечката казна за секој прекршок. Одредувањето на соодветните казни ÷ е оставено на секоја држава, во согласност со нејзиниот правен систем и култура. За повеќето прекршоци содржани во водичот, соодветна ќе биде кривичната одговорност. Во одредени случаи, државите можеби ќе сакаат да додадат и граѓанска или административна одговорност, или истите да ги предвидат како алтернатива. Одредувањето на казните во законот ÷ е оставено на поединечната држава да го одлучи. Некои држави може да изберат во одредбата да ја вклучат важечката казна за секое од делата со која се дефинира прекршокот. Други држави може да одлучат да ги утврдат важечките казни за секое дело во посебна одредба за санкции која што е одвоена од одредбата за самите прекршоци.

<sup>100</sup> Види “Како да се користи овој водич”.

## ЕЛЕМЕНТИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА

Целото законодавство со кое се утврдуваат прекршоци - без разлика дали е кривично, граѓанско или управно - поставува одредени општо важечки услови, чиешто исполнување ќе го направи лицето одговорно за прекршокот и ќе доведе до одредена казна. Вие услови кои го сочинуваат кривичното дело се познати како елементи на кривичното дело. Општо земено, иако прецизната терминологија може да варира помеѓу правните системи, кривичните дела може да имаат два вида елементи: физички/објективни елементи и психолошки елементи.

Физичките или објективните елементи на прекршокот (исто така познат како *actus reus*, кај кривичните дела) се однесуваат на дела што обвинетото лице навистина ги извршило. Тие може да го вклучуваат однесувањето (акт или пропуст), резултатите од тоа однесување и посебните околности поврзани со однесувањето. Одговорноста мора да се темели на однесувањето на едно лице за истата да не биде произволна.

Психолошките или субјективните елементи на кривичното дело (исто така познати како *mens rea*, во однос на кривичните дела) се однесуваат на состојбата на свеста на обвинетото лице во моментот на делото. Кај кривичните дела, генерално, се бара доказ за менталниот елемент за секој физички/објективен елемент на делото. Видовите на ментални состојби што се признати во кривичните закони на различните држави и термините што се користат за да се опишат тие ментални состојби значително се разликуваат од јурисдикција до јурисдикција. Поради овие разлики во терминологијата и правните принципи, тешко е да се прави генерализација на психолошките елементи низ целиот тој спектар на правни традиции и правни системи. Сепак, може да се каже дека психолошките елементи, во суштина, се разликуваат според степенот на намера или сознанија за фактите, веројатноста и ризиците на лицето за кое станува збор или, во некои околности, според она што лицето требало да го знае. Психолошките елементи може да се мерат според степенот на грешката што тие ја предизвикуваат. Психолошките елементи на намера и знаење се во горниот крај на скалата. Под нив се психолошките елементи на намерна заслепеност, непромисленост и небрежност. На дното на скалата се прекршоците на објективна одговорност и апсолутна одговорност, за чијшто психолошки елемент не е потребен доказ.

Психолошките елементи за делата трговија со отпад и измама со документи во врска со управувањето со отпад овој водич ги остава отворени. Во соодветните одредби, фразата „со потребната психолошка состојба“ е ставена во големи загради за да се нагласи дека државите треба да ги земат предвид соодветните психолошки елементи кај кривичното дело, доколку ги има. Онаму каде што државите се обидуваат да утврдат кривични дела на објективна одговорност, законодавството треба јасно да предвидува дека не е потребен доказ за каков било психолошки елемент. Ова е важно не само за да се осигури дека физичките и правните лица вклучени во индустријата за отпад можат да дознаат за што можат да бидат потенцијално кривично одговорни (а оттука и за да се обезбеди усогласеност со принципот на законитост), туку и да се осигура дека делото може да се гони онака како што е предвидено. Според многу правни системи, судовите може да применат претпоставка дека кривичното дело бара докажување на *mens rea*, со барање за јасна намера за спротивното пред оваа претпоставка да биде побиена. Ова и други прашања поврзани со употребата на строга одговорност за кривичните дела во врска со отпад се разгледани во следниот пример од Обединетото Кралство.

**ПРИМЕР: ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА**

*КВ против Круната [2011] EWCA Crim 2342 (19 октомври 2011) и Езимо против Круната [2012] EWCA Crim 2064 (16 октомври 2012 година)*

Овие случаи се однесуваат на гонење на физички и правни лица за пренос на отпад наменет за преработка во Нигерија со прекршување на регулативата 23 од Правилникот за прекугранична испорака на отпад на Обединетото Кралство од 2007 година. Во тоа време, оваа одредба предвидуваше дека:

Едно лице извршува кривично дело ако, прекршувајќи го член 36(1) [од Регулацијата бр. 1013/2006 на Европскиот парламент и на Советот од 14 јуни 2006 година за пратките на отпад], пренесува отпад наведен во тој член, којшто е наменет за преработка во земја во која не се применува одлуката на ОЕЦД [Одлука С(2001)107/Финална на Советот на ОЕЦД во врска со ревизијата на Одлуката С(92)39/Финална за контрола на прекуграничното движење на отпадот наменет за операции за преработка] .

На подготвителното рочиште за судењето, судијата донесе одлука за толкување на регулативата 23 од регулативите на ОК и член 36 од регулативата на ЕУ. Со оваа пресуда беа отфрлени поднесоците на обвинетите дека регулативата 23 е непропорционална и ултра вирес (направена без законско овластување).

Шестмина обвинети поднесоа интерлокуторна жалба против оваа пресуда, која ја разгледуваше Апелациониот суд на Англија и Велс. Во оваа жалба, обвинетите тврдеа, меѓу другото, дека судијата погрешил кога утврдил дека регулативата 23 е пропорционална и со тоа станува предмет на член 50 од Регулацијата на ЕУ, кој бара наметнување ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции. Обвинетите тврдеа дека дефинирањето во кривично дело со објективна одговорност, казниво со затвор до две години и кое може да биде сторено од широк опсег на поединци и организации, не е пропорционално.

Случајот беше сослушан под претпоставка дека регулативата 23 навистина создала кривично дело што вклучува објективна одговорност. Ова беше претпоставката на судијата на подготвителното рочиште, а на интерлокуторната жалба не беа дадени спротивни поднесоци. Апелациониот суд оцени дека, дури и ако се претпостави дека делото вклучува објективна одговорност, тоа не е непропорционално заради таа причина. Судот имаше доволно надлежност да избегне припишување на казна затвор или друга сериозна казна доколку обвинетиот навистина го сторил делото целосно без вина.

Предметот продолжи на суд. На крајот на обвинителниот случај, судечкиот судија донесе одлука дека има докази за поротата дека секој од обвинетите бил вклучен во транспортот на отпадот наменет за преработка во Нигерија и, згора на тоа, дека делото е кривично дело со објективна одговорност во смисла што обвинителството не беше должно да докаже дека обвинетите знаеле дека транспортираниот производ е отпад, ниту дека знаеле или имале намера отпадот да биде транспортиран за преработка во Нигерија. По оваа одлука, неколкумина од обвинетите се изјаснија за виновни. Останатите обвинети беа осудени на крајот на судењето, а еден обвинет беше ослободен од некои обвиненија.

Седум обвинети, четири физички и три правни лица, поднесоа жалба на пресудата пред Апелациониот суд на Англија и Велс. Во жалбата, тие тврдеа, меѓу другото, дека судечкиот судија погрешил кога одлучил дека се работи за дело со објективна одговорност. Апелациониот суд забележа дека е пресумпција на законот на Англија и Велс дека за кривично дело е потребна *mens rea* (и оттука не е кривично дело со објективна одговорност) освен ако *mens rea* е исклучена со нужна импликација. Толкувајќи ги прописите на ОК, Судот одлучи дека е јасно дека регулативата 23 е наменета да биде кривично дело со објективна одговорност.

Судот сметаше дека ако кривичното дело бара од обвинителството да докаже *mens rea*, делото не може да се докаже освен ако обвинителството не може да утврди дека кој било од оние што се дефинирани како транспортери имале лични сознанија за намерите на другите и/или дека го прегледале товарот. Според нашата проценка, доколку тоа е барањето на регулативата 23, регулативата би била значително лишена од предвидениот ефект, а тоа е да ги одврати оние кои се занимаваат со управување со таков извозен материјал од преземањето ризици за животната средина.

**ПРИМЕР: ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА)**

Судот понатаму одлучи::

Според наше мислење и со должно почитување, привремениот став искажан од судот во К.В. и Други е исправен. Прекршокот според регулативата 23 е кривично дело со објективна одговорност. Признаваме, како што е наведено, дека оваа конструкција има ефект да се фатат и оние кои можеби немаат лични сознанија дека контејнерот содржи отпад или дека содржината на контејнерот била наменета за преработка во земја која не е членка на ОЕЦД. Една од причините за наметнување објективна одговорност е ... да се промовира поголема будност кај оние коишто преземаат активности што можат да предизвикаат штета во јавноста. Обврската што прописите им ја наметнуваат на транспортерите е да водат сметка и да знаат каков товар превезуваат. Во спротивно, тие го преземаат ризикот од прекршување на законот.

Конечно, Судот со одобрение ја цитираше одлуката на Хупер ЛЈ во Џексон против Круната [2006] EWCA Crim 2380 (17 октомври 2006 година), во која Чесниот Суд утврди:

Иако секогаш е можно да се опишат ситуации кои се чини дека се опфатени со законска одредба, а кои сепак може да имаат очигледно неправедни резултати, треба да се потпреме на доброто чувство на органите на таква ситуација. Исто така, се разбира, казната што е стварно изречена во секој конкретен случај може да го одрази вистинскиот степен на вина во одредениот случај.

Судот го отфрли овој и другите основи за жалба и ги потврди пресудите на жалителите.

<sup>4</sup> За понатамошни информации види портал на УНОДЦ, “Споделување на електронски ресурси и кривични закони (SHERLOC)”, База на податоци на судска пракса, Р. против Езимо и Орс. Достапно на <https://sherloc.unodc.org>.

**КРИВИЧНИ ДЕЛА ПОВРЗАНИ СО ОТПАД**

Овој дел од водичот се однесува на прекршувањата кои директно се однесуваат на трговијата со отпад. Во овој дел се разгледуваат два вида на кривични дела: трговија со отпад и измама со документи во врска со управувањето со отпад.

**Трговија со отпад**

За ефикасно спречување и борба против трговијата со отпад, од суштинско значење е трговијата со отпад соодветно да се криминализира со националното законодавство. Модел- одредбата 3 подолу дава пример за тоа како може да се постигне тоа. Овој дел, пред да се изнесе текстот на оваа модел- одредба, се осврнува на кривичните дела за трговија со отпад во генерални рамки, вклучувајќи ги нивните физички/објективни и ментални елементи, и се објаснува модел- одредбата 3.

Во суштина, постојат три физички/објективни елементи на секое дело за трговија со отпад: дејствијата што ја сочинуваат нелегалната трговија со отпад, отпадот со кој може да се тргува (односно, предметот на делото) и околностите што одредуваат кога едно дело ќе се смета за нелегална трговија, а со тоа и кривично дело. За да се смета едно однесување за нелегална трговија со отпад, треба да биде присутен секој од овие елементи. Овој дел се фокусира на секој од овие елементи, како се опфатени тие во модел-одредбата 3 и зошто биле направени одредени избори во однос на овие елементи при изготвувањето на модел-одредбата одредбата.

Првиот елемент се делата што можат да претставуваат нелегална трговија. Во различни правни системи и во различни контексти, терминот нелегална трговија може да се однесува на различни акти. За да биде сигурен дека модел- одредбата 3 е што е можно посеопфатна и за да се избегнат празнини, овој водич има широк пристап во однос на актите вклучени во кривичното дело трговија со отпад. Преку дефиницијата за „промет“ во став 1, модел- одредбата 3 опфаќа увоз, извоз, транспорт, купување, продажба, посредување, третирање, преработка, собирање, сортирање, етикетање, ракување, искористување, складирање, рециклирање, отстранување и согорување на отпадот. За целите на овој водич, увозот и извозот треба да се толкуваат како



реувоз и реизвоз. Онаму каде што националното законодавство тоа не го разјаснува, законодавците можеби ќе треба да направат специфична референца за реувоз и реизвоз кај дејствијата што може да претставуваат нелегална трговија. Државите, исто така, можеби ќе сакаат да вклучат примери на некои или на сите дејствија што може да претставуваат трговија во формат кој ќе одговара на националното законодавство.

Некои земји е можно да имаат потесно гледиште за делата вклучени во поимот нелегална трговија, и претпочитаат криминализација на одредени прекршоци преку конкретни кривични дела, наместо да дефинираат општо дело за нелегална трговија. На пример, додека поимот трговија според модел- одредбата 3 вклучува и незаконско одлагање на отпад, ова однесување во некои земји е криминализирано како специфично кривично дело за незаконско депонирање отпад, наместо преку поимот трговија со отпад. Истото може да се каже и за други дела вклучени во поимот трговија со отпад според модел- одредбата 3. Без разлика кој пристап ќе се заземе, законодавците треба да водат сметка да ги опфатат сите релевантни незаконски активности извршени во синџирот на актери вклучени во трговијата со отпад и истите да бидат соодветно криминализирани.

Вториот елемент е предметот на кривичното дело. Со други зборови, кој е предметот што, кога е предмет на трговија, претставува кривично дело на трговија со отпад? Ова е прашање околу кое државите, исто така, применија различни пристапи. Во некои земји, делата за нелегална трговија со отпад опфаќаат само опасен отпад или други одредени категории на отпад. Во други земји, кривично дело на нелегална трговија со отпад може да бидат сторено со секаков вид отпад.

Модел- одредбата 3 користи две законодавни алатки за одредување на обемот на отпадот на кои може да се однесува. Првата е дека, користење на терминот „отпад“, е во согласност со дефиницијата за отпад содржана во модел- одредбата 1 од овој водич, имено, „супстанција или предмет што се отстранува, е наменета за отстранување или треба да се отстрани според закон.“ Второ, видовите отпад вклучени во кривичното дело трговија со отпад „што припаѓа на категоријата наведена во [внесете референца до соодветните распореди]“. Овој водич не пропишува кој отпад може да биде предмет на трговија. Сепак, препораките на меѓународните листи на отпад кои ќе се вклучат во националните распореди се дадени во глава 2, заедно со општото објаснување за употребата на распоредот за отпад.

Третиот елемент на делото трговија со отпад се околностите што според оваа одредба одредено дело го окарактеризираат како трговија и на тој начин овие дела ги прават кривични дела („елементот на околност“). Овој елемент е неопходен бидејќи не сите дела вклучени во овој прекршок ќе претставуваат кривични дела под сите околности. На ист начин како што возењето автомобил не е кривично дело, но возењето автомобил без дозвола или под дејство на алкохол генерално ќе биде; различните дела поврзани со отпадот генерално нема да претставуваат криминално однесување, освен ако не се исполнети еден или повеќе услови. На пример, третманот или депонирањето на отпадот нема да претставува кривично дело ако го изврши носителот на важечка лиценца или дозвола на начин што е во согласност со условите на таа лиценца или дозвола. Затоа е неопходно законодавците да утврдат кога одредени дела поврзани со нелегална трговија ќе се сметаат како кривично дело, разликувајќи ги овие случаи од оние кога истата активност се извршува според законот.

Елементите на околност кај кривичните дела со нелегалната трговија со отпад генерално се однесуваат на законските должности или обврски околу управувањето со отпадот. Постојат различни начини на кои тоа може да се постигне. На пример, законодавството може да ја дефинира нелегалната трговија како посебни дејствија со кои се прекршува „законот“, прекршување на одреден закон или пропис или прекршување на специфични одредби од одреден закон или пропис. Нелегалната трговија може да се дефинира и како одредени дејствија „без законско овластување“, без дозвола, лиценца или сертификат, или со прекршување на условите на таквата дозвола, дозвола или сертификат. Условите за поседување или вршење на законски овластувања и за давање лиценца, дозвола или сертификат може да бидат утврдени со други одредби од истиот закон или со друг закон. Прекршувањата со нелегалната трговија може да ги дефинираат и должностите или обврските кои се однесуваат на делата во рамките на самото дело. На пример, при дефинирањето на нелегалната трговија, некои држави внимателно го следеа јазикот на Базелската конвенција, дефинирајќи ја нелегалната трговија како одредени акт без известување до засегнатите држави, без согласност од засегнатите држави или со согласност добиена преку фалсификување, лажно претставување или измама или на начин кој материјално не ја потврдува согласноста со релевантни документи.<sup>101</sup>

<sup>101</sup> Види Конвенција од Базел, чл.9, став 1.

Должностите и обврските што може да се применат на секое од дејствијата опфатени со одредбата 3 - увоз, извоз, транспорт, купување, продажба, посредување, третирање, преработка, собирање, сортирање, етикетирање, ракување, користење, складирање, рециклирање, отстранување или горење – ќе варираат помеѓу државите и може да бидат сложени. Поради ова, и во контекст на оваа публикација како инструмент на кривично право, а не како поширока алатка за управувањето со отпад, модел- одредбата 3 не ги утврдува должностите и обврските кои, во случај на прекршување, ќе ги претворат овие дела во нелегална трговија. Наместо тоа, модел- одредбата 3 одредувањето на овие должности и обврски му ги остава на законодавството и на регулативите за управување со отпад, и наместо тоа, поставува четири општи околности кои ќе упатуваат на прекршувањето на должностите и обврските, како што следува:

(а) кога дејството е извршено без законско овластување а кога таквото овластување за вршење на тие дела се бара со закон;

(б) кога дејството е извршено без соодветна лиценца, дозвола или потврда дадена од надлежен орган;

(в) кога дејството е извршено во спротивност со условите на таквата лиценца, дозвола или сертификат; или

(г) Кога дејството е инаку во спротивност со законодавството за управување со отпад.

Тогаш законодавците имаат надлежност да обезбедат дека законодавството за управување со отпад соодветно ги покрива околностите во кои дејностите на увоз, извоз, транспорт, купување, продажба, посредување, третирање, преработка, собирање, сортирање, означување, ракување, користење, складирање, рециклирање, отстранувањето или согорувањето на отпадот можат да се изврши преку барања од страна на законските власти, барања за поседување и усогласување со лиценца, дозвола или сертификат или преку други применливи должности, обврски или забрани. Во некои земји, одредени дела, особено увозот на опасен отпад, секогаш ќе претставуваат кривични дела. Навистина, Бамако конвенцијата бара од страните да го криминализираат увозот на опасен отпад во Африка од држави што не се страни.<sup>102</sup>

Меѓутоа, ова нужно значи дека оваа модел- законска одредба – и овој законски водич – обезбедуваат само еден дел од сложувалката за ефикасно справување со нелегалната трговија со отпад. Другиот дел се одредбите од домашното законодавство за управување со отпад кои ја одредуваат законитоста на однесувањето на управувањето со отпадот. Овој водич сам не може да им обезбеди сеопфатен пристап за криминализација на трговијата со отпад на државите кои немаат такво законодавство. Во такви случаи, се предлага, државите да бараат законодавна помош за развој на законодавството за управување со отпад, во корелација со законодавната помош за развој на законодавството за нелегална трговија со отпад.

Така, модел- одредбата 3 предвидува широк спектар на прекршувања со нелегалната трговија со отпад, која опфаќа различни дејствија, разни видови отпад и различни околности што го прават однесувањето незаконско. Со тоа, модел- одредбата 3 може да изгледа како поедноставување на тоа како всушност законодавците сакаат да ја криминализираат трговијата со отпад. Наместо сето ова да биде покриено во едно кривично дело, законодавците можеби ќе сакаат да пропишат конкретни прекршоци за конкретни дејствија, специфичен отпад и/или специфични видови прекршувања (т.е. околности кои однесувањето го прават незаконско). Постојат различни причини поради кои законодавците можеби ќе сакаат да го направат тоа. Можеби, државите ќе сакаат да користат различни физички/објективни и/или психолошки елементи за различни видови трговија со отпад. Тие, исто така, можеби ќе сакаат да предвидат различни максимални казни во врска со различни видови трговија со отпад.<sup>103</sup> Како што ќе биде дискутирано подолу, државите мора да ја разгледаат потребата казните да бидат пропорционални. Државите, исто така, може ќе сакаат да воспостават посебни прекршоци за да овозможат примена на различни надлежности или процедури во врска со некои, ама не сите прекршоци или, според стилот на кој се подготвуваат законите во земјата, едноставно може да се претпочита различното однесување да биде криминализирано со различни одредби.

Може да се направат две дополнителни забелешки околу физичките/објективните елементи на прекршокот во модел- одредбата 3. Прво, во согласност со пристапот на овој водич, не постои услов нелегалната трговија да вклучува прекугранично движење на отпадот. Иако некои од дејствијата што го сочинуваат кривичното дело може да вклучуваат прекугранично движење (како увоз и извоз), не е неопходно делото да вклучува

<sup>102</sup> Конвенција од Бамако, чл.4, став 1 .

<sup>103</sup> Види „Ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции“ во глава 6, подолу.

прекугранично движење во сите случаи. Второ, за кривичното дело нелегална тргне не постои барање за постоење на штета, без разлика дали е по животната средина, здравјето на луѓето или на друг начин. Штетата која е стварна или потенцијално предизвикана од трговијата со отпад може да биде релевантна во други фази од кривичниот процес, како на пример при определувањето на соодветната казна,<sup>104</sup> но не е потребно обвинителството да ја докажува штетата за да биде осуден обвинетиот.

Во однос на психолошките елементи на делото, во делот од оваа глава посветена на елементите на кривичните дела беше забележано дека генерално, се бара доказ за соодветен ментален елемент во однос на секој физички/објективен елемент на делото. Така, изготвувачите на законодавството мора да го земат предвид соодветниот психолошки елемент, доколку го има, во однос на секој од трите горенаведени физички/објективни елементи: дејствијата, отпадот и елементот на околностите. Ова може да вклучува намера, сознанија или друг соодветен психолошки елемент. Во некои случаи, за законодавците може да биде соодветно кај одредено однесување кое претставува трговија со отпад да наметнат објективна одговорност (односно, одговорност без доказ за психолошки елемент).

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 3: НЕЛЕГАЛНА ТРГОВИЈА СО ОТПАД

(1) „Тргува“ во однос на отпадот значи увоз, извоз, транспорт, купува, продава, посредува, третира, преработува, собира, сортира, етикетира, ракува, користи, складира, рециклира, одлага или согорува:

а) без законско овластување кога таквото овластување се бара со закон;

(б) Без [внесете релевантна терминологија за лиценци, дозволи, сертификати итн.] доделена од [внесете надлежни органи];

(в) Прекршување на условите од наведените [внесете релевантна терминологија за лиценци, дозволи, сертификати итн.]; или

(г) На начин што инаку е во спротивност [внесете повикување на релевантното законодавство за управување со отпад].

(2) Секое лице кое [со потребната психолошка состојба] тргува со отпад што припаѓа на категоријата наведена во [внесете повикување на соодветните распореди], прави прекршок.

#### ПРИМЕР

Базелска конвенција за контрола на прекуграничното движење на опасен отпад и негово отстранување, 1989 г.

#### Член 9 – Незаконски промет

1. За целите на оваа Конвенција, секое прекугранично движење на опасен отпад или друг отпад:

(а) без известување во согласност со одредбите на оваа Конвенција до сите засегнати држави; или

(б) без согласност во согласност со одредбите на оваа Конвенција на засегнатата држава; или

(в) со согласност добиена од засегнатите држави преку фалсификување, лажно претставување или измама; или

(г) што материјално не е во согласност со документите; или

(д) што резултира со намерно одлагање (на пр. фрлање) на опасен отпад или друг отпад што е спротивно на оваа Конвенција и општите принципи на меѓународното право, ќе се смета за нелегален промет.

[...]

5. Секоја Страна ќе воведо соодветно национално/домашно законодавство за спречување и казнување на нелегалниот промет. Страните ќе соработуваат со цел да ги постигнат целите на овој член.

<sup>104</sup> Види „Ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции“ во глава 6, подолу.

**ПРИМЕР: АФРИКАНСКА УНИЈА**

Конвенција од Бамако за забрана на увоз во Африка и контрола на прекуграничното движење и управување со опасен отпад во Африка, 1991 година

**Член 4 – Општи обврски**

## 1. Забрана за увоз на опасен отпад

(1) Сите страни ќе преземат соодветни правни, административни и други мерки во областа под нивна јурisdикција за да забранат увоз на сите опасни отпади, од која било причина, во Африка од недоговорни страни. Ваквиот увоз ќе се смета за незаконски и кривично дело. Сите страни мора:

(а) што е можно поскоро да ги проследат сите информации во врска со таквата незаконска активност за увоз на опасен отпад до Секретаријатот кој ќе ги дистрибуира информациите до сите договорни страни;

(б) да соработуваат за да се осигура дека нема да се увезе опасен отпад од недоговорна страна во договорна страна на оваа Конвенција. За таа цел, страните, на Конференцијата на договорните страни, ќе ги разгледаат другите механизми за спроведување.

[...]

**ПРИМЕР: РУАНДА**

Закон бр.48/2018 за животна средина

**Член 45 – Забранети дела поврзани со хемикалии и отпад**

Се забрануваат следниве дејствија во врска со хемикалии и отпад:

1. да се натрупува, депонира и фрла отпад на неовластени јавни места или на други несоодветни места;
2. да се увезува токсичен отпад и кој било друг производ штетен за здравјето на луѓето и животната средина;
3. да се купуваат, продаваат, увезуваат, извезуваат, пренесуваат, складираат и натрупуваат хемикалии, и други разновидни на хемикалии и други загадувачки или опасни материји;

[...]

7. да се согорува домашен отпад, ѓубре, гуми и пластични материјали.

Со наредба на министерот се утврдува список на хемикалии и други загадувачки материји кои не се дозволени.

**Измама со документи во врска со управувањето со отпад**

Документите кои се однесуваат на активностите за управување со отпад се од клучно значење за откривање и следење на отпадот и за обезбедување на еколошки здраво управување со отпадот. За законско спроведување на различните активности за управување со отпад потребни се лиценци, дозволи и сертификати. Криминалците користат лажни дозволи, лиценци и сертификати за да ги прикријат незаконските активности кои треба да изгледаат дека се легални. Измамата со документи може да се изврши на различни начини. Во некои случаи, криминалците фалсификуваат цели лиценци, дозволи или сертификати. Во други случаи, лажните дозволи, лиценци или сертификати се прават со изменување на оригиналните документи. Нелегалната трговијата со отпад може да биде олеснета и преку употреба на оригинални лиценци, дозволи или сертификати добиени со лажни претставувања во молбите и придружните документи, како што се извештаи од анализи, сертификати, податочни документи, информации за составот на отпадот, договори за третман на отпад, доказ за согласност, обрасци за известување, царинска документација и документација за движење на отпадот. Измамата со документи може да се изврши и кога оригиналните лиценци, дозволи или сертификати ги користат други лица освен вистинскиот носител.

Државите мора да се справат со секоја од овие форми на измама со документи. Модел- одредбите 4 и 5 дадени подолу, вклучуваат кривични дела кои се однесуваат на секој од овие аспекти на измама со документи. Модел-одредбата 4 го криминализира производството, нудењето, дистрибуирањето, набавката, тргувањето, размената, обезбедувањето, продажбата, стекнувањето, купувањето, користењето или поседувањето на лажна дозвола, сертификат или дел од нив. Таа ги таргетира актерите вклучени во сите фази на синџирот на снабдување на лажни дозволи и сертификати, од производителите и посредниците на таквите лажни документи до крајните корисници или поседувачи. Тука се опфатени и фалсификувањето и лажните изменувања на дозволи и сертификати.

#### **МОДЕЛ- ОДРЕДБА 4: ИЗМАМИ [ЛИЦЕНЦИ, ДОЗВОЛИ, СЕРТИФИКАТИ, ИТН.] ВО ВРСКА СО УПРАВУВАЊЕТО СО ОТПАД**

Секое лице кое [со потребната психолошка состојба] произведува, нуди, дистрибуира, набавува, тргува, разменува, обезбедува, продава, стекнува, купува, користи или поседува лажна [внесете релевантна терминологија за лиценци, дозволи, сертификати итн.] или дел од неа прави прекршок.

Фалсификувањето документи или поднесувањето лажни информации во врска со барањето или со употребата на лиценца, дозвола или сертификат за управување со отпад треба да се смета за кривично дело. Погрешното претставување на вистинскиот отпад со, на пример, криење на неговите опасни карактеристики, може да има огромни последици и за околината и за луѓето кои работат со тој отпад. Модел- одредбата 5 утврдува кривично дело за намерно давање лажна или погрешна изјава или претставување, поднесување на лажен документ или пропуштање на информации или документација што се бара да се достави при барањето за лиценца, дозвола или сертификат. Таа, исто така, опфаќа лажно однесување во врска со употребата на лиценцата, дозволата или сертификатот. Ова, на пример може да вклучува случаи кога лице кое лажно се претставува дека е законски носител на таков документ.

При утврдувањето на таков прекршок, државите треба да размислат на кој начин законодавството ќе ги третира чисто случајните грешки направени при барањето или употребата на лиценци, дозволи или сертификати. Една од можностите е да се постави применлив психолошки елемент во кривичното дело со кој се бара мерка на вина – намера, сознание, невнимание или небрежност – за да се исклучат погрешните претставувања кои не се направени намерно, свесно, несвесно или небрежно. Друга можност е да се утврди кривично дело како кривично дело со објективна одговорност, но да се дозволи апсолутна одбрана на искрената и разумна фактичка грешка.

#### **МОДЕЛ- ОДРЕДБА 5: ИЗМАМНИЧКО ОДНЕСУВАЊЕ ВО ВРСКА СО БАРАЊЕ ЗА КОРИСТЕЊЕ НА [ЛИЦЕНЦА, ДОЗВОЛА, СЕРТИФИКАТ ИТН.]**

Секое лице кое [со потребната психолошка состојба]:

- (а) дава лажна или погрешна изјава или претставување;
- (б) поднесува лажен документ; или
- (в) изостава информации или документација што треба да ги обезбеди;

да [внесете надлежни органи] во, или во врска со, апликација за или употребата на [внесете релевантна терминологија за лиценци, дозволи, сертификати итн.] прави кривично дело.

## **СРОДНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА**

Нелегалната трговија со отпад ја олеснуваат и голем број други кривични дела, како што се заговор и злосторничко здружување, перење пари, корупција и попречување на правдата. Овие кривични дела може да се наречат „сродни кривични дела“ или „кривични дела на модус операнди“ бидејќи се однесуваат на сродното однесување, начините на дејствување што го користат трговците со отпад за извршување на нивните главни

криминални активности. Од клучно значење е државите да усвојат соодветни законодавни и други мерки за решавање на овие сродни кривични дела. Навистина, Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да го криминализираат перењето пари, корупцијата, попречувањето на правдата и, или заговорот или злосторничкото здружување.<sup>105</sup> Во овој дел се даваат насоки за криминализирање на овие форми на однесување во контекст на трговијата со отпад.

Исто така, треба да се забележи дека корпорациите и организираните криминални групи вклучени во трговијата со отпад може да прават и други кривични дела, како што е даночно затајување. Иако даночното затајување не е опфатено со овој водич, државите треба да преземат соодветни законодавни и други мерки за спречување и борба против даночното затајување од страна на оние кои се вклучени и во легалното и во нелегалното управување со отпад.

## Заговор и злосторничко здружување

Член 5 од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да усвојат законски мерки за криминализирање на учеството во организирана криминална група. Член 5, став 1 (а), им дава на државите членки избор на еден или на обата од двата различни модел-и за постигнување на ова.

Овие модел-одредби ги покажуваат различните пристапи коишто јурисдикциите на обичајното право и јурисдикциите на граѓанското право традиционално ги преземаат за криминализирање на учеството во организирана криминална група. Кривичното дело поврзано со видот на договорот, во член 5, став 1 (а) (i), го одразува модел-от на заговор што традиционално го имаат обичајните јурисдикции, додека делото во став 1 (а) (ii) го одразува модел-от на злосторничко здружување што традиционално го имаат граѓанско-правни јурисдикции.

Модел- одредбите 6 и 7, дадени подолу, ги одразуваат овие два алтернативни модел-одредби на криминализирање на учеството во организирана криминална група. Одредбите се засноваат на формулацијата на член 5, став 1 (а), од Конвенцијата за организиран криминал, но се прилагодени да се однесуваат на кривичните дела со нелегалната трговија со отпад содржани во овој водич.

Во однос на двата модела содржани во Конвенцијата за организиран криминал, државите имаат избор да воведат едно или двете од овие кривични дела. За да се утврди кривична одговорност за делото за заговор во модел-одредбата 6, мора да се докаже дека обвинетиот се договорил со едно или повеќе други лица да изврши тешко кривично дело (физичкиот/објективниот елемент на делото). Вклучен е и факултативен став 2 за државите кои сакаат да бараат или, според домашното законодавство се обврзани да бараат, дополнителен физички/објективен елемент на акт преземен од еден од учесниците за спроведување на договорот. Државите исто така, може да изберат да вклучат дополнителен физички/објективен елемент, имено, дека договорот вклучувал организирана криминална група.

Постојат два психолошки елементи за ова дело:

- (а) Намерата за договор со едно или повеќе други лица за извршување на кривичното дело; и
- (б) Целта на договорот е да се добие финансиска или друга материјална корист.

Модел- одредбата 6 не го вклучува експлицитно зборот „намера“. Сепак, формулацијата на кривичното дело имплицира психолошки елемент (а) на намера. Актот на договор за да се изврши кривично дело може да се изврши само намерно.

<sup>105</sup> Конвенција за организиран криминал, чл.5,6,8 и 23

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 6: ЗАГОВОР**

1. Секое лице кое се согласува со едно или повеќе други лица да изврши сериозно кривично дело со цел директно или индиректно да стекне финансиска или друга материјална корист, прави дело казниво со [внесете казна].
2. За едно лице да биде осудено според овој дел, еден од учесниците мора да преземе дејствие за спроведување на договорот, а да не е склучување на договорот.]

Модел- одредбата 7 содржи две кривични дела на злосторничко здружување. Првото од овие дела се однесува на учество во криминални активности на организираната криминална група, додека второто се однесува на учество во други активности на организираната криминална група. Физички/објективен елемент на делото од став 1 е обвинетиот активно да учествува во криминалните активности на организираната криминална група. Психолошките елементи на делото од став 1 се:

(a) намера да се земе активно учество; и

(б) Сознанија за или:

(i) Целта и општата криминална активност на организираната криминална група; или

(ii) Намерата на организираната криминална група да изврши едно или повеќе кривични дела опфатени со овој водич.

Физички/објективен елемент на делото од став 2 е обвинетиот активно да учествува во какви било други активности на организирана криминална група. Психолошките елементи на делото од став 2 се:

(a) намера да се земе активно учество;

(б) Сознанија за или:

(i) Целта и општата криминална активност на организираната криминална група; или

(ii) Нејзината намера да ги изврши кривичните дела за кои станува збор; и

(в) Сознанија дека дејствијата или пропустите на обвинетиот ќе придонесат за постигнување на криминалната цел опишана погоре.

Другите“ активности за целите на прекршокот од став 2 не мора да бидат незаконски за да се исполнат елементите што го сочинуваат делото. Државите можеби ќе сакаат да го разјаснат овој факт во нивното законодавство. Дополнителни информации за секој модел на криминализирање на учеството во организирана криминална група може да се најдат во Законодавниот водич за спроведување на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал, објавен од УНОДЦ.

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 7: УЧЕСТВО ВО ОРГАНИЗИРАНА КРИМИНАЛНА ГРУПА**

1. Секое лице кое намерно [или свесно] зема активно учество во криминални активности на организирана криминална група, знаејќи ја или целта и општата активност на организираната криминална група, или нејзината намера да ги изврши предметните кривични дела, врши кривично дело казниво со [внеси казна].

2. Секое лице кое намерно [или свесно] зема активно учество во [било какви други] активности на организирана криминална група:

(a) знаејќи ја или целта и општата активност на организираната криминална група или нејзината намера да ги изврши предметните кривични дела; и

(б) знаејќи дека неговото или нејзиното однесување ќе придонесе за постигнување на целта на организираната криминална група или нејзината намера да ги изврши предметните кривични дела;

прави прекршок казнив со [внеси казна].

## Перење пари

Економските стимулации се меѓу најголемите двигатели на нелегалната трговија со отпад.<sup>106</sup> Парите заработени од трговија со отпад може да се перат за да се прикрие нивното незаконско потекло. Државите треба да обезбедат мерки со кои ќе се криминализира перењето пари стекнати со нелегална трговија со отпад. Член 6 од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да воведат мерки за криминализирање на перењето пари. Слична одредба е содржана и во член 23 од Конвенцијата против корупција.

Член 6, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал содржи голем број под-оддели кои бараат од државите членки да воведат кривични дела поврзани со различни аспекти на перење пари. Првиот од нив, член 6, став 1 (а) (i), бара од државите членки да ја криминализираат намерната конверзија или пренос на имотот, за кој знаат дека е стекнат со криминал, со цел прикривање или сокривање на незаконското потекло на имотот или помагање на секое лице кое е вклучено во извршувањето на предикатното дело за да ги избегне правните последици од неговото или нејзиното дејство. Врската помеѓу ова дело и другите форми на организиран криминал е дадена во терминот „предикатно дело“.

Концептот на предикатни дела е суштински за криминализација во многу јурисдикции. Член 2, став (ж), од Конвенцијата за организиран криминал го дефинира „предикатно дело“ како „секое дело како резултат на кое е остварен приход што може да стане предмет на кривично дело како што е дефинирано во член 6 од оваа Конвенција“. Член 6, став 2 (а), бара од секоја држава членка да се обиде да ги примени делата од став 1 од член 6 на „најширок опфат на предикатни дела“. Член 6, став 2 (б), конкретно бара државите членки како предикатни дела да ги вклучат сите сериозни кривични дела, како што е дефинирано во член 2 од Конвенцијата, како и делата конкретно предвидени со Конвенцијата.

Државите презедоа различни пристапи за дефинирање на поимот „предикатно дело“. Некои држави го дефинираа „предикатно дело“ повикувајќи се на исцрпниот список на кривични дела содржани во законодавството. Други држави „предикативното дело“ го дефинираа опширно, како дело што ги вклучува сите злосторства, сите сериозни злосторства или сите злосторства што се предмет на максимална казна до или над одреден праг. Пристапот на означување на сите кривични дела како предикатни дела е најширок пристап и пристап што најдобро ѝ служи на целта на член 6 од Конвенцијата за организиран криминал и еквивалентната одредба од Конвенцијата против корупција.<sup>107</sup> Член 6, став 2 (б), од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите кои користат список на предикативни престапи, списокот да вклучува, барем, „сеопфатен опсег на кривични дела поврзани со организирани криминални групи“.

Според одредбите на член 6 од Конвенцијата за организиран криминал, државите членки, за целите на законодавството за перење пари, во предикатни дела ќе ги вклучат сите престапи со нелегалната трговија со отпад што се сметаат за сериозни кривични дела.

Онаму каде што тоа нема да биде автоматски предвидено според постојното законодавство, државите, во законодавството за управување со отпад, може да одлучат експлицитно да наведат дека кривичните дела на трговија со отпад се предикатни дела на перењето пари или дека делата со трговија со отпад како сериозни кривични дела се предикатни дела. Не се сите прекршоци за трговија со отпад доволно сериозни за да се сметаат за сериозни кривични дела. Пример за одредба со која се назначуваат сериозните кривични дела на трговија со отпад како предикатни дела на перење пари е даден подолу во модел- одредбата 8.

<sup>106</sup> Руцевска и други, Криминал со отпад, ризици со отпад, стр. 41.

<sup>107</sup> УНОДЦ, Статус со имплементација на Конвенцијата на ОН против корупција: криминализација, спроведување на законот и меѓународна соработка“; 2 ед. (Виена, 2017), стр. 73.



**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 8: ОДРЕДУВАЊЕ НА ПРЕДИКАТНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА НА ПЕРЕЊЕ ПАРИ**

Кривичните дела содржани во овој [Закон/Законик/Глава итн.] [се казнуваат со максимална казна од [внесете максимална казна] или поголема] треба да се сметаат за предикатни кривични дела на перење пари под [внесете упатување на кривично дело на перење пари].

Без оглед на начинот на кој државите членки избираат да ги идентификуваат предикатните кривични дела, едно лице не мора да биде осудено за предикатно кривично дело при докажување дека имотот е приход од кривично дело. Овој водич не дава сеопфатни упатства за законодавството за перење пари. Дополнителни насоки за ова прашање има во други публикации на УНОДЦ. УНОДЦ претходно објави два збира на модел-одредби за перење пари. Во 2005 година, УНОДЦ и Меѓународниот монетарен фонд објавија Модел на законодавство за перење пари и финансирање тероризам, наменет за подготвувачите на законодавството во јурисдикции на граѓанското право. Во 2016 година, УНОДЦ, Секретаријатот на Комонвелтот и Меѓународниот монетарен фонд објавија Законодавни одредби за Модел на правни системи на обичајното право за перење пари, финансирање тероризам, превентивни мерки и приходи од криминал, наменет за подготвувачите на законодавството во јурисдикции на обичајното право. И двата документа содржат детални модел на законски одредби за перење пари, конфискација и меѓународна соработка во однос на приходите од криминал.

**Корупција**

Организираните криминални групи, вклучително и оние кои се вклучени во трговија со отпад, честопати прибегнуваат кон корупција во текот на нивните операции. Митото и другите акти на корупција се користат за создавање или искористување на можности за криминални операции и за заштита на таквите операции од системите на кривичната правда и другите контролни структури. Корупцијата ги намалува ризиците, ги зголемува криминалните профити и се смета дека преку обидите да се влијае врз јавните службеници преку заплашување или закани ќе биде помалку забележителна и ќе доведе до поблаго казнување.

Корупцијата е и движечка сила и производ на организираниот криминал. Ефектите од корупцијата се многу поголеми отколку самото олеснување на тешкиот криминал. Фактот што јавните службеници стануваат компромитирани и дејствуваат спротивно на јавниот интерес ја поткопува стабилноста на владините системи и довербата на јавноста во нив. Кога корупцијата ги достигнува високите нивоа во владата, таа влијае на односите меѓу државите и го поткопува квалитетот на животот на луѓето, бидејќи го попречува економскиот и социјалниот напредок на општествата.

Иако политичките и економските последици од корупцијата се многубројни, таа има дополнителни ефекти поврзани со борбата против сериозниот транснационален криминал. Корупцијата ја поттикнува побарувачката за нелегални пазари. Освен тоа, корумпираните функционери ги олеснуваат напорите на организираниите криминални групи да ја попречат правдата, да ги заплашат сведоците и жртвите и на друг начин ги попречуваат меѓународните процеси на соработка што Конвенцијата за организиран криминал се обидува да ги промовира, вклучително и со евентуално одбивање да екстрадираат сериозни транснационални криминалци.

Конвенцијата против корупцијата е единствениот правно обврзувачки универзален антикорупциски инструмент. Далекосежниот пристап на Конвенцијата и задолжителниот карактер на многу од нејзините одредби ја прават единствена алатка за развој на сеопфатен одговор на глобалниот проблем. Конвенцијата опфаќа пет главни области: превенција, криминализација и мерки за спроведување на законот, меѓународна соработка, враќање на имотот и техничка помош и размена на информации. Конвенцијата се однесува на многу различни форми на корупција, како што се мито, проневера, трговија со влијание, злоупотреба на моќ и разни корупциски дела во приватниот сектор. Конвенцијата, исто така, има специфично поглавје наменето на враќањето на имотот, што е главна грижа за земјите кои ги следат имотите на поранешните лидери и други функционери обвинети или за кои е утврдено дека учествувале во корупција.

Конвенцијата за организиран криминал опфаќа и три типа на корупциски дела во јавниот сектор: активен поткуп (давање мито), пасивен поткуп (примање мито) и учество како соучесник во поткуп. Покрај овие задолжителни дела, од државите се бара да размислат за криминализирање и на други форми на корупција, како што е поткупот на странски службеници. Конвенцијата за организиран криминал, исто така, бара воведување на законодавни и други мерки наменети за спречување, откривање и казнување на коруптивни практики и зајакнување на одговорноста.

Корупцијата го нарушува правилното спроведување и извршување на политиките за управување со отпад. Во однос на еколошки здравото управување со отпадот, може да се појави корупција при доделувањето дозволи и лиценци, како што е лиценцирањето на објекти за одлагање отпад или овластувања на лица за транспорт на опасен отпад. Во однос на прекуграничното движење на отпадот, корупцијата може да се случи во сите фази, вклучително и во следните ситуации:

- Кога државата на извоз ќе го одобри започнувањето на процедурата за претходна информирана согласност (попозната како PIC постапка)
- Кога државата на извоз ќе одобри извозот да се изврши
- Кога државата на увоз ќе даде согласност за пратката
- При секоја гранична контрола<sup>108</sup>

Корупцијата може да вклучи различни чинители, вклучително и политичари, еколошки или надлежни органи, пристанишни власти, полицајци, царински службеници, сопственици на земјиште, трговци и посредници, фирми за утовар, увозници и извозници.<sup>109</sup> Добивањето финансиска или друга материјална корист, или преку намалување на трошоците или преку зголемување на приходите, е клучен двигател на корупцијата.

Спречувањето и борбата против трговијата со отпад бара ефикасно законодавство за спречување и борба против корупцијата. Во овој поглед, државите треба да ги преиспитаат своите обврски од Конвенцијата против корупција, Конвенцијата за организиран криминал и публикациите на УНОДЦ во однос на нивното спроведување.<sup>110</sup>

### Попречување на правдата

Трговијата со отпад може да биде извор на приход за организираните криминални групи. За да ги одржат и прошират своите криминални операции, организираните криминални групи се обидуваат да го искриват текот на правдата со употреба на закани, принуда и насилство врз судии, обвинители, службеници за спроведување на законот и други службеници, поротници и сведоци. За ефикасно справување со трговијата со отпад, на државите им се потребни соодветни одредби што го криминализираат попречувањето на правдата.

Прекршокот содржан во модел- одредбата дадена 9 подолу ги криминализира обидите за попречување на правдата. Модел- одредбата 9 се заснова на барањата од член 23 од Конвенцијата за организиран криминал за криминализација на попречувањето на правдата.

Државите треба да проценат дали во нивното законодавство за трговија со отпад постои потреба да се вклучи конкретна одредба која го криминализира попречувањето на правдата, со упатување на веќе постојните кривични дела за попречување на правдата. Дали обидите за попречување на правдата во однос на инспекторите, истражителите, службениците за спроведување на законот и други слични службеници ќе бидат опфатени со постоечките кривични дела е од особено значење во овој поглед. Некои држави веќе имаат сеопфатни одредби кои ја прошируваат заштитата на таквите службеници и би го опфатиле однесувањето криминализирано со модел- одредбата 9. Државите кои наместо тоа се одлучиле да вклучат специјализирани одредби за попречување на правдата во конкретни закони, можеби ќе сакаат да размислат во нивното законодавство за управување со отпад да вклучат и кривично дело како она содржан во модел- одредбата 9. Во јурисдикции во кои извршните овластувања ги вршат надлежни органи освен полицијата, државите треба да обезбедат специјализирани

<sup>108</sup> Татјана Терехова „Прекугранични движења на опасен отпад и корупција: специјален случај со е-отпад во Западна Африка“, (Tatiana Terekhova, “Transboundary movements of hazardous wastes and corruption: the special case of e-waste in West Africa”) во УНОДЦ, Корупција, животна средина и Конвенција на ОН против корупција) (2012), стр. 14.

<sup>109</sup> Ibid.

<sup>110</sup> Види УНОДЦ, Легислативен водич за имплементација на Конвенцијата на ОН против корупција, 2 рев.ед. (2012); УНОДЦ, Легислативен водич за имплементација на Конвенцијата на ОН против транснационален организиран криминал, 2 ед. (2017); и УНОДЦ, и Статус на имплементација на конвенцијата на ОН против корупција. Види и Терехова „Прекуграничните движења на опасен отпад и корупција“.

одредби за опструкција на правдата кои ги опфаќаат сите службеници одговорни за проверка на усогласеноста и за инспекциски и извршни дејствија во врска со одредбите за управување со отпадот.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 9: ПОПРЕЧУВАЊЕ НА ПРАВДАТА

1. Секое лице кое во врска со извршување на кое било дело според овој [Закон/Акт/Глава...] користи сила, закани или заплашување, или ветува, нуди или дава каква било несоодветна предност со цел да:

(а) предизвика лажно сведочење; или

(б) да се меша во сведочење или изготвување докази;

прави кривично дело казниво со [внесете ја казната].

2. Секое лице кое во врска со извршување на кое било дело според овој [Закон/Акт/Глава...] користи сила, закани или заплашување со цел да се меша во извршувањето на должностите на органите на прогонот, обвинителството или судските службеници, прави кривично дело казниво со [внеси ја казната].

### ПРИМЕР: ИТАЛИЈА

#### Кривичен законик

#### Член 452 – Спречување на контрола

Освен во случаи кога фактот претставува потешко кривично дело, тој што ги спречува, попречува или заобиколува активностите за надзор и контрола на животната средина, како и практиките за безбедност и хигиена при работа или го компромитира нивниот исход, одбивајќи пристап до места, поставувајќи пречки или вештачки менувајќи ја нивната состојба, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

## СЕКУНДАРНА ОДГОВОРНОСТ

Покрај главните престапници, има и голем број актери вклучени во трговијата со отпад кои го организираат, насочуваат, помагаат, поддржуваат, поттикнуваат или олеснуваат извршувањето на делото трговија со отпад. Законодавството за борба против нелегалната трговија со отпад треба да го криминализира однесувањето на овие престапници. Терминот „секундарна одговорност“ се однесува на ситуации кога за утврдување на одговорност е потребен барем *prima facie* доказ за криминалното однесување на трето лице.<sup>111</sup> Таа одговорност треба да се разликува од примарната одговорност којашто може целосно да се заснова на дејствија или пропусти на еден главен сторител.

Секундарната одговорност генерално, бара повисок степен на вина од оној што е потребен за примарниот прекршок. Тоа е затоа што, „како што формата на кривичната одговорност се оддалечува од фактичкото нанесување штета, така основите на одговорност треба да станат потесни“.<sup>112</sup> Соодветно на тоа, помагањето, поттикнувањето, советувањето, обезбедувањето или олеснувањето на извршувањето на кривичното бара доказ за намера - дека лицето имало намера да го изврши чинот на помагање или охрабрување и знаело дека главниот сторител има намера или размислува да изврши дејствија што го сочинуваат кривичното дело.<sup>113</sup>

<sup>111</sup> Види Јаани Риордан „Теоретска таксономија на секундарна одговорност“ (Jaani Riordan, “A theoretical taxonomy of intermediary liability”), во Оксфордски прирачник за онлајн секундарна одговорност, Џанкарло Фрозио ед. (Оксфорд, Oxford University Press, 2020), стр. 63–65.

<sup>112</sup> Ендрју Ешворт и Џереми Хордер „Принципи на кривично право“ (Andrew Ashworth and Jeremy Horder, Principles of Criminal Law), 7 ед.. (Оксфорд, Oxford University Press, 2013), стр. 432.

<sup>113</sup> А.П. Симестер и други, Симестер и Саливен Кривично право: Теорија и Доктрина, 6 ед. (Лондон, Hart Publishing, 2016), стр. 228–229, 240; Ешворт и Хордер, Принципи на кривично право, стр. 431–432.

Во многу јурисдикции, секундарната одговорност за сите кривични дела се утврдува според одредбите на општиот кривичен закон. Во таквите јурисдикции, можеби не се неопходни посебни одредби за секундарна одговорност во законодавството за управување со отпад. Онаму каде што тоа не е случај, законодавството за управување со отпад треба експлицитно да воспостави секундарна одговорност.

Модел- одредбата 10 дадена подолу содржи прекршок што ја проширува одговорноста за вмешаност на секундарните престапници во трговијата со отпад. Овие одредби се засноваат на член 5, став 1 (б), од Конвенцијата за организиран криминал, кој бара државите членки да го криминализираат организирањето, насочувањето, помагањето, поттикнувањето или советувањето за извршување на сериозно кривично дело во кое е вклучена организирана криминална група.

### РЕЗИМЕ НА ГЛАВНИТЕ БАРАЊА ЗА КРИМИНАЛИЗАЦИЈА ОД ЧЛЕН 5, СТАВ 1 (Б), ОД КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ

Член 5, став 1 (б) од Конвенцијата ја проширува кривичната одговорност на лицата кои даваат совети или помош во однос на извршување на сериозни кривични дела во кои е вклучена организирана криминална група. Ова конкретно вклучува лица кои намерно „организираат, насочуваат, помагаат, поттикнуваат, олеснуваат или советуваат извршување на сериозно кривично дело во кое е вклучена организирана криминална група“. Став 1 (б) на тој начин овозможува кривично гонење на водачи, соучесници, организатори, договорачи, како и учесници од пониско ниво, во извршување на сериозно кривично дело.

„Помагање, поттикнување, олеснување или советување“ ги опфаќа секундарните страни и соучесниците кои самите не се главните престапници.

„Организирање“ и „насочување“, од друга страна, се проширувања кои вообичаено не се наоѓаат (или не се дефинирани) во националните закони. За таа цел, став 1 (б) има за цел да обезбеди одговорност на водачите на организирани криминални групи кои даваат наредби во врска со, но самите не се вклучени, извршувањето на вистинските злосторства.

Модел- одредбата 10 утврдува секундарна одговорност за организирање, насочување, помагање, поттикнување, олеснување, советување или обезбедување на извршувањето на кривичното дело на трговија со отпад. Оваа одредба овозможува кривично гонење на водачите, организаторите и соучесниците, како и лицата вклучени во трговијата со отпад на пониски нивоа. Државите може да изберат да воспостават повисоки казни за организирање или насочување отколку за помагање, поттикнување, олеснување или советување поради природата од повисокото ниво на ова однесување. Во некои случаи, можеби е соодветно, казните за организаторите и директорите да бидат повисоки од оние на главните прекршители.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 10: ОРГАНИЗИРАЊЕ, РЕЖИРАЊЕ, ПОМАГАЊЕ И ДР.

1. Секое лице кое намерно организира или насочува извршување на кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] прави кривично дело казниво со [внесете казна соодветна за преземање водечка улога во такво дело].

2. Секое лице кое намерно помага, поттикнува, олеснува, советува или обезбедува извршување на кривично дело за кое се применува овој [Закон/Поглавје...], врши кривично дело казниво со [внесете казна соодветна за преземање споредна улога во прекршокот].

## ОДГОВОРНОСТ ЗА ОБИД

Државите, исто така, треба да бидат сигурни дека со домашното право се утврдува одговорноста за обид за кривичните дела предвидени во овој водич. Општото кривично право на многу држави автоматски предвидува одговорност за обид. Кога тоа не е случај, државите треба да воведат конкретни одредби во законодавството за отпад за да го постигнат тоа. Покрај одговорноста за криминален обид, државите исто така треба да разгледаат до кој степен постојниот закон ја предвидува одговорност за обид за административни прекршоци.

## ОДГОВОРНОСТ НА ПРАВНИ ЛИЦА

„Правни лица“ (понекогаш познати како правни субјекти) се однесува на организации кои, за целите на законите на одредена јурисдикција, се сметаат за „лица“ и кои уживаат некои - но не нужно сите - права и обврски на физичко лице во рамките на таа јурисдикција. Корпорациите се класичен пример за организација со правен субјективитет, но правните лица можат да вклучат и низа други субјекти, во зависност од правото на дадена држава.

Правните лица играат значајна улога во извршувањето и олеснувањето на трговијата со отпад.<sup>114</sup> Трговијата со отпад се разликува од другите форми на организиран криминал, како што се трговијата со дрога и шверцот на мигранти, по нејзините блиски врски со законската индустрија, имено, индустријата за легално управување со отпад. Со други зборови, многу од сторителите на трговија со отпад се корпорации кои работат во индустријата за легално управување со отпад.

Овој тип на престапи понекогаш се изостават од извештаите за вмешаноста на правните лица во организираниот криминал, и обично се фокусираат на искористувањето на правни лица од страна на организирани криминални групи како превез за да се сокрие кривичното дело. Ваквите прикажувања имплицираат постоење на организирана криминална група која е одделна од правното лице или му претходи, а членовите на организираната криминална група се гледаат како сторители на престапот, а правното лице служи како обичен превез или штит - алатка за постигнување на целите на групата.

Иако ова несомнено важи за некои правни лица кои се вклучени во трговијата со отпад, тоа не ја претставува точно реалноста за вмешаност на сите правни лица. Во реалноста, многу корпорации кои вршат трговија со отпад не биле основани од организирани криминални групи за да вршат незаконски дејствија. Наместо тоа, биле формирани за да учествуваат во легалната индустрија за управување со отпад, но потоа донесуваат одлуки - свесно или несвесно - да ги прекршат законските обврски, со цел да ги намалат трошоците и да остварат поголем профит. Во овие случаи, корпорациите најпрецизно се гледаат како директни извршители на трговијата со отпад, а не само како алатки за нелегалната трговија со отпад што ги користат физички лица или организирани криминални групи.

### УЛОГАТА НА ОНЛАЈН ПОСРЕДНИЦИТЕ ВО ТРГОВИЈАТА СО ОТПАД

Во некои случаи, трговијата со отпад е извршена или олеснета преку користење на услугите на правни лица кои дејствуваат како онлајн посредници. За да се истражат политиките во врска со спречувањето и борбата против недозволената трговија преку Интернет, видете ја публикацијата на УНОДЦ „Креирање политики и улогата на онлајн посредниците во спречувањето и борбата против недозволената

Ефикасната борба против трговијата со отпад бара одговорност од правните лица кога ќе извршат кривично дело. Член 10, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да усвојат мерки неопходни за утврдување на одговорноста на правните лица при учество во сериозни злосторства во кои е вклучена организирана криминална група, како и за престапи утврдени во согласност со Конвенцијата.

<sup>114</sup> Лизелот Бисчоп, „Незаконска трговија со опасен отпад“ (Lieselot Bisschop, “Illegal trade in hazardous waste”) во Прирачник на транснационален еколошки криминал, Лорејн Елиот и Вилијам Х. Шедла (Челтена, Обединето кралство, Edward Elgar, 2016), стр. 196.

Одговорноста на правните лица не ја доведува во прашање кривичната одговорност на физичките лица кои ги сториле прекршоците.<sup>115</sup>

Конвенцијата за организиран криминал остава на секоја држава да одлучува за природата на одговорноста на правните лица. Член 10, став 2, од Конвенцијата предвидува дека одговорноста на правните лица може да биде кривична, граѓанска или административна. Некои држави, исто така, може да одлучат во рамките на нивниот правен систем да користат две, или дури и секоја од овие форми на одговорност за правните лица.

Кривичната одговорност е најсериозната форма на одговорност што една држава може да ја наметне на правните лица. Тоа е генерално, поврзано со судења во кривични судови, високи нивоа на потенцијални санкции и релативно повисока процедурална заштита за обвинетите. Кривичната одговорност на правно лице има потенцијал да предизвика мошне голема штета за угледот на субјектот и може да ги одврати правните лица од незаконско однесување.<sup>116</sup>

Онаму каде што кривичната, граѓанската или административната одговорност за правните лица вклучени во трговија со отпад не се предвидува со домашното законодавство, државите треба да вклучат посебни одредби кои ќе ја утврдата таквата одговорност. Изборот дали да се утврди кривична, граѓанска или административна одговорност треба да го направи секоја држава посебно, земајќи ја предвид нејзината правна традиција и дали правниот систем ја препознава способноста на правните лица да вршат кривични дела. Која и форма на одговорност да се воспостави, државите треба да се погрижат судовите или регулаторите да можат да наметнат ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции - а тоа е барање и на Конвенцијата за организиран криминал.<sup>117</sup> Релевантните санкции за правните лица се обработуваат во глава 6, подолу.

Модел- одредбата 11 дава основен пример за одредба со која се утврдува кривична одговорност за правните лица во однос на кривични дела со трговија со отпад опфатени со овој водич. Став 1 предвидува дека правните лица може да бидат кривично одговорни за престапите на кои се однесува овој водич (имено, трговија со отпад и сродни прекршоци). Став 3 (а) дава модел- на дефиниција за правни лица за целите на водичот. Списокот на правни лица во став 3 (а) не е исцрпен. Формите на правен субјективитет и нивниот статус значително се разликуваат помеѓу јурисдикциите, и опсегот на субјектите што може да подлежат на одговорност треба внимателно да се разгледа. Меѓу прашањата што изготвувачите на закони треба да ги разгледаат во овој поглед е и до кој степен одредбите што ја регулираат одговорноста на правните лица ќе ги опфатат и јавните органи, доколку воопшто ги опфаќаат.<sup>118</sup> Јавни органи може да се владини агенции, државни корпорации и локални власти.

Важен дел од утврдувањето на кривичната одговорност на правните лица е да се утврди чие однесување може да му се припише на правното лице - со други зборови, за чие однесување правното лице може да биде одговорно. Како што е објаснето подолу, став 4 од модел- одредбата 11 предвидува дека правното лице може да биде одговорно за однесувањето на висок службеник на тоа правно лице или, како опција, за однесувањето на лица под надзор или раководство на висок службеник. Став 3 (б) го дефинира „високиот службеник“ како „вработен, агент или службеник на правното лице со должности од таква одговорност што може да се претпостави дека неговото или нејзиното однесување ја претставува политиката на тоа правно лице“. За изготвувачите на законите е важно одредбите со кои конкретното однесување на одредени лица му се припишува на правното лице да се фокусираат на вистинската улога на тие лица во организацијата, а не да се ограничуваат само на лица со одредени звања или позиции.

Став 4 ги утврдува околностите во кои правното лице станува одговорно за кривични дела што се поврзуваат со високи службеници на тоа правно лице. Ова ја одразува таканаречената доктрина за припишување или идентификација на одговорност на правните лица што може да се најде во низа јурисдикции. Таа наведува три

<sup>115</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 10 став 3. Упатство за обвинителите и изборот на физичко/прво лице како обвинети во процеси со нелегална трговија со отпад, види WasteForce, Guidance for Prosecutors of Waste Crime (2020), стр. 32–36.

<sup>116</sup> УНОДЦ, Водич во легислативата

<sup>117</sup> Конвенција за организиран криминал чл. 10, ст. 4.

<sup>118</sup> УНОДЦ, Водич во легислативата

различни начини на кои правното лице може да биде одговорно за однесувањето на високи службеници (или, ако сакате, лица под надзор или раководство на висок службеник). Прво, правното лице може да биде одговорно кога високи службеници (или лице под нивен надзор или раководство) ќе извршат прекршок (потстав (а)). Дополнително, на изготвувачите на закони им се дава опцијата одговорноста да ја прошират на околностите во кои таквите лица го овластуваат или одобруваат извршувањето на прекршокот (потстав (б)) или не преземаат разумни чекори за да го спречат неговиот извршување (потстав (в)). Додека потставовите (а) и (б) бараат некои активни чекори од страна на високиот службеник, потстав (в) наметнува одговорност во случаи на неуспешен надзор. Став 5 појаснува дека разумните чекори за спречување на извршување на кривичното дело вклучуваат усвојување и ефективно спроведување на соодветен организациски и управувачки модел. Психолошката состојба, доколку ја има, потребна за да му се припише однесувањето на високиот службеник на правното лице во потставовите (б) и (в) останува отворена, со вметнување на формулацијата „со потребната ментална состојба“ во квадратни загради. Воспоставувањето на mens rea во случаи на одговорност на правни лица се дообработува подолу, во „Предизвици за утврдување одговорност на правни лица“.

Став 2 од модел- одредбата 11, во која се одразува член 10, став 3, од Конвенцијата за организиран криминал, предвидува дека државите членки се обврзани да обезбедат дека одговорноста на правните лица не ја доведува во прашање кривичната одговорност на физичките лица кои го извршиле делото.

#### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 11: ОДГОВОРНОСТ НА ПРАВНИ ЛИЦА

1. Правните лица [освен државата] може да бидат кривично одговорни за кривични дела на кои се применува овој [Закон/Акт/Глава...].

2. Одговорноста на правното лице според овој [член/дел] не ја исклучува кривичната одговорност на кое било физичко лице за истото дело или пропуст.

3. Во овој [Закон/Акт/Глава...]:

(а) „Правни лица“ вклучува [тела корпорации, компании, фирми, здруженија, друштва, партнерства, локална самоуправа, синдикат, општина и јавен орган].

(б) „Висок службеник“ значи вработен, агент или службеник на правното лице со должности со таква одговорност што неговото/нејзиното однесување може да се претпостави дека ја претставува политиката на правното лице [, вклучувајќи ги и лицата кои вршат де факто управување или контрола].

4. Правното лице е одговорно за прекршок кога висок службеник на правното лице [, или лица под надзор или раководство на високиот службеник,] кој дејствува во име или во корист на правното лице:

(а) го изврши прекршокот;

(б) [[со потребната психолошка состојба] го овласти или го дозволува извршувањето на делото;] или

(в) [[со потребната психолошка состојба] не презема разумни чекори за да го спречи извршувањето на делото.

5. За целите на став 4 (в), во разумни чекори ќе се опфати и усвојување и ефективно спроведување на соодветен организациски и управувачки модел-.

**ПРИМЕР: СИНГАПУР****Закон за организиран криминал од 2015 година****Член 76 – Кривични дела од корпоративни тела итн.**

(1) Ако се докаже дека кривичното дело според овој закон е извршено од правно лице

(а) дека е извршено со согласност или со посредство на службеник на правното лице; или

(б) се припишува на каква било небрежност од негова или нејзина страна,

службеникот, како и правното лице ќе бидат виновни за кривичното дело и ќе одговараат и ќе бидат соодветно казнети.

(2) Кога работите на правното лице ги водат негови членови, точка (1) ќе се применува за работите и неисполнувањата од страна на членот во врска со неговите или нејзините функции на управување како да е во својство на директор на правното лице

(3) Ако се докаже дека кривичното дело од овој закон го извршил содружничка организација -

(а) дека е извршено со согласност или договарање на содружникот; или

(б) се припишува на каква било небрежност од негова или нејзина страна, содружникот како и содружничката организација ќе бидат виновни за кривичното дело, и ќе одговараат и ќе бидат соодветно казнети.

(4) Ако се докаже дека кривичното дело од овој закон е извршено од неправно друштво (освен партнерство) -

(а) со согласност или дозвола на службеникот на неправното друштво или член на неговото раководно тело; или

(б) се припишува на какво било занемарување од страна на тој службеник или член,

службеникот или членот, како и неправното друштво ќе бидат виновни за кривичното дело, ќе одговараат и ќе бидат соодветно казнети.

(5) Во овој дел -

„правно лице“ вклучува партнерство со ограничена одговорност што го има истото значење како во делот 2(1) од Законот за содружници со ограничена одговорност (Кап. 163A);

„службеник“ -

во однос на правното лице, значи секој директор, партнер, член на одборот за управување, главен извршен директор, менаџер, секретар или друг сличен службеник на правното лице и го вклучува секое лице кое наводно дејствува во такво својство; или

во однос на неправно друштво (освен партнерство), значи претседателот, секретарот или кој било член на одбор на неправното друштво, или кое било лице кое има позиција аналогна на позицијата на претседател, секретар или член на таков одбор и го вклучува секое лице кое тврди дека дејствува во такво својство;

„Содружник“ вклучува лице кое наводно дејствува како партнер.

(6) Министерот може да донесе прописи за да се предвиди примена на која било одредба од овој дел, со такви измени кои министерот ги смета за соодветни, на правно лице или неправно друштво формирано или признаено според законот на територија надвор од Сингапур.



**ПРИМЕР: ИТАЛИЈА**

Регулирање на административната одговорност на правни лица, компании и здруженија, вклучително и оние без правен субјективитет (Законодавна уредба 231/2001 од 8 јуни 2001 година)

**Член 5 – Одговорност на субјектот**

1. Субјектот е одговорен за кривични дела извршени во негов интерес или во негова корист:
  - (а) од лица кои имаат функции на застапување, администрација или управување со субјектот или една од неговите организациски единици со финансиска и функционална автономија, како и лица кои вршат, дури и де факто, управување и контрола врз него
  - (б) од лица кои подлежат на управување или надзор на едно од лицата наведени во т.н. а).
2. Субјектот не е одговорен ако лицата наведени во став 1 постапиле во свој ексклузивен интерес или во интерес на трети лица.

**ПРИМЕР – ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА****Закон за поткуп од 2010 година****Дел 7 – Неуспехот на комерцијалните организации да спречат поткуп**

- (1) Релевантна трговска организација („Ц“) е виновна за кривично дело според овој член ако лице („А“) поврзано со Ц поткупи друго лице со намера -
  - (а) да се добие или да се задржи бизнис за Ц, или
  - (б) да се добие или задржи предност во водењето на деловното работење за Ц.
- (2) Но, Ц во одбрана треба да докаже дека Ц имал соодветни процедури креирани да ги спречат лицата поврзани со Ц да преземаат такво однесување.
- (3) За целите на овој член, А поткупува друго лице ако, и само ако, А-
  - (а) е, или би бил виновен за кривично дело според член 1 или б (без разлика дали А е обвинет за такво дело или не), или
  - (б) би бил виновен за такво дело доколку членот 12(2)(в) и (4) се испушти.
- (4) Видете го делот 8 за значењето на лицето поврзано со Ц и видете го делот 9 за должноста на државниот секретар да објавува упатства.

[...]

#### ПРИМЕР: ТУВАЛУ

Закон за борба против тероризмот и транснационалниот организиран криминал од 2009 година

##### Член 85 – Одговорност на фирмата

(1) Овој закон се однесува на фирмата на ист начин како што се однесува на поединец и фирмата може да биде прогласена за виновна за кое било од кривичните дела наведени во овој закон, покрај одговорноста на секое лице за истото дело.

(2) За кривично дело од овој закон, однесувањето или менталната состојба на вработен, агент или службеник на фирмата се смета дека и се припишува на фирмата доколку тоа лице постапува:

(а) во рамките на својата работна позиција; или

(б) во рамките на своите реални или привидни овластувања; или

(в) со согласност или договор (изречна или имплицитна) на директор, службеник или застапник на фирмата, и давањето на таа согласност е во рамките на реалните или очигледните овластувања на директорот, службеникот или застапникот.

(3) Упатувањето на овој дел за состојбата на умот на една личност вклучува сознанија, намера, мислење, верување или цел на лицето и причини на лицето за таа намера, мислење, верување или цел.

#### ПРИМЕР: РОМАНИЈА

Закон за Кривичниот законик бр.286/2009

##### Член 135 – Услови за кривична одговорност на правните лица

(1) Правните лица, освен државните и јавните органи, кривично одговараат за дела сторени при вршење на предметот на дејност на правните лица или во нивен интерес или име.

(2) Јавните установи нема кривично да одговараат за прекршоци сторени при вршење работи што не можат да бидат предмет на приватен домен.

(3) Кривичната одговорност на правните лица не ја исклучува кривичната одговорност на поединецот што учествува во извршувањето на истото дело.

#### ПРИМЕР: КИНА

Кривично право на Народна Република Кина, 1979 година

##### Член 30

Компанијата, претпријатието, институцијата, организацијата или групата што ќе изврши дејствие што го загрозува општеството што според законот се смета за кривично дело ќе сноси кривична одговорност.

## Релевантноста на длабинската анализа

Во контекст на одговорноста на правните лица, длабинската анализа се однесува на чекорите што правното лице ги презема за да се обезбеди усогласеност со одреден закон. Кога воведуваат или изменуваат одредби за одговорност на правните лица, државите треба да размислат како законот ќе ја регулира ситуацијата во која правното лице извршило длабинска анализа за да обезбеди усогласеност со законот, но сепак сторило прекршок. Постојат различни начини на кои длабинската анализа може да се земе предвид во однос на одговорноста на правните лица. Длабинската анализа од страна на правното лице може да не содржи наод за одговорност. На пример, таму каде што како доказ за сторен прекршок се бара доказ дека немало длабинска анализа (со други зборови, небрежност), фактот дека правното лице извршило длабинска анализа ќе значи дека не може да се смета за одговорно. Во други држави, доказот за длабинска анализа може да обезбеди апсолутна одбрана на одговорноста за правните лица. Во други, сепак, длабинската анализа може да биде релевантен фактор за примената на дискреционото право на обвинителството при покренување случај против правно лице или може да обезбеди олеснителен фактор при изрекувањето на казната. Страната што го носи товарот на докажување на длабинската анализа (или нејзино отсуство) може исто така да се разликува од држава во држава.

Како се дефинира длабинската анализа зависи од правниот систем за кој станува збор, обвинението, околностите на наводниот прекршок и природата на обвинетиот. Општо земено, спроведувањето на длабинската анализа би вклучувало системи за управување со ризик и усогласеност за спречување и откривање на несоодветно однесување. Еден адекватен систем за управување со ризик, генерално, ќе вклучува систем за пристап до информации, проценка на ризикот врз основа на тие информации и ублажување на ризикот врз основа на таа проценка. Неадекватното корпоративно управување, контрола или надзор или необезбедување соодветни системи за пренесување на релевантни информации до релевантни лица може да биде доказ за отсуство на длабинска анализа. Меѓутоа, самото постоење на политики, процедури и системи за спречување и откривање на несоодветно, генерално, нема да биде доволно за да се ослободи правното лице од одговорност. Дали правното лице имало длабинска анализа или не, секогаш ќе зависи од фактите и околностите на поединечниот случај.

## Предизвици за утврдување одговорност на правни лица

Утврдувањето на одговорноста на правните лица за кривични дела како што е трговијата со отпад за обвинителите може да биде предизвик. За да обезбедат ефикасно законодавство, законодавците треба да се консултираат со обвинителите и да ги разгледаат сите потенцијални предизвици при утврдување на пресудите за правни лица.

Во овој дел накратко се разгледуваат четири предизвици при гонењето на правните лица. Ова не треба да се смета за исцрпна листа на предизвици за обвинителите. Предизвиците што се разгледуваат во овој дел се утврдување на вина (*mens rea*), утврдување на „државјанството“ на правното лице заради утврдување на јурисдикцијата, ефективното гонење на најсоодветниот субјект кога правното лице користи сложени корпоративни структури и барања за двојна криминалност во случаи во кои се вклучени правни лица.

Еден од големите предизвици при утврдување кривична одговорност на правните лица е потребата да се препише одговорност на вештачки субјект. Со оглед дека правното лице може да дејствува само преку поединци, неопходно е да се развијат механизми преку кои одговорноста ќе може да ѝ се припише на организацијата. И додека припишувањето на физичко/објективното однесување може да биде релативно едноставно, припишувањето на психолошките состојби како што се „намерата“ или „сознанија“ е посложено. Општо земено, се појавија два модела на одговорност за правните лица: „номиналистичка“ или „дериwативна“ одговорност и „организациска вина“. Во рамките на овие модели, беа преземени различни пристапи за утврдување на грешка (т.е. *mens rea*).

Модел- одредбата 11 не дава единствен модел за утврдување на грешка. Психолошката состојба, доколку ја има, потребна за припишување на однесувањето на високиот службеник на правното лице, останува отворена со вклучување на формулацијата „со потребната психолошка состојба“ во квадратни загради.<sup>119</sup> Како што е наведено погоре, менталните елементи и терминологијата што се користи за нивна референца варираат помеѓу јурисдикциите, но може да ги вклучуваат аспектите како што се намера, сознанија, намерно слепило, непромисленост и небрежност. Во некои случаи, објективната одговорност - односно одговорност која не бара

<sup>119</sup>Види, „Елементи на кривични дела“.

доказ за некој психолошки елемент - може да се смета за соодветна за кривичните дела поврзани со трговија со отпад извршени од правни лица. Овој водич им го остава овој избор на законодавците.

Дополнителен предизвик е определувањето на „државјанството“ на правното лице заради утврдување на јурисдикцијата. Со оглед дека правното лице не може да биде екстрадирано, може да се каже дека домашната јурисдикција има посебна одговорност да гони правно лице во нејзина јурисдикција. Ова може да биде особено важно кога државата нема да има рочишта без лично „присуство“ на обвинетиот. Еден критериум за јурисдикција во такви случаи се заснова на „државјанството“ на правното лице (начело на активна личност). Иако не постои универзална основа за утврдување на државјанството на правните лица, како две заеднички основи се сметаат местото на основање и главното место на деловно работење.

Другиот предизвик се однесува на употребата на сложени корпоративни структури од страна на правните лица. Во многу случаи, правните лица користат сложени корпоративни структури и дејствуваат преку подружници и други поврзани субјекти, при што секој потенцијално има свој правен субјективитет. Онаму каде што овие сложени структури се користат за извршување на кривични дела, тоа може да биде предизвик не само за истрагата на делата, туку и за одредување против кое правно лице (или лица) би било подигнато соодветно обвинение. Предизвиците се уште поголеми ако корпоративните структури се протегаат низ разни јурисдикции. Судската практика во врска со трговијата со отпад е преполна со јурисдикциски прашања. Правните лица ги користат предностите на јурисдикциските празнини, правните дупки и различните капацитети за извршување за да избегнат кривично гонење за нелегална трговија со отпад, често фрлајќи отпад во земји каде што капацитетите за третман и одлагање на отпад се помалку развиени, а санкциите за трговијата со отпад се неефикасни или непостоечки.

Овој законски водич се фокусира на припишувањето на одговорноста на правните лица врз основа на однесувањето на физичките лица. Меѓутоа, законодавците треба да размислат и за одговорноста на правните лица за кривични дела извршени од сродни организации. На пример, истрагата за трговија со отпад може да имплицира вмешаност на матичната компанија во криминални дела извршени од нејзината подружница. Во некои случаи, можно е да се наметне одговорност и на матичната компанија заради нејзиното учество во кривичното дело, за заговор за извршување на делото или како дел од злосторничко здружување. Сепак, некогаш ова тешко се утврдува. Како алтернатива, може да се наметне одговорност на матичниот субјект врз основа на контролата што ја има врз другиот субјект. Односно, тогаш кога може да се утврди дека правното лице врши контрола врз друг субјект, матичната компанија се смета за одговорна за прекршокот на контролираниот субјект. Одговорноста може да се утврди и врз основа на правното лице кое знае дека прекршокот треба да се изврши во негово име или во негова корист, или кога не успеало да усвои и ефективно да спроведе соодветни организациски и менаџерски модели за да спречи извршување на прекршок од страна подружницата или друг поврзан субјект. Законодавството на Франција, чиј извадок е даден подолу, дава еден пример за тоа како во одредбите со кои се утврдува одговорноста на правните лица се вклучуваат и дејствата на подружниците.

Конечно, неуспехот да се донесе закон за одговорност за правните лица може да претставува предизвик за заемната правна помош во случаите кои вклучуваат трговија со отпад. Иако Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да си овозможат „најширока можна мера“<sup>120</sup> на заемна правна помош во истрагите, гонењето и судските постапки, и предвидува пружање на „најголема можна мера“ на меѓусебната правна помош кај кривични дела за кои правното лице може да биде одговорно во согласност со член 10 од Конвенцијата,<sup>121</sup> државите членки може да одбијат да дадат заемна правна помош поради непостоење на двојна казновост.<sup>122</sup> Ова може да создаде за соработка каде што правното лице, поради неуспехот да се донесе закон за одговорност на правните лица, нема да биде способно да го изврши релевантното дело во државата до која се упатува замолница. Во едно истражување на земјите членки на Европската унија, 32 отсто од земјите баратели и 21 отсто од замолените држави доживеале потешкотии во однос на меѓусебната помош поради непризнавање на кривичната одговорност на правните лица.<sup>123</sup>

<sup>120</sup> Конвенција за Организиран криминал чл. 18, ст. 1.

<sup>121</sup> Ibid., чл. 18, ст. 2.

<sup>122</sup> Ibid., чл. 18, став 9.

<sup>123</sup> Gert Vermeulen, Wendy De Bondt and Charlotte Ryckman, *Liability of Legal Persons for Offences in the EU*, vol. 44, International Research on Criminal Policy (IRCP) Series (Antwerpen, Belgium, Maklu Publishers, 2012).

**ПРИМЕР: ФРАНЦИЈА****Кривичниот законик****Член 121-2**

ЛПравните лица, со исклучок на државата, се кривично одговорни за делата сторени во нивно име од нивните органи или претставници, според разликите наведени во членовите 121-4 и 121-7.

Меѓутоа, локалните јавни власти и нивните здруженија имаат кривична одговорност само за прекршоци извршени во текот на нивните активности кои можат да се остварат преку конвенции за делегирање на јавните служби.

Кривичната одговорност на правните лица не ја исклучува ниту онаа на физичките лица сторители или соучесници на истото дело, согласно одредбите од четвртиот став од член 121-3.

**ПРИМЕР: КАНАДА****Кривичен законик (R.S.C., 1985, с. С-46)****Дел 22.1 – Кривично дело од небрежност – организации**

Во однос на кривично дело за кој обвинителството треба да докаже небрежност, организацијата е странка во делото ако

- (а) постапувајќи во рамките на своите овластувања
  - (i) еден од нејзините претставници е странка во делото, или
  - (i) двајца или повеќе нејзини претставници се вклучени во кривичното однесување, без разлика дали станува збор за дело или пропуст, така што, доколку тоа беше однесување на само еден претставник, тој претставник ќе беше страна во прекршокот; и
- (б) висок службеник кој е одговорен за оној сегмент на активностите на организацијата кој е релевантен за кривичното дело отстапува - или високите службеници, колективно, значително отстапуваат од стандардот на грижа кој, според околностите, разумно би можел да се очекува дека ќе го спречи претставникот на организацијата да биде страна во прекршокот.

**Дел 22.2 – Други прекршоци – организации**

Во однос на кривичното дело кое од обвинителството бара да докаже вина – со исклучок на небрежност-организацијата е страна во кривичното дело ако, со намера барем делумно да стекне корист за организацијата, еден од нејзините високи службеници

- (а) делувајќи во рамките на нивните овластувања, е страна во делото;
- (б) имајќи ја менталната состојба потребна за да се биде страна во кривичното дело и дејствувајќи во рамките на своите овластувања, ја насочува работата на другите претставници на организацијата на начин тие да го направат делото или да го направат пропустот наведен во кривичното дело; или
- (в) знаејќи дека претставник на организацијата е или ќе биде страна во прекршокот, не ги презема сите разумни мерки за да го спречи да бидат страна во кривичното дело.

## ОДБРАНИ

Државите може да сметаат дека за одредени кривични дела е пожелно да бидат достапни делумни или целосни одбрани. Одбраните треба да се разликуваат од изземањето од кривична одговорност. Додека одбраната оправдува однесување кое инаку би претставувало кривично дело, изземањето значи исклучување на конкретното однесување од самото кривично дело.

Државите можеби ќе сакаат да овозможат неколку одбрани за кривични дела поврзани со трговијата со отпад или со незаконското управување со отпад. Тие може да вклучуваат, на пример, дејствија преземени од нужда, виша сила или „ненадејна и вонредна состојба“ - на пример, излевање или пожар на местото на управување или однесување заради чесна и разумна фактичка грешка. Во многу држави, овие одбрани веќе постојат како одбрана од општа примена според општиот дел од кривичното право. Онаму каде што таквите одбрани не постојат како одбрана од општа примена, или каде што е пожелна специфична одбрана, можно е државите да ги воведат овие одбрани во законодавството за управување со отпад. Како што е наведено погоре, како одбрана од одговорност на правните лица може да се послужи и длабинската анализа.

### ПРИМЕР: АВСТРАЛИЈА

Закон за дејствија за заштита на животната средина од 1997 година (NSW)

Член 143 – Незаконско транспортирање или депонирање на отпад

[...]

(3) Одбрана-сопственик на отпад

Тоа е одбрана во која било постапка против сопственикот на отпадот за кривично дело според овој член, ако сопственикот не го транспортирал отпадот и утврди -

(а) дека извршувањето на кривичното дело се должи на причини врз кои сопственикот немал контрола и

(б) дека сопственикот презел разумни мерки на претпазливост и покажал должно внимание за да го спречи извршувањето на кривичното дело.

[...]

# Глава 4.

## ИСТРАГА

Кривичните дела трговија со отпад не можат да послужат како ефективни средства за одвраќање ако нема извршување. За ефикасно спречување и борба против трговијата со отпад, неопходно е државите да воспостават ефикасен режим за истражување на кривичните дела трговија со отпад. Ова, меѓу другото, значи иследниците да добијат овластувања неопходни за извршување на нивните функции. Оваа глава опфаќа четири теми кои се однесуваат на истрагата за кривичните дела трговија со отпад: општи истражни овластувања, посебни истражни техники, заплена и конфискација и собирање, постапување и прифатливост на доказите.

### ОПШТИ ИСТРАЖНИ ОВЛАСТУВАЊА

Службениците вклучени во истрагата на трговија со отпад и сродните кривични дела ги опфаќаат службеници за спроведување на законот, службениците за заштита на животната средина, царинските службеници и службениците на единиците за финансиско разузнавање и оперативните групи на повеќе агенции. Овластувањата на секој службеник нужно ќе се разликуваат, но може да вклучуваат овластувања да:

- Сопрат и извршат претрес на лица, возила, пловни објекти или други транспортни средства
- Влезат и извршат пробарување на простории
- Испрашуваат сведоци, осомничени престапници и други лица од интерес
- Побараат проверка на документи или нивната изработка
- Фотографираат или прават аудиовизуелни снимки на ствари или локации за кои постои сомневање дека се дел од извршувањето на кривичното дело
- Раководат со местата на злосторството
- Заплenuваат отпад и други предмети за кои постои сомневање дека се вклучени во извршување на кривичното дело
- Заплenuваат кое било оружје, уред или средство за кое постои сомневање дека е вклучено во извршување на кривичното дело опфатен со овој водич
- Заплenuваат и анализираат телефони, компјутери и слични уреди пронајдени кај осомничените престапници
- Бараат форензички информации од специјализирани лаборатории
- Онаму каде што е соодветно, ги принудуваат лицата да одговараат на прашања и/или да поднесат документи релевантни за истрагата на кривичното дело
- Бараат пристап до банкарска и финансиска евиденција
- Бараат пристап до телекомуникациските записи

- Бараат заплена или замрзнување на имотот
- Бараат употреба на специјални истражни техники, контролирана испорака, тајни истраги и електронски или други форми на надзор
- Бараат суспензија, промена или одземање на дозволи или сертификати што ги поседуваат осомничените престапници
- Ги дисквалификуваат осомничените престапници да поседуваат дозволи или сертификати
- Разменуваат на информации со странски агенции за спроведување на законот
- Учествуваат во и/или координираат заеднички истраги

За да бидат легитимни дејствијата за извршување и во согласност со владеењето на правото, истражните овластувања мора да бидат соодветно предвидени со закон. Процедурите за извршување на истражните овластувања може да се разликуваат помеѓу државите. Можеби во некои држави ќе биде соодветно или неопходно, таквите овластувања да се вршат само под надзор на судија или магистрат или, во некои случаи, од висок службеник за спроведување на законот. На пример, за извршување на одредени овластувања за претрес, влез и заплена, овластувања за замрзнување имот и овластувања за користење на специјални истражни техники, како што се прислушување, контролирано доставување и тајни истраги можеби ќе биде неопходен налог или друга наредба од судија или магистрат.

#### ПРИМЕР: НАМИБИЈА

##### Закон за јавно здравје и животна средина, 2015 година

##### Дел 63 – Истражување на простории

Раководителот на здравствените служби или член на персоналот овластен од него во писмена форма може:

(а) во секое разумно време да влегува во зграда или простории со цел да го испита постоењето на здравствени пречки; и

(б) доколку е потребно, да го истражи теренот под просториите и да ги тестира одводите или да направи други работи што може да бидат неопходни за ефективно истражување на просториите, па доколку се утврди дека нема здравствени пречки, локалната власт мора да ги обнови просториите на свој трошок.

## ПОСЕБНИ ИСТРАЖНИ ТЕХНИКИ

Член 20, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки, доколку е дозволено со основните принципи на нивните домашни правни системи, да ги преземат неопходните мерки за да овозможат соодветна употреба на специјални истражни техники, како што се електронски или други форми на надзор и тајни операции. Онаму каде што се тие компатибилни со основните принципи на националните правни системи и колку што е можно, државите треба да овозможат проширување на специјалните истражни техники и на истраги на сериозни случаи на трговија со отпад. Онаму каде што специјалните истражни техники нема им да бидат достапни на агенциите за спроведување на законот кои истражуваат сериозни случаи на трговија со отпад според постоечките домашни закони, таму државите треба да размислат за вклучување на таквите одредби во законодавството со кое се регулира борбата против трговијата со отпад.

Постојат многу различни видови на специјални истражни техники. Во член 20 од Конвенцијата за организиран криминал се набројуваат три вида: контролирани испораки, тајни операции (вклучувајќи употреба на претпоставени идентитети) и електронски надзор. *Водичот во легиластивата за имплементација на*



Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал го објаснува следново:

Контролираната испорака е корисна особено во случаи кога шверцот е идентификуван или пресретнат во транзит, а потоа се доставува под надзор, за да се идентификуваат примателите за кои е наменет или да се следи неговата последователна дистрибуција низ криминалната организација. Честопати се потребни законски одредби кои дозволуваат таков начин на делување бидејќи испорачувањето на шверцувана стока од страна на службеник за спроведување на законот или од друго лице според домашното право може да биде кривично дело.

Тајните операции може да се користат каде што е возможно инфилтрирање на агент за спроведување на законот или на друго лице во криминалната организација заради прибирање докази.

Електронскиот надзор во форма на уреди за слушање или пресретнување на комуникациите има слична функција, но честопати се претпочита во случаи на тесно поврзана група во која не може да влезе аутсајдер или каде што физичката инфилтрација или надзор би претставувале неприфатлив ризик за истрагата или за безбедноста на истражителите. Со оглед на неговата интрузивност, електронскиот надзор, генерално, е предмет на строга судска контрола и на бројни законски заштитни мерки за да се спречи неговата злоупотреба.<sup>124</sup>

Овој дел содржи модели на законски одредби за неколку видови посебни истражни техники: контролирана испорака, тајна истрага, употреба на претпоставени идентитети, надзор на лица и електронски надзор. Секоја од нив има различни нивоа на ризик и импликации. Некои од техниките можат да бидат особено наметливи и заради тоа бараат внимателно балансирање на правото на приватност на осомничениот и потребата да се истражи сериозниот криминал. Посебните истражни техники обично бараат законска поткрепеност, без која тие не можат да бидат одобрени со закон. Специјалните истражни техники, исто така, предизвикуваат специфична загриженост околу приватноста и човековите права. Одредбите за посебните истражни техники треба целосно да ги земат предвид правата на осомничениот и на трети лица. При изготвувањето на релевантните одредби треба да се земат предвид одлуките на меѓународните тела за човекови права и судовите за дозволеноста на посебните истражни техники и нивните параметри.

Како резултат на овие загрижености околу приватноста и човековите права, повеќето јурисдикции бараат голем број на строги заштитни мерки против злоупотреба, вклучувајќи ги барањата дека станува збор за сериозен престап, дека употребата на техниката е од витално значење за случајот и дека не може да се обезбедат суштински докази со помалку интрузивни средства. Модел законодавните одредби за посебните истражни техники во овој дел бараат од органот кој ги одобрува врз основа на разумни причини да биде убеден дека природата и обемот на криминалната активност ја оправдуваат употребата на посебните истражни техники. Со ова од овластувачкиот орган се бара да ја земе предвид неопходноста и пропорционалноста на тајната истрага при оценувањето на апликацијата.

Надзорот врз употребата на специјалните истражни техники од страна на судски или други независни органи е вообичаена практика во повеќето јурисдикции и е потребен според меѓународното право за човекови права. Соодветните заштитни мерки за специјалните истражни техники може да варираат во зависност од техниката за која станува збор. Можеби е соодветно, на пример, контролираната испорака да биде одобрена од високи службеници за спроведување на законот, додека електронскиот надзор обично бара судско овластување и надзор. Според тоа, секој тип на специјална истражна техника е обработен во посебни делови во оваа глава за да може да се воспостави соодветен режим за секоја од нив.

Општо земено, за секоја форма на посебна истражна техника, изготвачите ќе треба да ги разгледаат следното:

- Механизмот за одобрување на техниката
- Прагот за издавање одобрение
- Условите за користење на техниката
- Степенот до кој службениците кои користат посебни истражни техники се заштитени од граѓанска и кривична одговорност
- Употребата на докази добиени преку техниката
- Степенот до кој тие информации може да се шират

<sup>124</sup> НОДЦ, Водич во легислативата, пасус. 443–445.

- Механизмите за супервизија, преглед и надзор
- Меѓународната соработка
- Можното влијание од употребата на техниката врз трети лица

Одредбите наведени во овој дел имаат за цел да функционираат како додаток на постоечките закони и прописи кои се однесуваат на истражните овластувања на органите за спроведување на законот и другите агенции. Затоа, националните изготвувачи мора да го разгледаат функционирањето на овие одредби заедно со другите национални закони, вклучувајќи ги и законите кои се однесуваат на полициските овластувања генерално, законите за кривична постапка, законите за приватност и законите за други форми на меѓународна соработка, особено меѓусебната правна помош и екстрадицијата.

Овој дел се потпира на глава III од Модел на законски одредби на УНОДЦ против организираниот криминал (второ издание, 2022 година). За дополнителни информации, вклучително и дополнителните коментари за дизајнот на модел-законодавните одредби за посебните истражни техники и релевантните национални законодавни примери, ве молиме погледнете ја таа публикација.

### Контролирана испорака

Според член 20, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал, државите членки, доколку тоа го дозволуваат основните принципи на нивните национални правни системи, ќе дозволат соодветна употреба на контролираната испорака за целите на борбата против организираниот криминал. Модел одредбата 12 дадена подолу воспоставува модел законска одредба со која се регулира употребата на контролираната испорака.<sup>125</sup>

#### МОДЕЛ ОДРЕДБА 12: КОНТРОЛИРАНА ИСПОРАКА

1. За целите на овој член, „контролирана испорака“ значи техника со која се дозволува недозволен или сомнителни пратки да поминат во, во рамките на, низ или надвор од територијата на [внесете име на државата] со знаење и под надзор на [ внесете надлежен орган], со цел истрага и идентификација на лица вклучени во прекршоци за кои се применува овој [Закон/Акт/Глава ...].
2. Контролираната испорака од став 1 е законска само доколку е овластена во согласност со овој член.
3. Контролираната испорака може да биде овластена од [внесете назначена позиција носител или функција, како што е шеф и заменик-шеф на надлежната агенција за спроведување на законот, обвинител, истражен судија или судија за претходна истрага] („овластен орган“) со примена со закон извршител [или јавен обвинител].
4. Барањето за спроведување на контролирана испорака може да се направи со [внесете средства потребни за поднесување апликација]. Органот за овластување мора да води писмена евиденција за барањето и за последователната одлука донесена според став 6.
5. Во барањето за спроведување на контролирана испорака мора да се наведе:
  - (а) Сите достапни информации во врска со пратката и нејзината дестинација;
  - (б) Дали предметот бил предмет на претходно барање; и
  - (в) [Внесете дополнителни барања како што е соодветно/потребно].
6. По разгледувањето на барањето, органот за овластување може:
  - (а) Да ја одобри контролираната испорака безусловно;
  - (б) Да ја одобри контролираната испорака под одредени услови, како видот и степенот на замена на

<sup>125</sup>Ваа модел- одредба е земена од Глава III за Модел- легислативни одредби против организираниот криминал, 2 ед, издадена од УНЦ во 2022. За понатамошни информации, вклучувајќи го и коментарот за дизајнот на модел- одредбата и релевантните легислативни примери може да се консултира истата публикација.

пратката; или

(в) Да го одбие барањето за спроведување на контролираната испорака.

7. Органот за овластување не смее да го одобри барањето освен ако не е уверен, врз разумна основа, дека:

(а) Кривичното дело на кој се применува овој [Закон/Акт/Глава ...] е извршено, е во тек на извршување или најверојатно ќе биде извршено;

(б) Природата и обемот на сомнителната криминална активност се такви што го оправдуваат спроведувањето на контролираната испорака;

(в) Секоја незаконска активност ќе биде ограничена на минимумот неопходен за постигнување на целите на контролираната испорака;

(г) Контролираната испорака ќе биде извршена на начин што гарантира дека, во најголема можна мера, секоја недозволена стока вклучена во контролираната испорака ќе биде под контрола на службеник за спроведување на законот до крајот од контролираната испорака;

(д) Контролираната испорака нема да биде спроведена на начин со кој лицето веројатно ќе биде наведено да изврши кривично дело што тоа лице инаку немало намера да го изврши; и

(е) Ниту едно однесување во контролираната испорака нема да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице и нема сериозно да го загрози животот, здравјето или безбедноста на кое било лице.

8. Органот кој дава овластување ќе го отповика одобрението дадено според став 6 ако повеќе не се задоволени, врз разумна основа, барањата наведени во став 7.

9. Органот за овластување ќе го откаже одобрението дадено според став 6 по приемот на барањето за откажување од барателот.

10. Службеникот за спроведување на законот или друго овластено лице кое е вклучено во активности одобрени во согласност со овој член, нема да биде предмет на кривична или граѓанска одговорност за таквите активности.

11. Органот за овластување годишно го известува до [Парламентот/Парламентарната комисија / јавноста] за бројот на применливи според овој член и за соодветниот број на одобренија кои биле издадени, одбиени, отповикани и откажани според овој член.

## Тајна истрага

Според член 20, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал, од државите членки се бара, доколку тоа го дозволуваат основните принципи на нивните национални правни системи и каде што е тоа соодветно, да дозволат употреба на тајни операции на нивната територија за целите на борбата против организираниот криминал. Модел- одредбата 13 воспоставува модел законска одредба за употреба на тајни истраги.<sup>126</sup>

За изготвувачите на законите, покрај процесот на аплицирање и одобрување на тајните истраги утврдени во оваа одредба, од витално значење е и прашањето дали доказите добиени преку тајните истраги ќе може да се изведат на суд и, ако е така, дали тајниот истражител мора да го открие неговиот или нејзиниот вистински идентитет или дали тајниот истражител може да сведочи преку специјални методи за да го заштити својот вистински идентитет.

<sup>126</sup> Ibid..

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 13: ТАЈНА ИСТРАГА**

1. За целите на овој член, „тајна истрага“ значи истрага во која е вклучен еден или повеќе службеници за спроведување на законот [или други лица овластени од [внесете агенција за спроведување на законот]] кои за целите на истрага на кривичното дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] без да се открие ниту да се дознае нивната официјална позиција или нивниот мандат.
2. Тајната истрага според став 1 е законска само доколку е овластена во согласност со овој член.
3. Тајните истраги може да бидат овластени од [внесете назначена позиција носител или функција, како што се шеф и заменик-шеф на надлежната агенција за спроведување на законот, обвинител, истражен судија или судија за претходна истрага] („овластен орган“) по барање од органите за спроведување на законот службено лице [или јавен обвинител].
4. Барањето за спроведување на тајна истрага може да се поднесе со [внесете средства потребни за поднесување барање]. Органот за овластување мора да води писмена евиденција за барањето и за последователната одлука донесена според став 6.
5. Во барањето за спроведување на тајна истрага мора да се наведе:
  - (а) Времетраењето за кое се бара одобрението;
  - (б) дали предметот бил предмет на претходно барање; и
  - (в) [Внеси дополнителни барања како што е соодветно/потребно]
6. По разгледувањето на барањето, органот за овластување може:
  - (а) Безусловно да ја одобри тајната истрага;
  - (б) Овластувањето на тајната истрага да го услови; или
  - (в) Да го одбие барањето за спроведување тајна истрага.
7. Органот за овластување не смее да го одобри барањето освен ако не е уверен, врз разумна основа, дека:
  - (а) кривичното дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] е извршено, се во тек на извршување или најверојатно ќе биде извршено;
  - (б) Природата и обемот на сомнителната криминална активност се такви што оправдуваат тајна истрага;
  - (в) Секоја незаконска активност ќе биде ограничена на минимумот што е неопходен за постигнување на целите на тајната истрага;
  - (г) Тајната истрага нема да биде спроведена на начин на којшто лицето веројатно ќе биде наведено да изврши прекршок што инаку тоа лице не би сакало да го изврши; и
  - (д) Ниту едно однесување во тајната истрага нема да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице и нема сериозно да го загрози животот, здравјето или безбедноста на кое било лице.
8. Во одобрението мора да се наведе временскиот период за кој се одобрува тајната истрага, кој во секој случај нема да биде подолг од [внесете соодветен временски период]. Одобрувањето може да се обнови со барање.
9. Органот за овластување ќе го отповика одобрението дадено според став 6, доколку повеќе не се задоволени, врз разумна основа, барањата наведени во став 7.
10. Органот за овластување ќе го откаже одобрението дадено според став 6 по приемот на барањето за откажување од барателот.
11. Службеникот за спроведување на законот или друго овластено лице кое е вклучено во активности одобрени во согласност со овој член, нема да биде предмет на кривична или граѓанска одговорност за таквите активности.
12. Органот за овластување годишно известува до [Парламентот/ Парламентарни комисии//јавноста] за бројот на примени апликации според овој член и за соодветниот број на одобренија кои биле издадени, одбиени, отповикани и откажани според овој член.

## Претпоставен идентитет

Според член 20, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал, од државите членки се бара, доколку тоа го дозволуваат основните принципи на нивните национални правни системи и каде што е тоа соодветно, да дозволат употреба на специјални истражни техники на нивната територија за целите на борбата против организираниот криминал. Покрај техниките што се експлицитно споменати, ова може да вклучува употреба на претпоставени идентитети. Модел- одредбата 14 дадена подолу дава модел законска одредба со која се регулира употребата на претпоставените идентитети.<sup>127</sup>

Покрај прашањата опфатени во член 12, законодавците треба да го земат предвид и начинот на кој службениците за спроведување на законот или другите овластени лица кои користат претпоставен идентитет ќе можат да дадат исказ во кривичните судења. Постапката за давање сведоштво треба да обезбеди дека сведочењето ќе се даде на начин кој обезбедува соодветна заштита на идентитетот на службеното лице или друго овластено лице и дека нема да нанесе штета на спроведувањето на тековните истраги, истовремено почитувајќи ги правата на одбраната и особено правото на правично судење.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 14: ПРЕТПОСТАВЕНИ ИДЕНТИТЕТИ

1. За целите на овој член, „претпоставен идентитет“ значи лажен или изменет идентитет создаден, стекнат и/или користен од службеници за спроведување на законот [или други лица овластени од [внесете агенција за спроведување на законот или судски орган]] за да се истражи кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...], да се воспостави контакт и да се изгради однос на доверба со друго лице или да се инфилтрира во криминална мрежа.
2. Создавањето, стекнувањето и користењето на претпоставениот идентитет според став 1 е законско само доколку е одобрено во согласност со овој член.
3. Создавањето, стекнувањето и користењето на претпоставениот идентитет може да биде овластено од [внесете назначена позиција или функција, како што е шеф и заменик-шеф на надлежната агенција за спроведување на законот, обвинител, истражен судија или судија за претходна истрага] („овластен орган“) по барање на службеник за спроведување на законот [или јавен обвинител].
4. Барање за креирање, стекнување и користење на претпоставен идентитет може да се направи со [внесете средства потребни за поднесување барање]. Органот за овластување мора да води писмена евиденција за барањето и за последователната одлука донесена според став 6.
5. Во барањето за создавање, стекнување и користење на претпоставен идентитет мора да се наведе:
  - (а) Детали за предложениот претпоставен идентитет;
  - (б) времетраењето за кое се бара овластувањето;
  - (в) дали предметот бил предмет на претходно барање; и
  - (г) [Внеси дополнителни барања како што е соодветно/потребно]
6. По разгледувањето на барањето, органот за овластување може:
  - (а) Безусловно да одобри создавање, стекнување и користење на претпоставен идентитет;
  - (б) Да го услови одобрението за создавање, стекнување и користење на претпоставен идентитет; или
  - (в) Да го одбие барањето за создавање, стекнување или користење на претпоставен идентитет.
7. Органот за овластување не смее да го одобри барањето освен ако не е уверен, врз разумна основа дека:
  - (а) Кривичното дело за кој се применува овој [Закон/Акт/Глава ...] е извршено, е во тек на извршување или најверојатно ќе биде извршено;
  - (б) Природата и обемот на сомнителната криминална активност се такви што ја оправдуваат употребата на претпоставениот идентитет;

<sup>127</sup> Ibid..

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 14: ПРЕТПОСТАВЕНИ ИДЕНТИТЕТИ**

(в) Претпоставениот идентитет нема да се користи на начин на кој што лицето веројатно ќе биде наведено да изврши кривично дело кое инаку тоа лице не би сакало да го изврши; и

(г) Ниту едно однесување во употребата на претпоставениот идентитет нема да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице и нема сериозно да го загрози животот, здравјето или безбедноста на кое било лице.

8. Во одобрението мора да се наведе временскиот период за кој е одобрено создавањето, стекнувањето и користењето на претпоставениот идентитет, кој во никој случај нема да биде подолг од [внесете соодветен временски период]. Овластувањето може да се обнови со барање.

9. Органот за овластување ќе го отповика одобрението дадено според став 6, доколку повеќе не се задоволени, врз разумна основа, барањата наведени во став 7.

10. Органот за овластување ќе го откаже одобрението дадено според став 6 по приемот на барањето за откажување од барателот.

11. Лицето кое постапува според овластување за создавање, стекнување или користење на претпоставен идентитет може да побара помош од релевантните службеници или агенции за да добие докази за претпоставениот идентитет, вклучувајќи идентитет и други придружни документи, кои се одобрени според овој член. Службеник или агенција може да создадат или да обезбедат докази за претпоставениот идентитет како одговор на барањето од овој член.

12. Службеникот за спроведување на законот или друго овластено лице кое е вклучено во активности одобрени во согласност со овој член, нема да биде предмет на кривична или граѓанска одговорност за таквите активности.

13. Органот за овластување годишно известува до [Парламентот/ Парламентарни комисии/јавноста] за бројот на примени апликации според овој член и за соодветниот број на одобренија кои биле издадени, одбиени, отповикани и откажани според овој член.

**Надзор на лица**

Според член 20, став 1, Конвенцијата за организиран криминал, од државите членки бара, доколку тоа го дозволуваат основните принципи на нивните национални правни системи и каде што тоа е соодветно, да дозволат користење на надзор на лица на нивната територија заради борбата против организираниот криминал. Модел- одредбата 15 дава модел на законодавна одредба со која се регулира надзорот на лица.<sup>128</sup>

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 15: НАДЗОР НА ЛИЦА**

1. За целите на овој член, „надзор на лица“ значи набљудување на лица, од страна на службениците за спроведување на законот, со цел истражување на кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/ Поглавје

2. Надзорот на лица од став 1 е законски само доколку е овластен согласно овој член.

3. Надзорот на лица може да биде овластен од [внесете назначена позиција или функција, како што е шеф и заменик-шеф на надлежната агенција за спроведување на законот; обвинител, истражен судија или судија на претходна истрага] („овластен орган“) по барање на службеник за спроведување на законот [или јавен обвинител].

4. Барањето за надзор на лица може да се поднесе со [внесете средства потребни за поднесување барање].

<sup>128</sup> Ibid.

Органот за овластување мора да води писмена евиденција за барањето и за последователната одлука донесена според став 6.

5. Во барањето за овластување за надзор на лица мора да се наведе:
  - (а) Времетраењето за кое се бара овластувањето;
  - (б) дали предметот бил предмет на претходно барање; и
  - (в) [Внесете дополнителни барања како што е соодветно/потребно].
6. По разгледувањето на барањето, органот за овластување може:
  - (а) Безусловно да го одобри надзорот на лица;
  - (б) Да го услови надзорот на лица
  - (в) Да го одбие барањето за надзор на лица.
7. Органот за овластување не смее да одобри надзор над лица освен ако не е уверен врз разумна основа дека:
  - (а) Кривичното дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Поглавје ...] е извршено, е во тек на извршување или најверојатно ќе биде извршено;
  - (б) Природата и обемот на сомнителната криминална активност се такви што го оправдуваат надзорот на лицата; и
  - (в) Ниту едно однесување вклучено во надзорот на лица нема да предизвика смрт или сериозна повреда на кое било лице и нема сериозно да го загрози животот, здравјето или безбедноста на кое било лице.
8. Во овластувањето мора да се наведе временскиот период за кој се одобрува надзорот на лицата, кој во никој случај нема да биде подолг од [внесете соодветен временски период]. Овластувањето може да се обнови со барање.
9. Органот за овластување ќе го отповика одобрението дадено според став 6, доколку повеќе не се задоволени, врз разумна основа, барањата наведени во став 7.
10. Органот за овластување ќе го откаже одобрението дадено според став 6 по прием на барање за откажување од барателот.
11. Службеникот за спроведување на законот или друго овластено лице кое врши активности одобрени во согласност со овој член нема да биде предмет на кривична или граѓанска одговорност за тие активности.

## Електронски надзор

Според член 20, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал, од државите членки се бара, доколку тоа го дозволуваат основните принципи на нивните национални правни системи и каде што тоа е соодветно, да дозволат користење на електронски надзор за целите на борбата против организираниот криминал. Електронскиот надзор може да вклучува:

- Аудио надзор (преку употреба на средства како што се прислушување телефон, протокол за глас преку Интернет (VOIP) и уреди за слушање)
- Видео и визуелен надзор (како што се скриени уреди за видео надзор, видео системи во автомобил, видео уреди кои се носат на телото, термичка слика/инфрацрвено следење, видео надзор, сателитски снимки и системи за автоматско препознавање на регистарски таблички)
- Надзор за следење (како што се системи за глобално позиционирање (GPS)/транспондери, тивки СМС и други технологии за следење на мобилни телефони, уреди за идентификација на радио фреквенција (РФИД) и биометриска информациска технологија како скенирање на мрежницата)

- Надзор на податоци (вклучувајќи го и следењето на содржината и податоците за сообраќајот и употребата на средства како што се компјутер/интернет шпионски софтвер/колачиња, мобилни телефони и следење на тастатурата).

Електронскиот надзор кој вклучува следење на комуникациите е особено корисен кога во организирана криминална група не може да се инфилтрира аутсајдер или каде што физичката инфилтрација или надзор би претставувале неприфатлив ризик за истрагата или за безбедноста на истражителите. Со оглед на неговата интрузивност, електронскиот надзор мора да биде предмет на строга судска контрола и бројни законски заштитни мерки за да се спречи злоупотреба. Модел- одредбата 16 претставува<sup>129</sup> законски модел за регулирање на користењето на електронскиот надзор.<sup>130</sup>

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 16: ЕЛЕКТРОНСКИ НАДЗОР

1. За целите на овој член, „електронски надзор“ значи:

(а) Следење, пресретнување, копирање или ракување со пораки, податоци или сигнали пренесени со електронски средства; или

(б) Следење или евидентирање на активности по електронски пат;

за целите на истражување на кривично дело прекршок за кој се применува овој [Закон/Акт/Глава ...], а кое се извршило, е во тек на извршување или најверојатно ќе се изврши.

2. Електронскиот надзор од став 1 е законски само доколку е овластен во согласност со овој член.

3. Електронскиот надзор на лица може да биде овластен од [внесете назначена позиција носител или функција, како што се раководител и заменик раководител на надлежната агенција за спроведување на законот; обвинител, истражен судија или судија на претходна истрага] („овластен орган“) по барање на службеник за спроведување на законот [или јавен обвинител].

4. Барањето за спроведување електронски надзор може да се направи со [внесете средства потребни за поднесување барање]. Органот за овластување мора да води писмена евиденција за барањето и за последователната одлука донесена според став 6.

5. Во барањето за одобрение за електронски надзор мора да се наведе:

(а) Видот на електронски надзор за кој се бара одобрение;

(б) Времетраењето за кое се бара одобрение;

(в) Природата на информациите што се очекува да бидат собрани;

(г) Поединци, локации или уреди кои се цел на надзорот;

(д) Мерките што се во сила за да се осигура дека приватноста и другите човекови права на поединците се заштитени колку што е можно повеќе;

(е) Дали предметот бил предмет на претходно барање; и

(ж) [Внесете дополнителни барања како што е соодветно/потребно].

6. По разгледувањето на барањето, органот за овластување може:

(а) Безусловно да го одобри електронскиот надзор;

(б) Да го услови одобрението на електронскиот надзор; или

(в) Да го одбие барањето за електронски надзор.

<sup>129</sup> УНОДЦ, Водич во легислативата, став 445.

<sup>130</sup> Види фуснота 139. [[x-ref]]



7. Органот за овластување не смее да го одобри електронскиот надзор освен ако не е задоволен од разумна основа дека:

(а) Кривичното дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Поглавје ...] е извршено, е во тек на извршување или најверојатно ќе биде извршено; и

(б) Природата и обемот на сомнителната криминална активност се такви што го оправдуваат видот на електронскиот надзор за кој се бара одобрение;

8. Во овластувањето мора да се наведе временскиот период за кој се одобрува надзорот на лицата, кој во никој случај нема да биде подолг од [внесете соодветен временски период]. Овластувањето може да се обнови со барање.

9. Органот за овластување ќе го отповика одобрението дадено според став 6, доколку повеќе не се задоволени, врз разумна основа, барањата наведени во став 7.

10. Органот за овластување ќе го откаже одобрението дадено според став 6 по прием на барање за откажување од барателот.

11. Службеникот за спроведување на законот или друго овластено лице кое врши активности одобрени во согласност со овој член нема да биде предмет на кривична или граѓанска одговорност за тие активности.

12. Информациите добиени преку електронски надзор не смеат да се шират надвор од [релевантната агенција за спроведување на законот или друг надлежен орган] без одобрение од [шефот на агенцијата за спроведување на законот или друг надлежен орган или нивни делегат]. Таквото одобрение може да се даде само за целите на:

(а) Спречување или гонење на кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...];

(б) Унапредување на меѓународната соработка за спречување или гонење на [тежок] криминал; или

(в) Обезбедување соодветен надзор на активностите на агенцијата.

13. [Раководителот на агенцијата за спроведување на законот] мора да обезбеди информации кои се собрани преку електронски надзор одобрен според овој член, но кои не се релевантни за спречување или гонење на прекршок за кој овој [Закон/Акт/Глава...] се уништува што е можно поскоро, а најдоцна [шест] месеци по истекот на овластувањето.

14. Органот за овластување годишно известува до [Парламентот/Парламентарни комисии/јавноста] за бројот на примени барања според овој член и за соодветниот број на овластувања кои биле одобрени, одбиени, отповикани и откажани според овој член

## ЗАПЛЕНА И КОНФИСКАЦИЈА

Член 12, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки, во најголема можна мера да усвојат во нивните домашни правни системи, мерки што може да бидат неопходни за да овозможат конфискација на двата вида приноси од криминал кои произлегуваат од дела опфатени со Конвенцијата како и на имотот, опремата или другите инструменти што се користат или наменети за употреба во кривичните дела опфатени со Конвенцијата. Член 12, став 2, бара од државите членки да усвојат такви мерки што може да бидат неопходни за идентификација, следење, замрзнување или одземање на кој било таков предмет за крајна конфискација.

Онаму каде што тоа не е соодветно предвидено со други закони, законодавството за борба против трговијата со отпад треба да предвиди заплена и конфискација на таков имот и приноси како и докази за извршување на кривичното дело.

Модел- одредбата 17 дава пример како може тоа да се постигне. Таа делумно се заснова на член 12 од Конвенцијата за организиран криминал и дефиницијата за заплена во член 2, став (f), но оди пошироко од Конвенцијата со тоа што опфаќа и заплена на докази кои инаку не спаѓаат во категориите што можат да бидат

предмет на заплена според Конвенцијата. Став 1 од модел- одредбата 17 дава дефиниција за „заплена“ која што е адаптација на дефиницијата за „заплена“ на Конвенцијата. Потоа, став 2 предвидува дека органите за спроведување на законот или други релевантни службеници може да заплена нешто за кое постои разумно сомневање дека е доказ за извршување на кривичното дело опфатено со овој водич. Став 3 се однесува на заплена на имот, опрема, инструменти и приноси опфатени со член 12 од Конвенцијата за организиран криминал.

Употребен е факултативен јазик за да се ограничи употребата на ова овластување за заплена во ситуации кога тоа е наложено од релевантен суд или овластено од релевантен службеник. При определувањето кој може да нареди или одобри заплена, законодавците мора да постигнат рамнотежа меѓу потребата за заштита на правата на обвинетите и бона фиде трети страни и потребата од ефективност на истрагите. Онаму каде што на иследниците не им се обезбедени доволно овластувања да вршат заплена, може да се случи тие да не можат да соберат докази за да ја истражат и гонат трговијата со отпад. Од друга страна, пак ако овластувањата на истражителите за заплена се премногу широки и се користат без надзор и одговорност, постои ризик од нивна злоупотреба. Модел- одредбата 17 се однесува само на заплена на докази, имот, опрема, инструменти и приноси. Не се однесува на конфискацијата. Конфискацијата се разгледува во глава 6 како споредна наредба за изрекувањето на казната.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 17: ЗАПЛЕНУВАЊЕ

- (1) За целите на овој [Закон/Акт/Глава...], „запленавање“ значи привремена забрана на пренос, пренамена, располагање или движење на ствар или привремено чување или контрола на стварта.
- (2) [внесете упатување до релевантните органи за спроведување на законот и други службеници] може да заплени нешто за кое службеникот разумно се сомнева дека е доказ за извршување на кривично дело според овој [Закон/Акт/Глава...].
- (3) [внесете упатување до релевантните органи за спроведување на законот и други службеници] може [врз основа на наредба од [внесете упатување до релевантниот суд] или овластување од [внесете упатување до релевантниот службеник]] да заплени:
- (а) Имот, опрема или друг инструмент што се користи или е наменет за употреба во кривично дело според овој [Закон/Акт/Глава...];
  - (б) Приносите од кривично дело произлезени од кривично дело според овој [Закон/Акт/Глава...] или имот што произлегува од трансформација или конверзија на таквите приноси, без разлика дали таквите приходи или имот биле измешани со приноси или имот стекнат од легитимен извор; или
  - (в) Приходи или други придобивки кои произлегуваат од приносот или имотот наведен во став (б).

Исто така, треба да се потсети дека, според меѓународното право за животна средина, вклучително и според инструментите како што е Базелската конвенција, државите имаат обврски за еколошки здравото управување со опасниот и друг отпад, вклучително и заплениот отпад. Според Базелската конвенција, државите се тие кои се одговорни за еколошки здравото управување со отпадот што е предмет на трговија, без разлика дали сторителите се идентификувани или приведени или не, и дали сторителите можат ефективно да се натераат да платат или да го спроведат еколошки здравото управување со ваквиот отпад.

## Враќање на отпадот тргуван преку меѓународните граници

Член 9, став 2, од Базелската конвенција предвидува дека тогаш кога прекуграничниот промет на опасен отпад или на друг отпад се смета за нелегална трговија поради однесувањето од страна на извозникот или создавачот, државата извозник ќе обезбеди предметниот отпад да се врати од страна на извозникот или создавачот во рок од 30 дена откако истата е информирана за нелегалниот промет. Онаму каде што е потребно, отпадот треба да се врати назад од самата држава извозник. Доколку враќањето на отпадот во државата извозник е неизводливо, државата извозник ќе се погрижи отпадот поинаку да се отстрани во согласност со одредбите од Базелската

конвенција. Барањето за враќање или отстранување на отпадот во рок од 30 дена може да се менува со договор меѓу засегнатите држави.

Одлуката дали ќе се покрене постапката за враќање бара да се утврди дали имало случај на нелегална трговија (како што е дефинирано во Базелската конвенција) што би довело до враќање назад на отпадот. Комитетот за управување со механизмот за промоција на имплементацијата и почитувањето на Базелската конвенција забележува дека за ова е потребен пристап во три чекори со кој би се утврдило дали случајот спаѓа во опсегот на Конвенцијата, дали се чини дека има случај на нелегална трговија и чие однесување е причина за нелегалната трговија.<sup>131</sup> Овие прашања во значителна мера се преклопуваат со прашањата што мора да се истражат за да се идентификуваат, фатат и гонат сторителите за кривичното дело. Меѓутоа, во практика, овие истраги честопати ги спроведуваат различни агенции во една држава. Онаму каде што е тоа случај, многу е важно овие агенции да се координираат и да соработуваат едни со други за да се избегне дуплирање на напорите, како и меѓусебно да соработуваат наместо да се мешаат во истрагите меѓу себе. На пример, државите треба да се погрижат враќањето или отстранувањето на отпадот според постапката за враќање отпад според Базелската конвенција да не ја попречува, отежнува или опструира ефективната истрага и гонење на кривичното дело поврзано со нелегалната трговија. Кога кривичното дело е предмет на истрага или гонење во државата увозник, можеби ќе биде потребно да се соберат дополнителни докази за отпадот да биде вратен или отстранет. Делотворната соработка помеѓу надлежните органи на земјите увознички и извознички и која било друга релевантна држава е од клучно значење за да се обезбеди враќање на отпадот во согласност со Базелската конвенција и другите инструменти, истовремено обезбедувајќи ефективна истрага и гонење на трговијата со отпад во духот и на овие инструменти<sup>132</sup> и на други инструменти како што е Конвенцијата за организиран криминал.

Иако Базелската конвенција експлицитно не се осврнува на враќање на шверцуваниот отпад, општо е договорено дека трошоците поврзани со неговото враќање (како складирање, пакување, етикетирање, транспорт и длагање) треба да бидат на товар на страната што е одговорна за нелегалната трговија – односно, извозникот или создавачот, во зависност од случајот.<sup>133</sup> Домашното законодавство треба да вклучи одредби кои ќе го регулираат ова прашање како и да ја елаборира одговорноста за другите трошоци кои се резултат на трговијата со отпад, како што се трошоците за складирање што настанале пред известувањето за нелегална трговија и трошоците за истрага.<sup>134</sup>

## ДОКАЗИ

Од правна перспектива, доказите се материјал што се изведува пред суд за време на судски процес, со цел да му се овозможи на откривачот на фактите (судијата или поротата) да донесе одлука за прашања што се предмет во спорот. Доказите може да го вклучуваат следново:

- Усни докази (сведочења)
- Документирани докази (како што се копии од договори, фактури и декларации; ова вклучува и фотографии и видеа)
- Вистински докази (релевантни предмети, како примероци од отпадот)

РПравилата за докази го регулираат начинот на нивно прибирање, постапувањето и прифаќањето на суд. Законодавците мора да создадат домашни закони за докази кои соодветно го регулираат прибирањето, употребата и прифатливоста на релевантните форми на докази. Едно од прашањата што треба да се спомене во

<sup>131</sup> УНЕП/ЦХВ 12/9/Прилог.2, став. 14.

<sup>132</sup> Види член на Базелската конвенција, 9, ст. 5. Види исто така УНЕП/СХВ 12/9/Пр.2, став. 77.

<sup>133</sup> УНЕП/СХВ 12/9/Пр.2, став. 74

<sup>134</sup> Ibid.

овој контекст е прибирањето, постапувањето и прифатливоста на електронските докази, кои играат сè поголема улога во кривичните истраги и гонење.<sup>135</sup>

Од перспектива на истражителите и обвинителите, гонењето е успешно само врз основа на прифатливи докази. Затоа, доказите мора да се прибираат и да се постапува со нив во согласност со важечките закони.

Иако овој водич не обезбедува ниту еден модел-на законски одредби за прибирање, постапување или прифатливост на докази (освен прибирањето докази преку посебни истражни техники, наведени погоре), овој дел дава некои основни насоки за овие теми кои може да им бидат корисни на читателите.

## Прибирање докази

Прибирањето докази може да биде долг и скап потфат и затоа е важна соработката меѓу истражителите и обвинителите за да се обезбеди ефективен и ефикасен процес на прибирање докази.

Додека во некои случаи, доволни се визуелни инспекции за да се идентификуваат и да се утврдат карактеристиките на заплениот отпад, во други случаи можеби ќе биде потребно земање мостри. Земањето мостри треба да се изврши во согласност со националните упатства и барања, како и според меѓународните најдобри практики. Конференцијата на страните на Базелската конвенција има издадено насоки за земање мостри и анализа, како дел од нејзините водечки елементи за откривање, спречување и контрола на нелегалната трговија со опасен отпад.<sup>136</sup> Додатокот 3 на тој документ дава насоки за прашањата поврзани со истрагите, земањето примероци и анализи, вклучувајќи го и постапувањето со примероците и ланецот на надзор. *Прирачникот за форензичка истрага на еколошки криминал на ИНТЕРПОЛ*<sup>137</sup> е уште еден вреден ресурс со практични насоки за спроведување на истраги и прибирање докази, вклучително и земање мостри од опасен отпад.

Прибирањето докази преку употреба на специјални истражни техники, како што се контролирана достава, тајна истрага, претпоставени идентитети, надзор на лица и електронски надзор, е обработено погоре. Обезбедени се и модел- одредби за секоја од овие форми на посебни истражни техники.<sup>138</sup>

## Постапување со доказите

За да се заштитат правата на обвинетите на правично судење, законските правила го регулираат постапувањето со доказите. Овие правила имаат за цел да спречат осудување на обвинетите врз основа на лажни или контаминирани докази. Доказите со кои не се постапувало во согласност со овие правила може да бидат неприфатени од судот. Според тоа, почитувањето на овие правила е од клучно значење, не само за заштита на правата на обвинетите, туку и за да се осигури дека кривичното гонење и судење на обвинетите било направено ефикасно.

Државите треба да воспостават соодветни системи за заштита на доказите и за евидентирање на нивното постапување со цел да се осигура дека се почитува ланецот на надзор. Отпадот, мострите и другите докази треба да бидат заштитени од контаминација за време на складирањето. За електронски докази треба да се обезбеди и континуитет и интегритет.

Понатаму, државите мора да осигураат дека заплениот отпад е безбедно складиран на начин што не претставува закана за здравјето на луѓето или за животната средина.

<sup>135</sup> За понатамошни информации во врска со прибирањето, постапувањето и прифатливоста на електронските докази, видете УНОДЦ, Извршна дирекција на Комитетот за борба против тероризмот и Меѓународната асоцијација на обвинители, Практичен водич за барање електронски докази преку границите, второ издание. (Виена, 2021). Пристапот до оваа публикација е ограничен на регистрираните корисници на директориумот на УНОДЦ на надлежните национални органи. За повеќе информации, види <https://sherloc.unodc.org/cld/en/st/evidence/practical-guide.html>.

<sup>136</sup> Одобрено со одлука VI/16 од Конференцијата на страните на Базелската конвенција.

<sup>137</sup> Види ИНТЕРПОЛ, Поддиректорат за безбедност на животната средина, Прирачник за форензичка истрага за еколошки криминал, кн. I (Лион, Франција, 2014), стр. 50–66; и кн. II, стр. 143–156. Вид исто WasteForce, Упатство за обвинители за криминал со отпад, стр. 24–30.

<sup>138</sup> Види „Специјални истражни техники“ во оваа глава, погоре.

## Прифатливост на доказите

Државите треба да се погрижат нивните закони што го регулираат прашањето за прифатливост на доказите во судот да можат да ги регулираат проблемите со доказите што може да се појават во предметите со трговија со отпад. Овие проблеми може да вклучуваат пренос на докази до форензичките служби во странски јурисдикции, прифатливост на доказите добиени од странски агенции за спроведување на законот преку заемната правна помош и меѓународната соработка, докази добиени во согласност со заедничките истраги и електронски докази, вклучително и електронски докази добиени од даватели на услуги базирани во странство.



# Глава 5.

## МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

Транснационалната трговија со отпад е прашање од глобална загриженост. Ефикасната меѓународна соработка помеѓу државните агенции е од суштинско значење за спречување и борба против оваа форма на криминал. Ова се потврдува и во инструментите како што се Конвенцијата за организиран криминал и Базелската конвенција. Понатаму, во глава 1 од овој водич, се нотира принципот на соработка меѓу државите како еден од основните принципи на меѓународното право за животна средина.<sup>139</sup>

Меѓународната соработка опфаќа споделување информации, ресурси и персонал и обезбедување помош за постигнување на заеднички цели. Соработката меѓу државите може да се случи формално или неформално. Формалната соработка може да се заснова на Конвенцијата за организиран криминал, Базелската конвенција, други мултилатерални или билатерални договори или на општите принципи на меѓународното право, како што е принципот на реципроцитет. Неформалната соработка, општо, вклучува директен контакт од службеник до службеник или од агенција до агенција преку границите. Тоа, генерално, не се регулира со законодавството, туку понекогаш може да се заснова на меморандум за разбирање меѓу државите кои соработуваат или меѓу нивните агенции. Неформалната соработка е експлицитно препознаена во Конвенцијата за организиран криминал.<sup>140</sup>

Како што се наведува во глава 1 од овој водич, Базелската конвенција на страните им поставува голем број обврски за соработка. Конкретно, член 10 предвидува дека страните на Конвенцијата ќе соработуваат меѓусебно со цел да се подобри и постигне еколошки здраво управување со опасниот отпад и другиот отпад, и поставува неколку конкретни обврски за таа цел. Член 9 од Базелската конвенција конкретно, се однесува на соработката за спречување и казнување на трговијата со отпад, но Конвенцијата не содржи детални одредби за меѓународна соработка во кривичната материја.<sup>141</sup> Во овој поглед, Конвенцијата за организиран криминал може да биде корисен инструмент за државите, бидејќи поставува детални одредби за меѓународна соработка што може да се применат и во случаите на трговија со отпад.

Конвенцијата за организиран криминал служи како основа за меѓународна соработка во случаи коишто се во нејзиниот опсег. Таа бара од државите да преземат чекори или да размислат за преземање чекори за спроведување на голем број мерки со кои ќе се овозможи и олесни меѓународната соработка во тие случаи. Како што е наведено во глава 1, случаите на трговија со отпад спаѓаат во опсегот на Конвенцијата за организиран криминал тогаш кога тие претставуваат „сериозен криминал“ и каде што делото е од трансационална природа и вклучува

<sup>139</sup> Види „Општи принципи на меѓународното право за животна средина“, погоре.

<sup>140</sup> Види Конвенција за организиран криминал, чл. 18, ст. 4 и уметност. 27.

<sup>141</sup> Базелска конвенција, чл. 9, ст. 5.

организирана криминална група.<sup>142</sup> Конвенцијата за организиран криминал вклучува членови за мерки на меѓународна соработка како што се соработка за спроведување на законот (член 27), заеднички истраги (член 19), меѓусебна правна помош (член 18), екстрадиција (член 16), меѓународна соработка за цели на конфискација (член 13), пренос на кривична постапка (член 21) и пренос на осудени лица (член 17). Одредбите кои се однесуваат на меѓународната соработка се вклучени и во голем број други членови од Конвенцијата за организиран криминал.<sup>143</sup> Во следните делови дадени се законодавни насоки за воспоставување одредби во врска со следните форми на меѓународна соработка во контекст на трговијата со отпад: заемна правна помош, екстрадиција, соработка за спроведување на законот и заеднички истраги. Како и во другите глави, модел-одредбите имаат за цел да помогнат во спроведувањето на овие принципи.

#### ПРИМЕР: ЕНФОРЦЕ

Еколошката мрежа за оптимизирање на регулаторната усогласеност за нелегална трговија (ЕНФОРЦЕ) беше основана од страна на Конференцијата на страните на Базелската конвенција на нејзиниот единесетти состанок.<sup>a</sup> Нејзината цел е да ја промовира усогласеноста на страните со одредбите на Конвенцијата од Базел кои се однесуваат на спречувањето и борбата против нелегалната трговија со отпад преку подобро спроведување и примена на домашното законодавство. ЕНФОРЦЕ ги обединува постоечките ресурси за подобрување и зајакнување на соработката и координацијата помеѓу релевантните субјекти кои имаат мандат да спроведуваат активности за градење на капацитети и алатки за спречување и борба против илегалната трговија.<sup>b</sup>

a Одлука БЦ11/8.

b Види исто така Базелска конвенција, имплементација, спроведување, „Преглед“. Достапно на [www.basel.int](http://www.basel.int).

## ЗАЕМНА ПРАВНА ПОМОШ

Заемната правна помош во кривичната материја е процес со кој државите бараат и обезбедуваат помош при собирање докази за употреба во кривични предмети.<sup>144</sup> Преку заемна правна помош, може да се сослушаат или повикаат сведоци, да се лоцираат лица, да се изведат докази, да се испитаат и анализираат предметите и локациите, а налозите за претрес и одземање може да се издаваат и извршуваат во странски јурисдикции. Заемната правна помош може да се користи, на пример, за да се земат и анализираат мострите на отпадот и резултатите од таа анализа потоа да бидат споделени со државата барател. Заемната правна помош во кривичната материја е процес со кој државите бараат и обезбедуваат помош при собирање докази за употреба во кривични предмети.<sup>145</sup> Преку заемна правна помош, може да се сослушаат или повикаат сведоци, да се лоцираат лица, да се изведат докази, да се испитаат и анализираат предметите и локациите, а налозите за претрес и одземање може да се издаваат и извршуваат во странски јурисдикции. Заемната правна помош може да се користи, на пример, за да се земат и анализираат мострите на отпадот и резултатите од таа анализа потоа да бидат споделени со државата барател.

Меѓусебната правна помош обично се дава врз основа на билатерални или мултилатерални договори, иако некои држави обезбедуваат таква помош без никаков основен договор, врз основа на нивното домашно

<sup>142</sup> Види „Меѓународната правна рамка за борба против сериозниот криминал“, погоре.

<sup>143</sup> Тие вклучуваат членови кои се однесуваат на мерки за борба против перење пари (чл. 7, став 1 (б) и став 4), располагање со конфискувани приноси од криминал или имот (чл. 14, ставови 2-3), надлежност (чл. 15, став 5), специјални истражни техники (чл. 20, став 2-4), заштита на сведоци (чл. 24, став 3), мерки за унапредување на соработката со органите за спроведување на законот (чл. 26, став 5), собирање, размена и анализа на информации за природата на организираниот криминал (чл. 28, став 2), обука и техничка помош (чл. 29, став 2 и 4), имплементација на Конвенцијата преку економски развој и техничка помош (чл. 30) и превенција (чл. 31, став 7), од Конвенцијата за организиран криминал.

<sup>144</sup> УНОДЦ, Прирачник за заемна правна помош и екстрадиција.

<sup>145</sup> Види исто така УНОДЦ, СХЕРЛОК, Водич во легислативата, гл. V, дел. Б, „Заемна правна помош во кривичната материја“. Достапно на [www.unodc.org/cld/v3/sherloc/legislative-guide/index.html](http://www.unodc.org/cld/v3/sherloc/legislative-guide/index.html).



законодавство и/или принципот на реципроцитет.<sup>146</sup> за заемна правна помош меѓу државите членки во врска со сериозните злосторства и прекршоци утврдени според Конвенцијата и нејзините протоколи. Ги охрабрува државите членки да разгледаат, каде што е потребно, склучување на билатерални или мултилатерални договори или аранжмани за да се даде практично дејство или да се подобрат одредбите од член 18.<sup>147</sup>

Државите членки треба да обезбедат дека домашните режими за заемна правна помош, без разлика дали се воспоставени со билатерален или мултилатерален договор или обезбедуваат независна основа за заемна правна помош, се применуваат за истраги, гонење и судски постапки во врска со трговијата со отпад. Модел- одредбата 18 подолу дава пример на одредба за таа цел, којашто државата може да ја воведо во законодавството за отпад во согласност со овој водич.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 18: ЗАЕМНА ПРАВНА ПОМОШ

Одредбите за заемна правна помош содржани во [внесете национално законодавство за заемна правна помош] и во секој важечки билатерален или мултилатерален договор во кој [внесете име на државата] е страна ќе се применуваат за истраги, гонење и судски постапки во врска со прекршоци утврдени според овој [Закон/Акт/Глава итн.].

Пред да се подготви и поднесе формално барање за заемна правна помош, треба да се одвои време за да се разгледа и за да се испита дали постои потреба за такво барање или дали истата цел може да се постигне преку помалку формални и генерално поагилни механизми за соработка. Посебно треба да се разгледа дали помошта може да се добие преку соработка полиција-со-полиција или преку соработката помеѓу други надлежни органи, како што се обвинителите, или дали потребната документација е од јавен карактер во замолената држава и е прашање за кое не треба меѓусебна правна помош. Во други случаи, неформалната соработка меѓу агенциите може да помогне во утврдување на она што треба барањето за заемна правна помош да содржи и може да овозможи барањето да се подготви и да се изврши побрзо.

За понатамошни информации за заемната правна помош, како и практични предлози од типот чекор-по-чекор за тоа како најдобро да се напишат, одговорот, проследат барањата за заемна помош, погледнете го *Прирачникот на УНОДЦ за заемна правна помош и екстрадиција*.

## ЕКСТРАДИЦИЈА

Екстрадицијата е формален процес во кој една држава бара од друга држава враќање на лице обвинето или осудено за кривично дело за тоа лице да му се суди или да отслужи казна во државата барател. Договорите за екстрадиција се клучни за ефективно гонење на сторителите на трговија со отпад, со оглед на честата транснационална природа на кривичното дело.

Екстрадицијата генерално, се решава со билатерални или мултилатерални договори, иако може да се спроведе и врз основа на принципот на реципроцитет или принципот на љубезност. Екстрадицијата е опфатена во член 16 од Конвенцијата за организиран криминал. Член 16 обезбедува основа за екстрадиција на лицата кои се бараат во однос на кривични дела утврдени во согласност со Конвенцијата и оние кои вклучуваат сериозни кривични дела, каде што таквите дела вклучуваат организирана криминална група. Тој се применува на случаи кога делото за кое се бара екстрадиција е казниво според домашното право и на државата барател и на државата од која се бара. Во тој поглед, она што е важно е дека однесувањето за кое се бара екстрадиција е

<sup>146</sup> Принципот на реципроцитет одамна е воспоставен принцип во односите на државите во однос на прашањата од меѓународното право и дипломатијата. Во основа, тоа е ветување дека државата барател ќе и обезбеди на замолената држава во иднина ист вид помош, доколку од замолената држава тоа го побара. Овој принцип обично се вклучува во договорите, меморандумите за разбирање и домашното право.

<sup>147</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 18, став. 30.

криминализирано според законите на двете држави, без оглед на формалната деноминација на таквите дела.<sup>148</sup> Член 16 е наменет да ги надолупни постоечките билатерални и мултилатерални договори<sup>149</sup> за екстрадиција и може да се користи како основа за екстрадиција за прекршоци опфатени со член 16, кога не е во сила договор за екстрадиција меѓу засегнатите држави.<sup>150</sup>

Екстрадицијата е сложена област на правото. Повеќето држави имаат постоечки рамки за екстрадиција кои се потпираат на мултилатерални или билатерални договори со други држави. Со оглед на овие сложености, овој водич не се обидува да даде сеопфатно истражување на правните прашања во врска со екстрадицијата или модел на законодавни одредби со кои се воспоставува целосна правна рамка за екстрадиција. Водичот, сепак, опфаќа некои од основните правни прашања во врска со екстрадицијата што една држава мора да ги земе предвид кога воведува законодавство за борба против трговијата со отпад.

За целите на овој водич, клучното правно прашање во однос на екстрадицијата е означувањето на кривичните дела трговија со отпад како дела за кои постои можност за екстрадиција. Некои од кривичните дела што се содржани во водичот една држава може да не ги смета за доволно сериозни за да оправдуваат екстрадиција. Ова е прашање што секоја држава треба да го определи самата, во согласност со нејзиниот правен систем и вредности. Државата треба да се погрижи да ги оквалификува кривични дела за кои потенцијално може да се бара екстрадиција како такви и според домашното законодавство и според нејзините билатерални и мултилатерални договори за екстрадиција. Начинот на кој ова може да се имплементира ќе зависи од методот на означување на кривични дела за кои се користи екстрадиција што го користи предметната држава.

Историски гледано, биле користени два пристапа за одредување на кривични дела за кои може да се бара екстрадиција: „пристапот на список“ и „пристапот за минимална казна“. Според пристапот на список, дали за едно кривичното дело може да се бара екстрадиција се определува со повикување на списокот на кривични дела за кои може да се бара екстрадиција којшто е содржан во договорот за екстрадиција и во применетото законодавството. Според пристапот на минимална казна, дали за кривичното дело може да се екстрадира се определува со упатување на максималната или, во некои случаи, минималната казна што се применува за кривичното дело. Секое кривично дело со максимална (или, како што е соодветно, минимална) казна на или над одреден праг може да биде кривично дело за кое може да се екстрадира.

Државите кои го користат пристапот на список треба да преземат чекори за да обезбедат дека кривичните дела што вклучуваат трговија со отпад и налог за екстрадиција се вклучени во списоците на кривични дела за кои што може да се бара екстрадиција во релевантните билатерални и мултилатерални договори за екстрадиција и во секое релевантно применливо законодавство. Државите кои го користат пристапот за минимална казна треба да се погрижат кривичните дела трговија со отпад според овој водич да ги исполнуваат минималните барања за екстрадиција според нивните билатерални и мултилатерални договори за екстрадиција.

Државите, исто така, треба да обезбедат дека законодавството за екстрадиција што се применува на сторителите на трговија со отпад е во согласност со принципот „екстрадирај или кривично гони“, наведен во член 16, став 10, од Конвенцијата за организиран криминал. Став 10 предвидува дека, во врска со кривично дело опфатено со Конвенцијата, држава членка, на барање на друга држава членка која бара екстрадиција на наводен сторител, ќе го предаде случајот на нејзините надлежни органи заради кривично гонење, кога замолената држава членка одбива да го екстрадира наводниот сторител само затоа што тој или таа е државјанин на таа држава.

## СОРАБОТКА ВО СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ

Меѓународната соработка на агенциите за спроведување на законот е опфатена во член 27 од Конвенцијата за организиран криминал. Член 27, став 1, бара од државите членки тесно да соработуваат едни со други на начин што е во согласност со нивните соодветни домашни правни и административни системи, за да се зајакне ефективностата на дејствијата за спроведување на законот за борба против сериозниот криминал во кој учествуваат организирани криминални групи и други кривични дела опфатени со Конвенцијата. Посебните мерки што се бараат според член 27 вклучуваат воспоставување канали за комуникација помеѓу надлежните органи, агенции и служби за сигурна и брза размена на информации поврзани со организираниот криминал; размена на такви информации; соработка со други држави членки во истрагата на лица, имот и приноси од

<sup>148</sup> Види и УНОДЦ, Прирачник за заемна правна помош и екстрадиција, став. 103.

<sup>149</sup> Покрај веќе постоечките билатерални и мултилатерални договори за екстрадиција, државите исто така може да размислат за склучување нови аранжмани со примена на Модел-от на Договорот за екстрадиција усвоен од Генералното собрание во неговата резолуција 45/116 и изменет од Собранието во резолуцијата 52/88.

<sup>150</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 16, ст. 4.

организиран криминал; споделување на предмети и супстанции за аналитички и истражни цели; и поставување офицери за врска.

Моделот за уредување на тие форми на меѓународна соработка во спроведување на законот е даден подолу во модел- одредбата 19. Одредбата е првенствено релевантна за оние држави во кои на истражните агенции им е потребен законски мандат за да соработуваат со меѓународните колеги. Во други држави, таквата одредба можеби не е неопходна, но би можела да биде пожелна за разјаснување и унапредување на постоечките механизми за соработка во спроведување на законот.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 19: МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ

1. [И покрај релевантните закони за заштита на податоците и приватноста и другите одредби за доверливост применливи на личните податоци], [внесете национална агенција за спроведување на законот] може да ѝ обезбеди на странска агенција за спроведување на законот или на меѓународна или регионална агенција за спроведување на законот информации во врска со сите аспекти на кривични дела на кои се однесува овој [Закон/Акт/Глава...] [вклучувајќи врски со други криминални активности].

2. [Внесете национална агенција за спроведување на законот] може да соработува со странска агенција за спроведување на законот или меѓународна или регионална агенција за спроведување на законот, во однос на:

(а) Спроведување на истраги во врска со:

(i) Идентитетот, локацијата и активностите на лицата осомничени за вмешаност во кривични дела за кои се применува овој [Закон/Акт/Глава...] или локацијата на другите засегнати лица;

(ii) Движење на приносите од криминал или имот стекнат со извршување на такви дела;

(iii) Движење на имот, опрема или други инструменти што се користат или се наменети за употреба при извршување на такви кривични дела;

(б) Обезбедување предмети, супстанции, документи или записи за аналитички или истражни цели;

(в) Испраќање или размена на персонал, вклучително и со испраќање службеници за врска или судии за врска и со ставање на располагање на експерти;

(г) Размена на информации за специфични средства и методи што ги користат организираните криминални групи, вклучително рути и транспортни средства и употреба на лажни идентитети, изменети или лажни документи или други средства за прикривање на нивните активности;

(д) [Заеднички истраги;]

(ф) Заштита на сведоци, вклучително и релокација на заштитен сведок; и

(е) Друга административна помош.

3. [Внесете име на националната агенција за спроведување на законот] може да склучи договор со странска агенција за спроведување на законот или меѓународна или регионална организација за зајакнување на соработката за спроведување на законот за спречување, идентификување и борба против кривичните дела на кои ова [Закон/Акт/Глава...] се применува.

Исто така, треба да се внимава националното законодавство да е соодветно приспособено за да се справи со проблемите со докази што можат да произлезат при меѓународната соработка во случаите на трговија со отпад. Тие меѓу другото, се однесуваат на прифатливоста на доказите добиени од странски агенции за спроведување на законот преку заемна правна помош и меѓународна соработка и преносот на докази до форензичките служби лоцирани во странски јурисдикции.

## ЗАЕДНИЧКИ ИСТРАГИ

Бидејќи трговијата со отпад често вклучува транснационални прекршоци, понекогаш заедничките истраги може да се покажат како поефективни за разбивање на организираните криминални групи отколку истрагите спроведени од една држава, особено кога случаите се сложени. Терминот „заедничка истрага“ опфаќа низа заеднички напори во истрагата на криминалот. Таквите напори генерално може да вбројуваат заеднички паралелни истраги, заеднички истражни тимови или заеднички истражни тела. „Заеднички паралелни истраги“ се однесува на истраги што се одвиваат на различни локации, но се тесно координирани истраги преземени во

две или повеќе држави со заедничка цел.<sup>151</sup> „Заеднички истражни тимови“ се тимови на органи за спроведување на законот, обвинители, судии или истражни судии кои се формирани врз основа на договор меѓу надлежните органи на две или повеќе држави за ограничено времетраење и за специфична цел за спроведување на кривични истраги во една или повеќе од вклучените држави. Заедничките истражни тимови понатаму може да се класифицираат во пасивно или активно интегрирани тимови.<sup>152</sup> Пасивно интегриран заеднички истражен тим може да биде, на пример, оној во кој странски службеник за спроведување на законот е интегриран со службеници од државата домаќин во советодавна или консултантска улога или во улога на поддршка врз основа на обезбедување техничка помош за државата домаќин. Активно интегриран заеднички истражен тим би вклучувал службеници од најмалку две јурисдикции со способност да вршат еквивалентни оперативни овластувања, или барем некои оперативни овластувања, под контрола на државата домаќин на територијата или јурисдикцијата каде што дејствува тимот.<sup>153</sup>

Концептот на заеднички истражни тела е воведен во Конвенцијата за организиран криминал. Согласно член 19 од Конвенцијата за организиран криминал, од државите членки се бара да размислат за склучување договори или аранжмани за формирање заеднички истражни тела во врска со прашања кои се предмет на истраги, гонење или судски постапки во една или повеќе држави.<sup>154</sup> Ниту текстот на Конвенцијата ниту *Travaux preparatoires* не дефинираат што треба да се подразбере како заедничко истражно тело.

Модел- одредбата 20 се стреми да обезбеди правна основа за релевантниот национален орган за склучување договори или аранжмани за спроведување на заеднички истраги, било преку формирање на заедничко истражно тело или преку преземање заеднички истраги од случај до случај. Домашните закони на повеќето држави веќе дозволуваат такви заеднички активности, а за оние неколку држави чии закони не дозволуваат, модел- одредбата 20 ќе биде доволен извор на законско овластување за соработка во случаите од ваков вид.

## МОДЕЛ- ОДРЕДБА 20: ЗАЕДНИЧКИ ИСТРАГИ

1. За целите на истрагата на кривични дела на кои се применува овој [Закон/Акт/Глава...], [внесете го името на релевантната национална агенција за спроведување на законот и/или обвинителството или судскиот орган како што е соодветно] може, во врска со прашања кои се предмет на истраги [или обвиненија или судски постапки] во една или повеќе држави, склучува договори или аранжмани со една или повеќе странски агенции за спроведување на законот [или обвинителство или судски органи] или релевантни меѓународни или регионални организации за спроведување на законот или судска соработка во врска со или или двете од следниве:

- (а) Формирање на заедничко истражно тело; и
- (б) Преземање на заеднички истраги од случај до случај.

2. Кога е склучен договор или аранжман според став 1, [внесете име на агенцијата за спроведување на законот или јавното обвинителство или судскиот орган] може да се вклучи во заеднички истраги со релевантната држава или меѓународни или регионални организации за спроведување на законот или судска соработка.

3. Доказите собрани надвор од територијата на [внесете име на државата] врз основа на заедничка истрага според овој член ќе бидат прифатливи во судските постапки како таквите докази да се собрани на територијата на [внесете име на државата].

Во своите претходни активности, УНОДЦ идентификуваше неколку правни пречки околу воспоставувањето заеднички истраги. Тие вклучуваат недостаток на јасна рамка или специфична легислатива што се занимава со воспоставување заеднички истраги, недостаток на јасност во врска со контролата на операциите и недостаток на јасност во однос на одговорноста за трошоците на заедничките истраги. Законодавците треба да ги земат предвид овие прашања при изготвувањето на одредбите кои се однесуваат на заедничките истраги.

<sup>151</sup> Види исто така Втор дополнителен протокол на Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја, чл. 20; Рамковна одлука на Советот 2002/465/JHA за заеднички истражни тимови; и Резолуција на Советот за модел- на договор за формирање заеднички истражен тим, анекс.

<sup>152</sup> C/TOC/COP/WG.3/2020/2, став. 6–8.

<sup>153</sup> Ibid., став. 51.

<sup>154</sup> Идентична одредба е содржана и во член 49 од Конвенцијата на Обединетите нации против корупција. Резолуцијата 10/4 од Конференцијата на страните на Конвенцијата за организиран криминал дополнително ги покани државите членки да размислат за формирање „заеднички истражни тела кои користат модерни технологии“ (C/TOC/COP/2020/10).

Законодавството кое предвидува заеднички истраги во контекст на трговијата со отпад мора да гарантира дека секое од овие прашања е јасно регулирано со цел заедничките истраги да функционираат ефективно.

Прецизната правна рамка игра особено важна улога во случаите на активно интегрирани заеднички истражни тимови и/или заеднички истражни тела, бидејќи тие може да вклучуваат оперативно распоредување на службеници од странски јурисдикции. И додека во некои случаи заедничките истражни тимови и/или заедничките истражни тела, во отсуство на конкретно домашно законодавство, се формирани преку употреба на меѓународни конвенции и други правила од домашното законодавство, државите треба да размислат дали се потребни закони кои би го регулирале следново, меѓу другото:

- Доделување на овластувања на странски службеници за спроведување на законот или, каде што е соодветно, јавни обвинители или истражни судии
- Кој ја има одговорноста за оперативна контрола
- Прибирање докази од страна на странски службеници за спроведување на законот и нивна прифатливост во која било постапка
- Можноста да се отфрлат процедурите на заемна правна помош во врска со доказите добиени во согласност со заедничката истрага
- Граѓанските и кривичните обврски на странските службеници за спроведување на законот и другиот персонал вклучен во заедничката истрага

Модел-одредбата 21 се занимава со две од овие прашања: доделување на овластувања на странски функционери и обврски на испратените службеници.

Дополнителни размислувања го вклучуваат следново:

- Обезбедување јасност во однос на надзорот и улогите и одговорностите на испратените службеници
- Обезбедување ограничувања за активностите кои можат да ги извршуваат испратените службеници

Дополнително прашање е дали службениците кои дејствуваат со овластување за заедничка истрага се кривично или граѓански одговорни за тоа дејствување. Став 2 од модел-одредбата 21 сугерира ова да биде регулирано преку доделување на одредена заштита на испратените странски службеници, еквивалентни на оние што ги уживаат соодветните национални службеници.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 21: ДОДЕЛУВАЊЕ НА ОВЛАСТУВАЊА НА СТРАНКИ СЛУЖБЕНИЦИ ВО ЗАЕДНИЧКИ ИСТРАГИ

1. Кога [внесете име на државата] има договор кој опфаќа доделување на овластувања во заеднички истраги со странска држава, [внесете надлежен орган] може да им додели на службениците за спроведување на законот [или јавните обвинители или истражните судии] на таа држава едно или повеќе од следните овластувања, кои потоа можат да ги остварат во [внесете име на државата], предмет на законот [внесете име на државата]:

- (а) [Овластување да се примаат информации и да се земаат изјави, во согласност со правото на странската држава];
- (б) [Овластување да се евидентираат трошоците во официјалната евиденција, вклучително и во форма што ја бара нивното национално законодавство]; и
- (в) [Овластување за преземање надзор над лица и/или тајни операции].

2. Службеникот кому му е потврдено кое било од овластувањата наведени во став 1 има право на истата заштита како и еквивалентен службеник на [внесете име на државата] според законот [внесете име на државата].



# Глава 6.

## КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ И КАЗНИ

Тистрагата за кривично дело трговија со отпад е само еден чекор од процесот на спречување и борба против трговијата со отпад; потребни се и ефективни кривични постапки. Во оваа глава се обработуваат темите поврзани со два аспекта на кривичната постапка: кривичното гонење и казните.

### КРИВИЧНО ГОНЕЊЕ

Како што е забележано во глава 1, обвинителите имаат различни улоги во различни држави. Во повеќето системи, основните функции на обвинителите вклучуваат одлучување за кривично гонење и застапување на обвинителството на суд. Основните функции во некои јурисдикции може да опфатат и истражување на кривичното дело, надзор над усогласеноста на истражителите со процедуралните правила, судското привремено ослободување („кауција“), судски спогодби и спогодби за казна, пренасочување на сторителите кон алтернативи за кривично гонење, поддршка за жртвите, препораки за изрекување казна, надзор над извршувањето на казните и третман на лицата во притвор.<sup>155</sup>

Во овој дел, се разгледуваат неколку прашања кои се однесуваат на обвинителската постапка: дискрециското право на обвинителството и упатствата за кривично гонење и извршување, притвор пред судење, алтернативи на судење и рокови на застареност.<sup>156</sup>

### Обвинителско дискрециско право и упатства за кривично гонење и извршување

Во некои држави, на обвинителите им се дава дискрециско право да гонат кривични дела, било со закон или преку управни процедури. Како услов за користење на тоа право може да биде интересот на заедницата за кривично гонење или негонење на кривичното дело и потребата да се изведат сторителите пред лицето на правдата како начин за одвраќање од извршувањето на слични дела. Обвинителското дискрециско право може да се однесува не само на одлуката за покренување и продолжување на кривичниот прогон, туку и за барањата за предистражни мерки со кои се ограничува личната слобода, одлуките што се однесуваат на управувањето и одредувањето приоритети во работната преоптовареност со случаи и одлуките за прифаќање на договорите за спогодба. Во некои држави, спогодувањето за вина може да биде корисна алатка за обвинителите и може да им овозможи покренување случаи против високо-профилните сторители со тоа што ќе обезбедат сведочења од прекршителите од пониско ниво. Во други држави, обвинителите не користат таква дискреција.

<sup>155</sup> Види и УНОДЦ, Статусот и улогата на обвинителите. (The Status and Role of Prosecutors).

<sup>156</sup> За практични упатства за обвинителите, читателите можеби ќе сакаат да се консултираат и со WasteForce, Упатство за обвинителите за криминал со отпад (Guidance for Prosecutors of Waste Crime.)

Со оглед на разликите во правните традиции во однос на дискрециското право на обвинителството, овој водич не содржи никакви модел- одредби поврзани со таа тема. За државите кои им дозволуваат на обвинителите дискрециско право да одлучат дали да покренат и да продолжат со гонење, постои потреба да му се обезбеди доследност во одлучувањето на обвинителството за тоа кога да се покренува кривично гонење, кога да се одржува, кога да се откаже и кога да се прифатат спогодбите за признавање вина. Таму каде што е тоа применливо и за да обезбедат конзистентност, државите треба да усвојат соодветни мерки, како што се законодавни или незаконодавни насоки за користење на дискрециското право.<sup>157</sup> Поопшто кажано, упатствата и политиките за животната средина што се наменети за обвинителството може да бидат корисни алатки кои ќе ги информираат засегнатите страни за начинот на кој регулаторите и обвинителствата пристапуваат кон исполнување на нивните законски функции и ќе го подобрат нивото на придржување до истите.<sup>158</sup> Политиката за извршување и санкции на Агенцијата за животна средина во Обединетото Кралство е пример за документ кој ги информира засегнатите страни за тоа како ќе се извршуваат регулаторните одговорности.<sup>159</sup> Ги поставува посакуваните резултати од спроведувањето и санкциите, принципите кои се применуваат во регулаторните дејствија, пристапот што се презема при спроведувањето, применливите овластувања и процедури и начинот на кој агенцијата донесува одлуки за извршување.

## Притвор

Трговците со отпад не можат да бидат изведени пред лицето на правдата доколку ја избегнат јурисдикцијата на органите на прогонот и на судските органи. Трговијата со отпад понекогаш ја вршат странски државјани или лица за кои инаку постои ризик од бегство. Државите мора да преземат чекори во рамките на нивните механизми за уставни и човекови права со кои ќе ги спречат сторителите да избегаат од земјата пред судскиот процес или пред одредување на казната. Во некои случаи, ризикот од бегство на престапникот може да наложи негово притворање додека почне судењето. Во други случаи, мерките како одземање на пасошот на престапникот може да бидат доволни за да се намали ризикот од бегство.

Член 11, став 3 од Конвенцијата за организиран криминал бара од секоја држава членка да преземе соодветни мерки за дела утврдени според Конвенцијата кои ќе бидат во согласност со домашното законодавство и со должно почитување на правата на одбраната. Со нив ќе се бара осигурување дека условите за одлуката за ослободување додека се чека судење или жалбена постапка ќе ја земат предвид потребата да се осигури присуство на обвинетиот во кривични постапки што ќе следат.

Незаконските операции во кои се вклучени организирани криминални групи може да генерираат значителен профит, така што на осомничените и обвинетите може да им бидат достапни големи суми пари, што ќе им овозможи да платат кауција и да избегнат притвор пред нивното судење или нивната жалба. Така, член 11, став 3, од Конвенцијата и модел- одредбата 22 повикуваат на претпазлива употреба на предистражниот притвор, и бараат од државите членки да преземат соодветни мерки, во согласност со нивните закони и со правата на осомничените и обвинетите, со кои ќе се спречи нивно бегство. Иако Конвенцијата не го бара ова експлицитно, можноста осомничениот да влијае врз сведоците, да манипулира со докази или да преземе други чекори за да го поткопа спроведувањето на правдата, ќе треба да се земе предвид при одлуката за ослободување пред судењето или одлуката за притвор. Овие фактори се споменати во модел- одредбата 22.

<sup>157</sup> Види упатство 17 од Упатството за улогата на обвинителите, усвоено од Осмиот Конгрес на Обединетите нации за спречување на криминал и третман на престапниците, одржан во Хавана од 27 август до 7 септември 1990 година.

<sup>158</sup> Види WasteForce, Упатство за обвинители за криминал со отпад, стр. 18–19.

<sup>159</sup> Ажурирано на 17 март 2022 година. Достапно на [www.gov.uk](http://www.gov.uk).



**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 22: ПРИТВОР**

1. Кога некое лице е обвинето за дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава/...], судот може да одреди мерка притвор доколку постои една од основите наведени во став 2.
2. Судот може да определи притвор доколку се увери дека постојат сериозни индикации за вината на обвинетиот и дека постои неприфатлив ризик лицето, доколку не е приведено:
  - (а) да не се појави во последователна кривична постапка;
  - (б) да влијае врз сведок, манипулира со докази или на друг начин го попречува текот на правдата;
  - (в) да стори дополнително кривично дело; или
  - (г) да го загрози животот, здравјето или безбедноста на лице за кое се тврди дека е жртва на делото за кое е обвинето лицето или кое било друго лице.
3. Наредбата за притвор на лице од овој член не смее да надминува рок од [внесете рок]. Судот може да го продолжи периодот на притвор од став 2 на овој член по пријава на обвинител. Вкупниот период на притвор не смее да надмине [внесете временски рок].
4. Притворот не смее да се определи, одржува или продолжува доколку целите на притворот може да се постигнат со помалку строги средства. Наместо притвор, судот може да наметне услови на [лицето/ обвинетиот] во очекување на судењето или жалба за да се обезбеди негово присуство во последователната кривична постапка и да се обезбеди спроведување на правдата, вклучувајќи:
  - (а) [Заплена/конфискација] на патни или други документи за идентификација на лицето;
  - (б) Известување на релевантните органи на граничните контролни точки;
  - (в) Поседување гаранција;
  - (г) Ограничувања на движењето на лицето, како домашен притвор или електронско следење на движењата;
  - (д) Други мерки кои судот ги смета за неопходни и пропорционални за да се спречи лицето да влијае врз сведоци, да манипулира со докази или на друг начин да го попречува текот на правдата.

**Алтернативи на судење**

Во некои јурисдикции, органите за спроведување на законот, органите за заштита на животната средина или обвинителите може да користат дискрециско право за решавање на случаите, онаму каде што е соодветно, преку алтернативи за судење, како што се формални опомени, известувања за извршување, програми за пренасочување, договори за отпуштање и договори за одложено гонење. Алтернативите на судење може да бидат особено погодни во случаи на помали и/или први престапи, а може да бидат несоодветни кај значителни или повторени престапи. Во релевантните фактори кои одлучуваат дали треба да се оди со алтернатива на судењето може да спаѓаат намерата и мотивите на сторителот, предвидливост на прекршокот, еколошките и другите ефекти на делото, потребата за специфично или општо одвраќање, дали сторителот има историја на непочитување на законот или извршување на кривични дела, односот на сторителот кон делото и степенот до кој тој соработувал во текот на истрагата, дејствијата на сторителот да ги санира влијанијата на прекршокот и/или да ги обесштети жртвите, преземени мерки од сторителот за да се спречат идни прекршувања и личните околности на сторителот.

Во следните делови накратко се обработуваат две алтернативи на судење, известувања за извршување и договори за одложено гонење. Можно е државите да разгледаат и други алтернативи, како што е медијација во заштитата на животната средина и други пристапи што се темелат на ресторативна правда.

**Известувања за извршување**

Известувањата за извршување обично ги издаваат надлежните органи за животна средина. Тие може да се издаваат кога органот смета дека едно физичко или правно лице прекршува или ќе прекрши закон или регулатива за животна средина или услов од дозвола, лиценца или овластување што ги поседува. Известувањата

за извршување обично ги специфицираат чекорите што мора да бидат преземени за да се отстрани настанатото прекршување или прекршување што се предвидува. Треба да се донесе одредба со која на примателот му се овозможува жалба против издаденото известувања за извршување. Непочитувањето на известувањето за извршување може да претставува прекршок.

## НАЦИОНАЛЕН ПРИМЕР: ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА

### Закон за заштита на животната средина од 1990 година

#### Дел 13 – Извршни известувања

(1) Ако органот за извршување е на мислење дека лицето кое спроведува пропишана постапка според овластување прекршува кој било услов од овластувањето или е веројатно дека ќе прекрши кој било услов, органот може да му достави известување („ известување за извршување“).

(2) Извршното известување ќе-

(а) Наведе дека органот е на споменатото мислење;

(б) Ги наведува елементите што го сочинуваат прекршокот или работите што веројатно ќе доведат до прекршок, во зависност од случајот;

(в) Ги наведува чекорите што мора да се преземат за да се поправи прекршокот или да се отстранат работите веројатно ќе доведат до прекршок, во зависност од случајот; и

(г) Го наведе периодот во кој тие чекори треба да се преземат.

(3) Државниот секретар може, доколку смета дека е соодветно во врска со спроведувањето на пропишаниот процес од страна на кое било лице, да му даде на извршниот орган насоки за тоа дали органот треба да ги врши своите овластувања според овој дел и за чекорите кои треба да се земат според овој дел.

(4) Органот за извршување може, во однос на секое известување за извршување што го издал на кое било лице, со писмено известување доставено до тоа лице, да го повлече известувањето.]

#### Член 23 – Прекршок<sup>a</sup>

(1) Едно лице прави прекршок -

[...]

(в) ако не се придржува или го прекршува секое барање или забрана наметната со известување за извршување или известување за забрана;

(2) Лице виновно за дело од ставот (а), (в) или (л) од потточка (1) погоре ќе одговара:

(а) по скратена постапка, на парична казна или на затвор до три месеци или на двете;

(б) по осуда по обвинение, на парична казна или на затвор до две години, или на двете.

[...]

<sup>a</sup> Извадокот од оваа законска одредба се однесува на Англија и Велс. Текстот од дел. 23, ст. 2 (а), од Законот за заштита на животната средина од 1990 година е различен доколку се однесува на Шкотска. Види исто така [www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/43/section/23](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/43/section/23).

## Одложени договори за гонење

Кај трговијата со отпад, на обвинетите може да им се понудат договори за одложено кривично гонење доколку се согласуваат да исполнат одредени услови, како што се плаќање компензација и поправка на еколошката

штета. Во други правни системи, одложените договори за гонење или другите алтернативи на судење не се дозволени.

Државите кои ја користат можноста за одложени договори за гонење за кривични дела трговија со отпад треба да се погрижат законите или упатствата што ја регулираат нивната употреба да забрануваат или да обесхрабруваат договори со кои случаите ќе се затвараат исклучиво врз основа на парична уплата од страна на сторителот. Постои голем ризик, паричните уплати од страна на членови на организирани криминални групи или правни лица вклучени во трговија со отпад да се со недоволно потекло. Исто така, постои опасност организирани криминални групи едноставно да ги сметаат плаќањата по договорите за одложено гонење како работен трошок, со што тие плаќања ќе немаат ефект на одвраќање од нивното криминално однесување.

### ПРИМЕР: ФРАНЦИЈА

#### Закон за кривична постапка

##### Член 41-1-3

Доколку не е започнато кривичното гонење, јавниот обвинител може да му понуди на правното лице обвинето за едно или повеќе кривични дела предвидени со прописите за животна средина или за сродните дела, со исклучок на тешки кривични дела и обични кривични дела против лице како што е утврдено во Книгата II од Кривичниот законик, можност за склучување на правосуден договор од јавен интерес со кој се наметнуваат една или повеќе од следниве обврски:

- (1) Да плати глоба од јавен интерес на трезорот. Висината на таквата парична казна ќе се определи на пропорционален начин и, како што е применливо, земајќи ги предвид придобивките што произлегуваат од повредите за кои е утврдено дека се сторени, до граница од 30 отсто од просечниот годишен промет пресметан врз основа на од трите најнови годишни промети познати на датумот на констатираните прекршоци. Плаќањето може да се врши на рати, според распоред што ќе го определи јавниот обвинител, во рок определен во договорот и не подолг од една година;
- (2) Да ја нормализира својата состојба во однос на законот или прописите во рамките на програмата за усогласеност која трае најмногу три години, под надзор на надлежните субјекти на Министерството за животна средина и субјектите на Француската агенција за биолошка разновидност;
- (3) Да се обезбеди, во рок од најмногу три години и под надзор на истите субјекти, санација на еколошката штета настаната од сторените прекршоци

Трошоците направени од страна на надлежните субјекти на Министерството за животна средина или субјектите на Француската агенција за биолошка разновидност при повикување експерти или квалификувани лица или органи да им помогнат во извршувањето на техничките проценки потребни за нивните надзорни активности се на товар на правниот предметното лице, до граница утврдена со договорот. Таквите трошоци нема да се надоместат доколку се прекине извршувањето на договорот.

Кога е идентификувана оштетената страна, освен кога обвинетото правно лице може да докаже дека ја надоместило причинетата штета, договорот предвидува износот и условите за надомест на штетата предизвикана од делото да се исплатат во рок што не надминува една година.

Применлива постапка е онаа предвидена во член 41-1-2. Налогот за проверка, висината на глобата од јавен интерес и договорот се објавуваат на веб-страниците на Министерството за правда, Министерството за животна средина и општината во која е сторен прекршокот или, доколку општината нема веб-страница, на јавната институција за меѓуопштинска соработка во која припаѓа општината.

## Рокови на застареност

Во некои јурисдикции, почетокот на кривичното гонење е ограничено со временски периоди познати како „периоди на застареност“, во законите познато како „застареност“. Во други јурисдикции, роковите на застареност не се применуваат за кривични дела. Член 11, став 5, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки кои наметнуваат рокови за ограничување на гонењето на кривични дела да обезбедат доволно долги рокови на застареност за делата опфатени со Конвенцијата, особено кога наводниот сторител

намерно се обидел да го избегне спроведувањето на правдата. Државите треба да се погрижат законодавните одредби кои ја спроведуваат оваа обврска според Конвенцијата за организиран криминал да се прошират и на делата опфатени со овој водич. Законодавството, исто така, треба да биде прецизно околу времето од кое започнува да тече тој период (на пример, дали од времето на извршување на делото или времето на неговото откривање) и околностите во кои течењето на рокот на застарување може да биде суспендирано, како на пример кога сторителот намерно се обидел да го избегне спроведувањето на правдата.

Во некои држави, периодот на застареност може да се запре додека се собираат докази од странство. Државите треба да размислат дали таквата одредба би била пожелна во нивниот правен систем, имајќи ја предвид должината на периодите на застареност што се применливи за кривични дела за трговија со отпад и потенцијалните тешкотии во прибирањето докази од странство. Без оглед на пристапот на државата кон роковите за застареност, таа треба да се погрижи нејзиниот обвинителски процес да е доволно рационализиран за да може навремено да ги изведе обвиненијата пред суд.

Модел- одредбата 23 е пример на одредба со која се утврдува важечкиот рок на застареност за престапи со трговија со отпад. Став 2 од оваа одредба предвидува запирање на времето од рокот на застареност тогаш кога осомничениот намерно се обидел да го избегне спроведувањето на правдата.

#### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 23: ПЕРИОД НА ЗАСТАРЕНОСТ

1. Предмет на став 2, рокот на застареност на кривичната постапка за делата за кои се применува овој [Закон/Акт/Глава...] е [внесете број на години] по извршувањето на делото.
2. Кога лицето осомничено за кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] намерно се обидува да го избегне спроведувањето на правдата, периодот на застареност во став 1 нема да тече додека трае таквото избегнување.

## КАЗНИ И САНКЦИОНИРАЊЕ

Законодавството кое ги утврдува кривичните дела опфатени со овој водич треба да предвиди соодветни казни и треба да настојува лицата осудени за кривични дела трговија со отпад да бидат соодветно казнети. Имајќи предвид дека пристапот за одредување казни и санкционирање на сторителите во голема мера се разликува помеѓу државите поради нивната правна традиција, водичот не дава никакви примери на одредби за казни и изрекувањето казни. Наместо тоа, овој дел поставува неколку релевантни прашања што треба да бидат разгледани од страна на државите кога ги изготвуваат нацртите на законодавните одредби кои се однесуваат на казните. Во овој дел, се разгледуваат неколку најрелевантни размислувања околу казните за трговија со отпад пред да бидат разгледани конкретни видови на санкционирање.

### Размислувања како основа за изрекувањето казна

#### *Делотворни, пропорционални и одвраќачки санкции*

Најважниот став при определувањето на соодветни казни за кривичните дела содржани во овој водич се дека казните треба да бидат делотворни, пропорционални и со ефект на одвраќање. Овие принципи се рефлектираат во текстот на Конвенцијата за организиран криминал. Член 11, став 1, од Конвенцијата бара од државите членки секое извршување на кривично дело според Конвенцијата да подлежи на санкции кои ќе одговараат на неговата тежина. Член 11, став 2, се однесува на потребата од одвраќање од извршувањето на овие кривични дела. Член 10, став 4, бара од државите членки да обезбедат дека правните лица кои се одговорни според член 10 да подлежат на „ефективни, пропорционални и одвраќачки кривични или некривични санкции“.

Барањата за ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции за трговија со отпад се вклучени и во меѓународните инструменти кои го регулираат отпадот. Член 4, став 4, од Базелската конвенција го предвидува следново:

Секоја Страна ќе преземе соодветни правни, административни и други мерки за спроведување и извршување на одредбите од оваа Конвенција, вклучително и мерки за спречување и казнување на однесувањето што е спротивно на Конвенцијата.

Член 9, став 2, од Конвенцијата од Бамако го предвидува следново:

Секоја Страна ќе воведо соодветно национално законодавство за изрекување кривични казни за сите лица кои планирале, извршиле или помагале во таков нелегален увоз. Таквите казни треба да бидат доволно високи за да го казнат и одвратат таквото однесување.

Во Европската Унија, барањата за земјите членки да воспостават „ефективни, пропорционални и одвраќачки“ казни за трговија со отпад се утврдени во Директивата за еколошки криминал во животната средина<sup>160</sup>, Рамковната директива за отпад<sup>161</sup> и Регулативата за транспорт на отпад.<sup>162</sup>

Принципот на пропорционалност на казната е општ принцип на кривичното право и е заеднички за националните правни системи. Згора на тоа, тој е заштитен со меѓународното право за човекови права и содржан во инструменти како што се Стандардните минимални правила на Обединетите нации за администрирање на малолетничка правда (правилата од Пекинг) и Стандардните минимални правила на Обединетите нации за непритворни мерки (Правилата на Токио)<sup>163</sup>

Многу од прекршоците опфатени со овој водич се сериозни кривични дела. Важно е казните за овие прекршоци да ја одразуваат нивната сериозна природа и да бидат споредливи со санкциите за други тешки кривични дела. Тие мора да ја одразуваат осудата на заедницата на трговијата со отпад и да дејствуваат како ефективни средства за превенција. Во исто време, не сите прекршоци содржани во водичот се подеднакво тешки. Казната за секој прекршок мора да биде пропорционална на неговата сериозност. Понатаму, околностите на секое кривично дело и на секој сторител се бескрајно променливи. Казните што им се на располагање на судиите треба да бидат доволно флексибилни за да ги земат предвид индивидуалните околности на секој случај.

### *Отешнувачки и олеснителни фактори*

Како резултат на барањето казните да бидат пропорционални со сериозноста на кривичното дело е барањето казните да ги земат предвид релевантните околности на тоа кривично дело. Околностите кои имаат тенденција да ја зголемат сериозноста на делото или вината на сторителот, или на друг начин да бараат повисоки казни, се познати како отежнувачки фактори. Околностите кои имаат тенденција да ја намалат сериозноста на делото или вината на сторителот, или на друг начин да бараат помали казни, се познати како олеснителни фактори.

Различни јурисдикции имаат различни пристапи кон отежнувачките и олеснителните фактори. Во некои јурисдикции, таму каде што се присутни одредени отежнувачки фактори, законските одредби бараат построги казни, како што се повисоки минимални и/или максимални казни. Во други јурисдикции, релевантните фактори коишто судиите треба да ги земат предвид при одлучувањето за соодветната казна се наведени во законите.<sup>164</sup> Некаде, за посебни кривични дела законот обезбедува посебни списоци на отежнувачки и олеснителни фактори. Во други јурисдикции, судиите при изрекување на казните ќе се потпираат на општите списоци на фактори коишто се релевантни за сите кривични дела. Некои јурисдикции користат мешавина од овие пристапи, во зависност од законодавството и кривичното дело за кое станува збор. Секоја држава треба да определи на кој начин ќе ги зема предвид отежнувачките и олеснителните фактори при казнувањето на

<sup>160</sup> Директива 2008/99/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот за заштита на животната средина преку кривично право, чл. 5.

<sup>161</sup> Директива 2008/98/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот за отпад и укинување на одредени директиви, чл. 36, ст. 2.

<sup>162</sup> Регулатива (ЕЗ) бр. 1013/2006 на Европскиот парламент и на Советот за транспорт на отпад, чл. 50, ст. 1.

<sup>163</sup> Резолуција на Генералното собрание 40/33, анекс, правила 5.1 и 17.1.

<sup>164</sup> Резолуција на Генералното собрание 45/110, анекс, правила 2.3 и 3.2.

сторителите за трговија со отпад и сродните дела, земајќи ги предвид своите обврски според меѓународното право, вклучително и меѓународното право за човекови права. Без оглед на преземиот пристап, подолу се наведени низа предложени отежнувачки и олеснителни фактори.

Откако судијата за изрекување на казната ќе ги земе предвид сите релевантни отежнувачки и олеснителни фактори, тој треба да направи „чекор назад“ и да размисли дали предложената казна, како целина, ги исполнува целите на изрекувањето на казната - имено, дали казната е ефективна, сразмерна и има функција на одвраќање..

### Отежнувачки фактори

Околностите што може да се сметаат како отежнувачки фактори, и кои гарантираат повисоки казни за кривичните дела опфатени со овој водич, може да го вклучуваат следново:

- (а) Секоја штета што е предизвикана или веројатно ќе биде предизвикана од кривичното дело;
- (б) Каде се случило кривичното дело, целосно или делумно, вклучително и дали кривичното дело е извршено во близина на домови, училишта, добиток или еколошки чувствителни локации (на пр. одредена заштитена област или од значајна важност за биолошката разновидност);
- (в) Видот и карактеристиките на отпадот опфатен со кривичното дело, вклучувајќи ги и сите опасни карактеристики;
- (г) Количеството или обемот на отпадот на кој се однесува кривичното дело;
- (д) Кога однесувањето на обвинетиот вклучува ризик од каква било повреда или смрт, без разлика дали таквата повреда или смрт навистина се случила;
- (ѓ) Големината на која било директна или индиректна финансиска или друга материјална корист за сторителот или за кое било друго лице како резултат на кривичното дело;
- (е) Големината на која било директна или индиректна финансиска или друга материјална загуба на друго лице предизвикана од кривичното дело, вклучувајќи ги трошоците за чистење и санација на околина, живеалиштите или локација;
- (ж) Кога делото е извршено како дел од активност на организирана криминална група;
- (з) Кога сторителот извршувал водечка или раководна улога во организираната криминална група;
- (с) Дали делото било дел од шема на тековни криминални активности;
- (и) Дали сторителот претходно извршил поврзано или слично дело, без разлика дали сторителот бил обвинет или осуден во врска со таквото дело;
- (ј) Дали сторителот се обидел да го попречи спроведувањето на правдата за време на истрагата, гонењето или изрекувањето на казната за делото;
- (к) Кога кривичното дело го извршил државен службеник;
- (л) Кога кривичното дело го извршило лице во позиција на доверба или

Кога отежнувачкиот фактор е веќе елемент на едно кривично дело, или елемент на друго сродно дело за кое обвинетиот е осуден а произлегува од истото дело, тогаш тој фактор не треба да се смета како отежнувачки за сегашното дело. Некои од горенаведените отежнувачки фактори се елементи на кривични дела наведени во овој водич, и затоа не би било соодветно да се користат за зголемување на казната на сторителот во околности кога сторителот бил или е осуден за такво дело. На пример, отежнувачкиот фактор при извршување на кривично дело како дел од активности на организирана криминална група не треба да се земе предвид ако сторителот исто така е осуден за учество во организираната криминална група. Втор пример би бил дека сторителот не може да биде одговорен за организирање или управување со извршување на кривичното дело, а истовремено да му се изрече уште поголема казна поради тоа што имал водечка или раководна улога во организираната криминална група.

**ПРИМЕР: АВСТРАЛИЈА****Закон за дејствија за заштита на животната средина од 1997 година (NSW)****Член 241 – Елементи што треба да се земат предвид при изрекувањето на казна**

(1) При изрекувањето на казна за кривично дело против овој закон или прописите, судот треба да го земе предвид следното (доколку е релевантно) -

- (a) степенот на штетата предизвикана или веројатно да биде предизвикана на животната средина со извршување на делото,
- (б) практичните мерки што може да се преземат за да се спречи, контролира, ублажи или ублажи таа штета,
- (в) степенот до кој лицето кое го извршило кривичното дело разумно можело да ја предвиди штетата предизвикана или веројатно да ѝ биде нанесена на животната средина од извршувањето на делото,
- (г) степенот до кој лицето кое го извршило кривичното дело имало контрола врз причините што го предизвикале делото,
- (д) дали, при извршувањето на кривичното дело, лицето се придржувало кон наредбите од работодавачот или работникот кој го надгледувал,
- (f) присуство на азбест во животната средина.

(2) Судот може да земе предвид и други работи што ги смета за релевантни.

**Олеснителни фактори**

Околностите кои може да се сметаат како олеснителни фактори и кои налагаат помали казни за кривично дело опфатено со овој водич може да го вклучуваат следново:

- (a) Т(а) Видот и карактеристиките на отпадот на кој се однесува кривичното дело, вклучувајќи го и отсуството на какви било опасни карактеристики;
- (б) Количеството или обемот на отпад вклучен во кривичното дело;
- (в) Кога кривичното дело не предизвикало или ризикувало појава на каква било видлива штета;
- (г) Кога делото не е сторено заради финансиска или друга материјална корист;
- (д) Кога сторителот не добил никаква или мала финансиска или друга материјална корист од кривичното дело;
- (f) Кога сторителот имал помала или помала улога во кривичното дело;
- (e) Кога сторителот имал ограничена свест или разбирање за делото;
- (ж) Кога сторителот го извршил делото под влијание на принуда, заплашување или експлоатација;
- (з) Кога сторителот страдал или страда од намалена ментална способност во времето на кривичното дело или во време на изрекувањето на казната;
- (s) Чекорите преземени од сторителот за да се поправат или ублажат влијанијата на кривичното дело;
- (и) Кога сторителот покажал каење за кривичното дело;
- (j) Кога сторителот доброволно соработувал со давање информации или на друг начин им помогнал на надлежните органи, вклучително и да ја истражат и гонат трговијата со отпад или сродните кривични дела;
- (к) Кога сторителот се изјаснил за виновен, особено кога како обвинет предвремено се изјаснил за виновен;
- (л) Кога сторителот немал воопшто или немал релевантно претходно криминално досие или нема претходни пресуди;

- (љ) Кога сторителот претходно бил со примерен карактер;
- (м) Возраста на сторителот во времето на кривичното дело или во моментот на изрекувањето на казната;
- (н) Дали сторителот е единствен или примарен старател на членови од семејство што се зависни од него;
- (њ) Секоја физичка попреченост или сериозна здравствена состојба која бара итен, интензивен или долготраен третман;
- (о) Секое релевантно ментално растројство, развојно нарушување или невролошко оштетување.

### ПРИМЕР: ИТАЛИЈА

#### Кривичен законик

##### Член 452– decies - Активно покажување

Казните предвидени за делата од овој наслов, за злосторничко здружување од член 416, под отежнувачки околности според член 452–octies, како и за делото од член 260 од законската уредба бр.152 од 3 април 2006 година и последователните измени, да се намали за половина до две третини против оној кој ќе се обиде да спречи криминалната активност да доведе до дополнителни последици или кој, пред отворањето на првостепената расправа, конкретно ќе обезбеди безбедност, санација и, каде што е можно, враќање на првобитната состојба на местото, а ќе се намали за една третина до половина против оној кој конкретно им помага на полициските или судските органи во реконструкција на фактите, идентификување на сторителите и одземање на ресурсите кои се однесуваат на извршувањето на горенаведените кривични дела.

Застареноста ќе се прекине кога судијата, по барање на обвинетиот и пред воведната изјава на првостепеното рочиште, ќе нареди постапката да се прекине на разумен временски период, во секој случај не подолг од две години и може да се продолжи за максимум уште една година, со цел да се овозможи спроведување на тековните активности од претходниот став.

### Насоки за казнување

Некои земји усвоија насоки за судиите кои тие ќе ги користат при казнување на прекршителите, вклучително и за кривични дела против животната средина, како што се кривичните дела со отпад. Примарната цел на насоките за казнување е да промовираат козистентност во изрекувањето на казните, но и да ја зајакнат довербата на јавноста во изрекувањето на казните и во системот на кривичната правда.<sup>165</sup>

Секоја држава треба да одлучи дали, според нејзиниот правен систем, користењето насоки за казнување би било од полза. Воведувањето систем за издавање и користење на насоки за казнување е реформа која најверојатно ќе биде надвор од опсегот на законодавството за спречување и борба против трговијата со отпад. Сепак, овој дел им дава основни упатства на државите кои се заинтересирани да усвојат насоки за казнување или за ревизија на постоечките системи за издавање и користење на насоките за казнување. Дискусијата во овој дел не треба да се смета за исцрпена.

<sup>165</sup> Џулијан В. Робертс и Ендрју Ешворт, „Еволуцијата на политиката и практиката на казнување во Англија и Велс, 2003–2015 година“, ( Julian V. Roberts and Andrew Ashworth, “The evolution of sentencing policy and practice in England and Wales, 2003–2015”) Crime and Justice, кн. 45 (2016), стр. 344–345.



Надлежноста да се регистрира кривична пресуда и да се изрече кривична казна ја има судската власт. Законодавците и креаторите на политиката кои размислуваат за воведување насоки за казнување треба, првенствено, да запомнат дека целта на насоките за одмерување на казните е да ја насочат примената на судските надлежности, а не да ја узурпираат. Законодавците не смеат да го ограничат процесот на судско определување на казната до степен до кој тие би ги оневозможиле судовите да ги вршат своите судски функции. Сепак, законодавците може да имаат улога во промовирање на правилното извршување на судските овластувања преку воспоставување процедури за издавање и користење на насоки.

Прелиминарното прашање при развојот на систем за издавање и користење на насоки за казнување е да се разјасни која е неговата цел. Претходно беше кажано дека честопати се смета дека примарната цел на насоките за казнување е да се промовира конзистентноста во изрекувањето на казните, и дека таквите насоки ја промовираат довербата на јавноста во изрекувањето на казните и во системот на кривичната правда. При утврдувањето на целите на ваквите насоки треба да се разјасни што се подразбира под „конзистентност“. Во таа насока, литературата за одмерување на казните прави разлика помеѓу конзистентност на пристапот, конзистентност во исходот и изедначеност на исходот.<sup>166</sup> Конзистентност на пристапот се однесува на применување на доследен метод во процесот на изрекување на казните, додека конзистентноста во исходот е фокусирана на резултатот од процесот на изрекување на казните. Изедначеноста на исходот се применува кога различни престапници кои вршат кривични дела под различни околности добиваат иста казна. Фокусот на конзистентноста на пристапот им дава поголеми можности на судиите да ги земат предвид разликите во околностите, истовремено промовирајќи конзистентност, но не и униформност на резултатите.<sup>167</sup> Изедначеноста на исходот е непожелна затоа што е во спротивност со едно од основните размислувања кои се во основата на изрекувањето на казните што се дискутира во ова поглавје, а тоа е принципот на пропорционалност.<sup>168</sup>

Јасното утврдување на целта на насоките за казнување и на прашањата како што е значењето на „конзистентноста“ е важно затоа што ја нагласува важноста за обликување на системот на насоки за изрекување казни и методите со кои тој системот се обидува да ги постигне своите цели. На пример, еден систем кој се фокусира на конзистентноста на пристапот може да пропише серија чекори коишто судовите треба да ги следат кога одлучуваат за соодветна казна, наместо да го одредува опсегот на казните и да ги обесхрабрува или ограничува судиите да изрекуваат казни надвор од тој опсег.<sup>169</sup>

Дополнително прашање за законодавците и креаторите на политиките е кое ќе биде соодветното тело што ќе издава насоки за казнување и каков ќе биде неговиот состав. Соодветно тело за издавање насоки би можело да биде независно тело кое се состои од сегашни или поранешни членови на судството и лица од други релевантни професии, како што се професионалци од кривичната правда и академици.

На крајот, законодавците и креаторите на политиките треба да имаат на ум дека е тешко да се предвидат сите потенцијални констелации на околности за кои судиите ќе треба да изречат казна. Насоките за казнување даваат упатства за определување на соодветната казна која што е применлива за повеќето случаи, но тие можеби нема да бидат соодветни за случаи кои се на екстремните граници на кривичното дело - односно случаи со екстремни отежнувачки или олеснителни околности. Треба да се биде сигурен дека законодавството кое предвидува употреба на насоки за одмерување на казните им овозможува на судовите да отстапат од опсегот даден во насоките тогаш кога тоа би било во интерес на правдата.<sup>170</sup>

<sup>166</sup> Сара Поплтон и други „Ревизија на конзистентноста во казнувањето“ (Sarah Poppleton and others, “A review of consistency in sentencing (Лондон, Совет за казнување, 2021), стр.10

<sup>167</sup> Ibid.; и Џулијан В. Робертс, „Насоки за казнување во Англија и Велс: неодамнешни случувања и прашања кои се појавуваат“, . (Julian V. Roberts, “Sentencing guidelines in England and Wales: recent developments and emerging issues”) кн. 76, Правото и современите проблеми, (2013), стр. 21

<sup>168</sup> Види „Ефективни, пропорционални и одвраќачки санкции“, погоре.

<sup>169</sup> Робертс, „Насоки за казнување во Англија и Велс“, стр. 5.

<sup>170</sup> Ibid., стр. 13.

## ПРИМЕР: ОБЕДИНЕТО КРАЛСТВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА

### Насоки за казнување за кривични дела против животната средина

Во Обединетото Кралство, Законот за иследници и правда од 2009 година го основа Советот за казнување на Англија и Велс („Совет за казнување“).<sup>a</sup> Советот за казнување има надлежност да подготви и по одредени консултации, да издаде насоки за казнување, било општи или ограничени за одредено кривично дело, одредена категорија на кривично дело или одредена категорија на сторители.<sup>b</sup> При подготовката на насоките за казнување, од Советот за казнување се бара да ја земе предвид потребата насоките за казнување кои се однесуваат на одредено кривично дело да бидат структурирани според шемата за опсегот на казните и нивните почетни точки дефинирани во Законот.<sup>c</sup> При изрекувањето казна за кривично дело, од судовите се бара да ги следат сите насоки за казнување што се релевантни за случајот на сторителот, освен ако не се уверени дека тоа би било спротивно на интересите на правдата.<sup>d</sup>

Советот за казнување има издадено голем број насоки за казнување, вклучително и општо упатство за сеопфатните принципи на изрекувањето на казните и упатствата за казнување<sup>e</sup> на кривичните дела против животната средина. Упатствата за изрекување казни за кривичните дела против животната средина опфаќаат, во моментот кога ова е напишано, насоки за казнување на кривични дела за „неовластено или штетно депонирање, третман или отстранување итн. отпад“ и „незаконски испуштања во воздухот, земјата и водите“, со посебни упатства за физички и правни лица и општи насоки за<sup>f</sup> за други престапи против животната средина.<sup>g</sup>

Насоките коишто се однесуваат на специфичните кривични дела против животната средина воспоставуваат процес од 12 чекори што треба да се следат при казнувањето на сторителите на тие дела. За физичките и правните лица се утврдени различни чекори. Процесот на изрекување казна утврден во насоките вклучува, меѓу другите чекори, утврдување на соодветната категорија на кривичното дело со упатување на вината на сторителот, идентификување на применливата почетна точка и опсегот на категоријата, идентификување и земање предвид на релевантните отежнувачки и олеснителни фактори, и разгледување дали казната, како целина, е пропорционална и ги исполнува, на правичен начин, целите на казнување, одвраќање и отстранување на добивката што произлегува од извршувањето на делото.<sup>h</sup> Во насоките се дадени неискрпни листи на релевантни отежнувачки и олеснителни фактори. Насоките, исто така, се осврнуваат и на донесувањето на дополнителни наредби, како наредби за санација, наредби и за конфискација и наредби за дисквалификација.<sup>i</sup>

<sup>a</sup> Закон за иследници и правда од 2009 година, дел. 118. <sup>b</sup> Ibid., sect. 120.

<sup>b</sup> Ibid., дел. 120.

<sup>c</sup> Закон за казнување, дел. 59.

<sup>d</sup> Види Обединето Кралство, Совет за казнување, „Општо упатство: сеопфатни принципи“ (важечки од 1 октомври 2019 година). Достапно на [www.sentencingcouncil.org.uk](http://www.sentencingcouncil.org.uk).

<sup>e</sup> Види Обединето Кралство, Советот за казнување, „Организации: неовластено или штетно депонирање, третман или отстранување итн. на отпад/ Нелегално испуштање во воздухот, земјата и водите“ (важечки од 1 јули 2014 година) и „Погдинци: неовластено или штетно депонирање, третман или депонирање итн. отпад/ Нелегално испуштање во воздухот, земјата и водите. Достапно на [www.sentencingcouncil.org.uk](http://www.sentencingcouncil.org.uk).

<sup>f</sup> Обединето Кралство, Совет за казнување, Кривични дела против животната средина (друго) (важечки од 1 јули 2014 година). Достапно на [www.sentencingcouncil.org.uk](http://www.sentencingcouncil.org.uk).

<sup>g</sup> За понатамошна дискусија за наредбите, види „Дополнителни наредби“ подолу.

## Видови санкции

Во претходниот дел беа наведени некои од најрелевантните размислувања околу казнувањето на нелегалната трговија со отпад. Во овој дел, вниманието се свртува кон специфичните видови санкции што може да се определат тогаш кога овие и другите релевантни размислувања ќе се разгледуваат заедно. Најпрво ќе ги разгледаме затворските и незатворските казни, пред да се свртиме кон таканаречените споредни наредби. На крајот, даден е посебен дел за санкции за правни лица, кој вклучува модел- на законска одредба.

### Затвор

За најсериозните кривични дела содржани во овој водич треба да бидат изречени максимални казни затвор, пропорционални на сериозноста на делото и доволно високи за да послужат како ефективни мерки на одвраќање. Потребата од ефективни, пропорционални и одвраќачки казни беше дискутирана погоре, како

општ став за основата на казните за кривичните дела трговија со отпад.<sup>171</sup> Покрај овие општи ставови, постојат и неколку дополнителни размислувања коишто државите мора да ги земат предвид при одредувањето на максималните казни затвор за кривичните дела со трговија со отпад.

Прво, како што беше забележано во глава<sup>172</sup>, за да се примени Конвенцијата за организиран криминал на кривично дело, делото мора да биде или кривично дело утврдено во согласност со Конвенцијата или „сериозно кривично дело“. „Сериозно кривично дело“ е дефинирано како „однесување кое претставува дело казниво со максимално лишување од слобода од најмалку четири години или со посериозна казна“.<sup>173</sup> Додека одредени кривични дела поврзани со трговија со отпад - учество во организирана криминална група, корупција, перење пари и попречување на правдата<sup>174</sup> се експлицитно опфатени во Конвенцијата, самата трговија со отпад не е. Според тоа, за да се применува Конвенцијата за организиран криминал на најсериозните кривични дела поврзани со трговија со отпад и наведени во овој водич, треба да се предвидат максимални казни од најмалку четири години затвор за секое од овие сериозни кривични дела.

Второ, во некои држави, назначувањето на предикатните кривични дела за целите на законодавството за перење пари се одредува според максималната казна за предметното дело. Во тие држави, законодавците треба да се погрижат максималните казни за кривични дела за кои постои намера да се означат како предикатни дела да бидат доволно високи за да се исполни прагот од најмалку четири години затвор.<sup>175</sup>

Најпосле, во некои држави, прифатливоста на кривичното дело како основа за екстрадиција се одредува според максималната казна за предметното дело. Онаму каде што е тоа случај, изготвачите на законите треба да бидат сигурни дека максималните казни за кривичните дела што се доволно сериозни за да оправдаат екстрадиција се доволно високи за да може екстрадицијата да биде возможна според државните договори за екстрадиција и домашното законодавство.<sup>176</sup> Некои од кривичните дела опфатени со овој водич се доволно сериозни за да оправдаат екстрадиција. Државата може да ги смета другите кривични дела за недоволно сериозни за да оправдаат екстрадиција.

### *Незатворски казни*

Законодавството за утврдување или изменување на кривични дела со нелегалната трговија со отпад треба да ја земе предвид и желбата за алтернативи на затворските казни во одредени околности. Видот на незатворски казни што може да им се изречат на сторителите и достапноста на видовите на незатворски казни може да варираат од држава до држава, а секоја држава треба да ги определи во согласност со нејзината законска рамка за изрекување на казни. Упатствата за алтернативите на затворот може да се најдат во Стандардните минимални правила на Обединетите нации за незатворски (Правилата на Токио)<sup>177</sup> и во правилата од 57 до 66 од Правилата на Обединетите нации за третман на жени затворенички и незатворски мерки за жени сторители (Правилата од Бангкок)<sup>178</sup>, како и во прирачниците на УНОДЦ за основните принципи и успешните практики за алтернативи на затворската казна и за стратегии за намалување на пренатрупаноста во затворите.<sup>179</sup>

Според правилата на Токио, домашното законодавство треба да предвиди широк опсег на незатворски мерки за осудените лица, од одредби пред рочиштата до одредби по изрекувањето на казната.<sup>180</sup> Посебно, органите што ги истражуваат или гонат кривичните случаи треба да бидат овластени да го ослободат сторителот во соодветни околности и да наметнат незатворски мерки кај помалите случаи.<sup>181</sup> Незатворските казни може да вклучуваат вербални санкции, како укор, опомена или предупредување; условно пуштање; статусни казни;

<sup>171</sup> Види „Размислувања околу изрекување на казната“

<sup>172</sup> Види „Меѓународна правна рамка за борба против тешките облици на криминал“.

<sup>173</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 2 (б).

<sup>174</sup> Иди ја дискусијата за перење пари во глава 3, погоре.

<sup>175</sup> Види ја дискусијата за екстрадиција во глава 5, погоре.

<sup>176</sup> Резолуција на Генералното собрание 45/110, анекс.

<sup>177</sup> Резолуција на Генералното собрание 65/229, анекс.

<sup>178</sup> Достапно на: <https://www.unodc.org/unodc/justice-and-prison-reform/index.html>.

<sup>179</sup> Правила 2.3 и 3.1.

<sup>180</sup> Правило 5.1.

<sup>181</sup> Правило 8.2.

економски санкции и глоба, како што се парични казни и дневни казни; наредби за конфискација или експропријација; компензација за жртвата или налози за компензација; условни и одложени казни; условна казна и судски надзор; општествено корисна работа; упатување во поправен центар; домашен притвор; кој било друг начин на вонинституционален третман; и секоја комбинација од такви мерки.<sup>182</sup>

### Парични казни

Како и со другите казни за трговија со отпад, така и максималните парични казни мора соодветно да ја одразуваат сериозноста на кривичните дела и да бидат доволно високи за да дејствуваат како ефективни мерки на одвраќање. Во некои околности, покрај казната затвор може да се изречат парични казни. При определување на соодветната вредност за максималните парични казни за кривични дела опфатени во овој водич, законодавците треба да имаат на ум дека трговијата со отпад може да биде исклучително профитабилен бизнис за сторителите. Доколку казните не се доволно високи, постои опасност тие едноставно да бидат инкорпорирани во оперативните трошоци на организирани криминални групи без да го имаат ефектот на одвраќање. При определувањето на соодветната сума на секоја казна треба да се земат предвид финансиската состојба и способностите на сторителот. Во однос на правните лица, судот или друг надлежен орган може да бара пристап до сметките и другите финансиски документи на правните лица и, каде што е соодветно, на поврзаните субјекти, за да се процени финансиската состојба на сторителот.

Во некои случаи, паричната казна нема да послужи како ефективна мерка на одвраќање ако нема конфискација на приносите стекнати од криминал. Конфискацијата на приносите и на имотот стекнат од кривични дела, како и на опремата и другите инструменти што се користат или наменети за употреба во кривичните дела е опфатено во член 12 од Конвенцијата за организиран криминал.

Законодавството треба да предвиди дека, при изрекувањето на казната на сторителот за трговија со отпад или друго дело опфатено со овој водич, приоритет треба да се даде на враќањето или компензацијата на жртвите на кривичното дело. Не треба да се изрекуваат парични казни во износ што би ја поткопал способноста на обвинетиот да изврши реституција или да плати компензација на жртвите.

Државите, исто така, треба да размислат за спроведување мерки со кои ќе се спречи намалување на реалната вредност на казните со текот на времето поради инфлацијата. Еден можен пристап е глобата да се врзе со казнени единици, кои потоа ќе се прилагодуваат во согласност со инфлацијата.

### Наредби за општествено корисна работа

Во некои случаи, наредбите за општествено корисна работа може да бидат соодветна опција на казнување. Наредбите за општествено корисна работа традиционално се даваат на физички лица осудени за кривични дела, но тие можат да се користат и за казнување на правни лица. Наредбите за општествено корисна работа за правните лица може да бидат особено погодни кога осудената организација „поседува знаење, капацитети или вештини“ за да ја поправи штетата<sup>183</sup>, иако таквите наредби може да бидат соодветни и во други околности.

Наредбите за општествено корисна работа имаат некои сличности со реституција и компензација. Според некои правни системи, наредбите за општокорисна работа може да се разликуваат од наредбите за враќање и компензација со тоа што вторите може да се наредат само за жртвите на кривичното дело за кое е изречена казна, додека наредбите за општокорисна работа немаат такво ограничување.<sup>184</sup> Во други јурисдикции, разликата помеѓу овие типови наредби може да биде помалку јасна.

Наредбата за општествено корисна работа може да биде несоодветна тогаш кога на обвинетиот не може да му се верува дека ќе ги исполни условите од наредбата. На пример, кога обвинетиот има историја на повеќекратно прекршување на законите или прописите за животна средина, или на друг начин покажува непочитување на законите и прописите за животната средина, може да се јават сомнежи за ефективноста на наредбата за

<sup>182</sup> Комисија за казнување на Соединетите Американски Држави, Прирачник за насоки 2021 (ноември 2021 година) §8B1.3.

<sup>183</sup> Крис Диге, „Организациска општествено корисна работа во случаи на злосторства врз животната средина“, (Kris Dighe, “Organization of community service in environmental crimes cases”) Билтен на обвинителите на САД, кн. 60, бр. 4 (јули 2012), стр. 100.

<sup>184</sup> Ендрју Ешворт и Рори Кели, Казна и кривична правда, (Andrew Ashworth and Rory Kelly, Sentencing and Criminal Justice) 7-ми изд. (Лондон, издаваштво Блумсбери, 2021 година), стр. 348.

општествено корисна работа. За да се осигури дека санкциите се ефективни, пропорционални и одвраќачки, наредбите за општокорисна работа може да се даваат само како дополнување на други кривични санкции, како што се парични казни и затвор (вклучувајќи ги и условните казни затвор).

### ПРИМЕР: СОЕДИНЕНИ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ

#### Општествено корисна работа за правни лица

Во Соединетите Американски Држави, општествено корисната работа може да биде наложена како дискреционен услов за условна казна.<sup>a</sup> Меморандумот на Одделот за животна средина и природни ресурси на Министерството за правда на Соединетите Американски Држави од 2009 година им дава насоки на обвинителите во врска со вклучувањето на општествено корисна работа во судските спогодби.<sup>b</sup> Овие насоки го вклучуваат следново:

- Треба да се добие соодветна регулаторна и техничка помош кога се бара општествено корисна работа
- Мора да постои јасна врска помеѓу општествено корисната работа и делото за кое се изрекува, вклучувајќи и географска врска и „врска со животната средина“;
  - Географската врска бара да постои јасна поврзаност меѓу тоа каде е сторено делото или предизвикана штета и каде се предлага општествено корисната работа
  - Врската со животната средина бара да постои јасна врска помеѓу медиумот на кој се однесува кривичното дело (како што се воздухот, водата или дивиот свет) и предложената општествено корисна работа
- Општествено корисната работа не треба да изнесува повеќе од 25 проценти од вкупната вредност на целиот пакет санкции согласно договорот за вина, освен во вонредни околности
- Општествено корисната работа не треба да ги зголемува ресурсите за активност која инаку се бара од федералната агенција
- Обвинителите и федералните владини агенции не би требало да бидат вклучени во управувањето или контролирањето на проектите за општествено корисна работа, но би требало да се обезбеди соодветен надзор за да се осигура дека општественото корисна работа се врши правилно; и
- Обвинителите треба да се погрижат обвинетиот да не добие никаква ненамерна корист како резултат на наредбата за општествено корисна работа. Особено, обвинетиот не треба:
  - Добива кредит за капитални подобрувања или други промени кои се веќе планирани или потребни за усогласување со соодветните дозволи или прописи;
  - Да може да ја искористи работата што му е наредена за да добие даночни олеснувања или бенефиции; или
  - Да може да ги рекламира активностите што се предмет на наредбата за да се здобие со поволен публицитет.

Налогот за општествено корисна работа беше дел од договорот за признавање вина во случајот Соединетите Американски Држави против Принсес Круз Лајнс Лтд. Во овој случај, обвинетата компанија се изјасни за виновна по обвиненијата, вклучително и за заговор за свесно испуштање и одлагање на нафтени отпадни масла во пловните води на Соединетите Американски Држави, свесно неводејќи точна книга за евиденција за нафтата и попречувајќи ја истрагата на крајбрежната стража на Соединетите Држави. Обвинетата компанија склучила спогодба за признавање на вината за вкупна парична казна од 40 милиони долари, вклучувајќи парична казна од 30 милиони долари и исплата на 10 милиони долари како општествено корисна работа на организацијата. Општествено-корисната работа вклучуваше исплата од 7 милиони долари на Националната фондација за риби и диви животни, непрофитна организација основана од Конгресот на Соединетите Американски Држави, чии цели вклучуваа управување на имот за понатамошно зачувување на рибите, дивиот свет, растенијата и други природни ресурси, како и 3 милиони американски долари на трустот за Национални паркови на Јужна Флорида, непрофитна организација основана за поддршка на четири национални паркови во Јужна Флорида. Условите за условна казна, исто така, вклучуваа обвинетата организација да развие, усвои, воспостави, спроведува и финансира мерки за поправка на животната средина, наведени во Планот за усогласеност со животната средина.<sup>c</sup>

<sup>a</sup> Закон на Соединетите Американски Држави, Наслов 18, одд. 3563 (б) (12).

<sup>b</sup> Меморандум до Одделот на адвокати за еколошки злосторства од помошник-јавниот обвинител, Роналд Ј. Тенпас, за насоки за реституција, општествено корисна работа и други казни изречени во случаите на кривични дела против животната средина, од 16 јануари 2009 година. Види исто така Крис Диге, „Организациона општествено корисна служба во случаи на злосторства во животната средина“, Билтен на обвинителите на САД, кн. 60, бр. 4 (јули 2012), стр. 100.

<sup>c</sup> За понатамошни информации, ви ди УНОДЦ „СХЕРЛОЦ“, база на судски случаи, Соединетите Американски Држави против Принсес Круз Лајнс Лтд (United States of America v. Princess Cruise Lines, Ltd). Достапно на <https://sherloc.unodc.org>.

## Споредни наредби

Казната затвор или незатворската алтернатива може да бидат недоволни, во зависност од околностите на случајот. Можеби ќе биде неопходно судот да донесе дополнителни наредби, понекогаш познати како „споредни наредби“. Терминот „споредна наредба“ се однесува, во некои јурисдикции, на наредби што им се достапни на судиите по донесувањето на пресудата, но кои не се примарна казна за сторителот (како што е казна затвор, парична казна или друга незатворска казна).<sup>185</sup> Во оваа смисла, наредбите се „споредни“ (или дополнителни) на главната казна. Ова не значи дека овие наредби не се важни или немаат сериозни последици за сторителот. Напротив, наредбите за реституција или компензација, на пример – дискутирани во овој дел – треба да имаат приоритет пред казните дискутирани погоре. Понатаму, наредбите за забрана на вршење професија, вршење дејност или поседување дозвола или лиценца за физичко или правно лице може да претставуваат значителни казни за предметниот сторител.

Во овој дел се обработуваат неколку наредби кои вообичаено се класифицираат како споредни наредби според домашното право и треба да се земат предвид при развивањето на законодавството за спречување и борба против трговијата со отпад. Тие вклучуваат наредби за реституција и заплена, наредби за конфискација и отстранување и наредби за дисквалификација.

Читателите треба да бидат свесни дека дискусијата за наредбите во овој дел не е во спротивност со класификацијата на овие наредби во домашното право. Она што се смета за споредна наредба и, обратно, она што може да се нареди како независна опција за изрекување казна, ќе се разликува од јурисдикција до јурисдикција. На пример, во некои јурисдикции, наредбите за реституција или компензација или наредбите за дисквалификација според домашното право може да се сметаат за независни опции за изрекување казна.

И додека мерките што се дискутирани во овој дел се опфаќаат во контекст на казните и казнувањето, читателите треба да бидат свесни дека во некои јурисдикции, не е потребна кривична осуда за да се донесе наредба за некои од мерките обработени во овој дел. На пример, во некои јурисдикции, можни се постапки за конфискација и/или одземање без осудителна пресуда (исто така познати како „граѓанско одземање“ или „in rem одземање“). Исто така, во некои јурисдикции може да се донесат наредби за реституција и компензација независно од осудителната пресуда. Државите може да размислат, таму каде што е соодветно, за воспоставување процедури со кои можат да се издаде наредба за такви мерки и во отсуство на кривична пресуда.

## Реституција и компензација

Како што е дискутирано подолу, член 25, став 2, Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да воспостават соодветни процедури за да обезбедат пристап до реституција и компензација на жртвите на кривичните дела опфатени со Конвенцијата. Иако Конвенцијата не содржи никакви дополнителни детали за видот на постапките за да се обезбеди компензација и реституција, државите треба да ги сметаат процедурите со кои се овозможува издавање споредните казнени наредби за реституција и компензација како средство со кои им се обезбедува реституција и компензација на жртвите на трговија со отпад.

Реституцијата и компензацијата се разгледуваат во глава 7 подолу, во делот посветен на заштитата и помошта за сведоците и жртвите. Глава 7 содржи модел- одредба со која се дозволува реституција и компензација како споредни казни.

<sup>185</sup> За понатамошни информации за конфискацијата врз основа на осуда, види Теодор С. Гринберг и други, Украдени средства за наплата: Водич за добри практики за одземање имот заснован на неосудуваност (Theodore S. Greenberg and others, Stolen Asset Recovery: A Good Practices Guide for Non-Conviction Based Asset Forfeiture) (Вашингтон, Светска банка, 2009 година).

### Наредби за конфискација

Во глава 4 од овој водич, беше разгледано прашањето за заплена и конфискација според Конвенцијата за организиран криминал. Беше забележано дека член 12, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал бара од државите членки да усвојат во нивните домашни правни системи, во најголема можна мера, мерки што ќе овозможат конфискација на приносите од криминал стекнати од кривичните дела опфатени со Конвенцијата и на имотот, опремата или другите инструменти што се користат или се наменети за употреба во кривичните дела опфатени со Конвенцијата.

Државите треба да обезбедат дека конфискација на таквите приходи, имот, опрема и други инструменти може да се направи преку споредни наредби за време на изрекувањето на казната за кривичните дела опфатени со овој водич. Ова прашање, освен ако не е веќе соодветно предвидено со други закони, треба да се уреди во законодавството за борба против трговијата со отпад.

Државите членки на Конвенцијата за организиран криминал, исто така, треба да ги земат предвид и нивните обврски за меѓународната соработка околу конфискацијата и заплета на конфискуваните приноси од криминал или имот во согласност со членовите 13 и 14 од Конвенцијата.

### Наредби за дисквалификација, откажување на дозволи и лиценци и слични мерки

Во споредни наредби што судот може да ги смета за соодветни спаѓаат и оние со кои му се забранува на физичко или правно лице да врши одредено занимање или позиција или да врши одредени активности. На пример, судот може да му оневозможи на физичко лице да дејствува како директор на компанијата за одреден временски период. Исто така, судот може да нареди да се укине дозволата или лиценцата на физичкото или правното лице за вршење на одредени активности во врска со отпадот и/или на тоа лице да му биде забрането да аплицира за таква дозвола или лиценца за одреден период од време.

Како и кај другите наредби опфатени во овој дел, така и овде судовите или надлежните органи можат да издаваат налози за дисквалификација, да ги суспендираат дозволите или лиценците и да му забранат на лицето да аплицира за дозвола или лиценца, независно од кривичната постапка против тоа лице. Таквите наредби би можеле, на пример, да се направат доколку постои прекршување на должностите на директорите на компаниите или прекршување на условите поврзани со дозволата или лиценцата.

#### ПРИМЕР: ХОЛАНДИЈА

##### Окружен суд во Роттердам, 15 март 2018 година, ECLI:NL:RBROT:2018:2108 („Случај Ситрејд“)

Во овој случај, шест компании од групацијата Ситрејд и двајца нивни директори беа осудени за незаконски пренос на четири бродови од Европската унија во други земји за хаварисување. Покрај изрекувањето парични казни од 50.000 до 750.000 евра за обвинетите, на двајцата директори им е изречена забрана за вршење на професија директор, надзорен директор, советник или вработен во бродска компанија во времетраење од една година.<sup>a</sup>

<sup>a</sup>а повеќе информации, види УНОДЦ, „СХЕРЛОЦ“, база на податоци за судска практика, Холандија, Кривични дела кои влијаат на животната средина, предмет бр. NLDx007. Достапно на <https://sherloc.unodc.org>.

**ПРИМЕР: ХОЛАНДИЈА****Кривичен законик****Член 28**

1. Правата кои со пресуда може да му се одземат сторителот во случаите пропишани со закон се:
  1. извршување на позиција или одредени функции;
  2. служба во вооружените сили;
  3. избор на членови на генерални претставнички тела и кандидатура во овие тела;
  4. служба како бранител или администратор назначен од судот;
  5. вршење одредени професии.
2. Членовите на судството кои се именувани доживотно или на определено време, или други државни службеници кои се именувани доживотно, ќе бидат лишени од функцијата за која се именувани, само во случаите и на начин пропишан со закон.
3. Дисквалификација од правото наведено во потточка (1)(3°) може да се изрече само во случај на казна затвор од најмалку една година.
4. Судот може да и наложи на пробациска установа назначена со владин декрет, да го следи придружувањето на осуденото лице до дисквалификациската мерка забрана на вршење на функција или вршење на одредена професија.

**Санкции за правни лица**

Во претходните делови од овој водич беа разгледани затворските и незатворските казни, како и споредните наредби. Некои од санкциите разгледани овде, како што се паричните казни и споредните наредби, се применуваат и на физички и на правни лица. Други санкции, како што е затвор, се можни само во однос на физички лица. За разлика од физичко лице, фирмата не може да биде затворена. Исто така, постојат санкции кои можат да се наредат само во однос на правно лице, како што е налог за распуштање или раскинување на правното лице.

Модел- одредбата 24 дава неисцрпна листа на санкции што може да се изречат, поединечно или во комбинација, против правни лица кои се прогласени за виновни за кривично дело. Видовите санкции наведени во потставовите (а) до (л) се движат од парични казни, конфискација на приноси од криминал, неповолен публицитет, санкции во стилот на условна казна и дисквалификации за распуштање на правното лице.



**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 24: САНКЦИИ ЗА ПРАВНИ ЛИЦА**

Правното лице кое е прогласено за виновно за кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] ќе биде предмет на една или повеќе од следниве санкции:

- (а) Глоба што не надминува:
- (з) [максимален износ]; или
  - (ii) [x] пати поголема од вкупната вредност на добиената корист или предизвиканата штета што разумно му се припишува на кривичното дело; или
  - (iii) [Доколку судот не може да ја утврди вкупната вредност на користа или штетата] [x] проценти од годишниот промет на правното лице во периодот од 12 месеци пред извршувањето на делото;
- (б) Конфискација на приноси од кривично дело;
- (в) Наредба за правното лице да ја објави пресудата на судот, вклучувајќи ги, како што е соодветно, деталите за делото и природата на изречената казна;
- (г) Наредба за правното лице да ги направи наведените работи или да воспостави или спроведе проект за јавен интерес;
- (д) Наредба за правното лице да биде ставено под судски надзор за максимален период од [x] години;
- (ѓ) Подложување на правното лице на преглед од независен монитор назначен од судот со цел да му поднесе извештај на судот за напорите на правното лице да спроведува култура на законитост;
- (е) Зabrана за вршење, директно или индиректно, на една или повеќе професионални активности [постојано] [за период не подолг од [x] години];
- (ж) Наредба за откажување на [внесете релевантна терминологија за дозволи, лиценци итн.] што ги поседува правното лице;
- (з) Наредба правното лице да биде [привремено] [трајно] дисквалификувано од барање за [внесете релевантна терминологија за дозволи, лиценци итн.] за извршување на одредени активности;
- (с) Наредба [привремено] [трајно] затворање на објектот, или еден или повеќе објекти на правното лице што се користеле за извршување на предметните кривични дела;
- (и) Наредба правното лице да биде [привремено] [трајно] дисквалификувано од јавно наддавање, од право на јавни бенефиции или помош, [и/или] од учество во јавни набавки;
- (ј) Да го дисквалификува правното лице [привремено] [трајно] од вршење на други комерцијални активности [и/или] од создавање на друго правно лице;
- (к) Ако активноста на правното лице во целост или претежно се користела за извршување на кривични дела или ако правното лице е создадено да изврши кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...], наредба за распуштање на правното лице; или
- (л) Дополнителни наредби за кои судот смета дека се праведни.



# Глава 7.

## ЗАШТИТА И ПОМОШ

При подготовка и изменување на законодавството за спречување и борба против трговијата со отпад, од клучно значење е законодавците да се осврнат не само на криминализацијата, истрагата и гонењето на трговијата со отпад, туку и на заштитата на сведоците, жртвите и лицата кои соработуваат со властите, како и на обезбедувањето помош за жртвите.

### ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИТЕ, ЖРТВИТЕ И ЛИЦАТА КОИ СОРАБОТУВААТ СО ВЛАСТИТЕ

Членовите 24 до 26 од Конвенцијата за организиран криминал се однесуваат, меѓу другото, и на заштитата на сведоците, жртвите и лицата кои соработуваат со властите. Член 24, став 1, од Конвенцијата за организиран криминал го предвидува следново:

Секоја држава членка ќе преземе соодветни мерки во рамките на своите можности за да обезбеди ефикасна заштита од потенцијална одмазда или заплашување на сведоците во кривичната постапка кои даваат исказ за кривични дела опфатени со оваа Конвенција и, како што е соодветно, на нивните роднини и други лица што им се блиски.

Оваа обврска за заштита важи и за жртвите, доколку се тие и сведоци,<sup>186</sup> и за лицата кои соработуваат со властите.<sup>187</sup> Конвенцијата за организиран криминал не го дефинира поимот „сведок“, но при утврдување на мерките за заштита на сведоците се предлага примена на широк поим за „сведоци“ за да се постигне најдобро целта на заштита од член 24.<sup>188</sup> Во тој поглед, можно е законодавците да ги направат заштитните мерки достапни не само на лицата кои навистина сведочеле туку и на лицата кои соработуваат со властите. Заштитата на сведоците треба да ја опфати и заштитата на вештаците.<sup>189</sup>

Член 24, став 2, од Конвенцијата за организиран криминал предвидува дека мерките предвидени во член 24, став 1, може да вклучуваат, меѓу другото, мерки за физичка заштита на сведоците (како што се преместување и мерки што го ограничуваат откривањето на нивниот идентитет или локација) и правила за доказите, за да се дозволи сведочењето на сведоците да се дава на начин што ќе ја гарантира нивната безбедност (како преку

<sup>186</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 24, ст. 4.

<sup>187</sup> Ibid., чл. 26, ст. 4.

<sup>188</sup> НОДЦ, Водич во легислативата став. 409.

<sup>189</sup> Конвенција против корупција, чл. 32.

употреба на видео врски). Целта на мерките предвидени со член 24 е да се обезбеди заштита и безбедност на сведоците. Што се однесува до жртвите кои исто така се сведоци, заштитните мерки имаат за цел да се избегне ревиктимизација и секундарна виктимизација во текот на судската постапка. Државите, треба да размислат и за воведување соодветни заштитни мерки кои не се експлицитно споменати во Конвенцијата за организиран криминал.

Што се однесува до жртвите, треба да се забележи дека од државите членки се бара да воспостават и да обезбедат заштитни мерки за жртвите кои не се сведоци. Член 25, став 1, од Конвенцијата предвидува дека „[e]секоја држава членка ќе преземе соодветни мерки, во рамките на своите можности за да обезбеди...заштита на жртвите на кривични дела опфатени со оваа Конвенција, особено во случаи на закана со одмазда или заплашување“. Конвенцијата за организиран криминал не го дефинира поимот „жртви“, но се предлага овој термин да се толкува во контекст на поширокото меѓународно право за правата на жртвите на криминал. Декларацијата за основните принципи на правдата за жртвите на криминал и злоупотреба на власта ги дефинира „жртвите“ на следниов начин:

Лица кои, поединечно или колективно, претрпеле штета, вклучително и физичка или ментална повреда, емоционално страдање, економска загуба или значително оштетување на нивните основни права, преку дејствија или пропусти кои се во спротивност со кривичните закони кои функционираат во земјите-членки, вклучително и оние закони кои пропишуваат криминална злоупотреба на власта.

Слична дефиниција е вклучена во Основните принципи и насоки за правото на правен лек и репарација на жртвите на груби повреди на меѓународното право за човекови права и сериозни повреди на меѓународното хуманитарно право.<sup>190</sup>

Модел-одредбата 25 се однесува на заштитата на сведоците и лицата кои соработуваат со органите за спроведување на законот. Ги опфаќа и жртвите доколку се и сведоци. Модел-одредбата 26 се однесува на заштитата на жртвите, без разлика дали тие се и сведоци. Условите на овие модел-одредби се слични едни на други, но тие се изготвени како посебни одредби за препознавање на посебните потреби на жртвите и посебните мерки и програми до кои тие може да имаат пристап според домашното законодавство.

Модел-одредбата 26 содржи дефиниција за „жртви“ за целите на овие модели на законски одредби, која што е приспособена од дефинициите дадени во меѓународните инструменти наведени погоре. Дефиницијата во модел- одредбата 26 ги опфаќа лицата кои претрпеле штета од кривични дела на кои се применуваат овие законски одредби. Државите, исто така, треба да го разгледаат степенот до кој домашното законодавство соодветно ги штити правата на жртвите на трудовата злоупотреба од страна на трговците со отпад, без разлика дали овие лица претрпеле штета преку кривично дело на кое се применуваат овие модел- законски одредби.

За повеќе информации во врска со заштитата на сведоците, погледнете ја публикацијата на УНОДЦ *Добра практика за заштита на сведоците во кривична постапка против организиран криминал*.

<sup>190</sup>Резолуција на Генералното собрание 60/147, анекс, став. 8–9.

**МОДЕЛ- ОДРЕДБА 25. ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИТЕ И ЛИЦАТА КОИ СОРАБОТУВААТ СО ОРГАНИТЕ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ**

1. Овој член се применува на сведок, вклучително и жртва доколку е исто така сведок, и лице кое соработува со органите за спроведување на законот.

2. За целите на овој [Закон/Акт/Глава...]:

(а) „сведок“ означува секое лице кое дало, се согласило да даде или од него се бара да даде докази или да даде изјава во истрага, гонење или судска постапка за кривично дело на кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...].

(б) „лице кое соработува со органите за спроведување на законот“ вклучува лице кое соработува со органите за спроведување на законот или друг орган вклучен во истрагата или гонењето на кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...]:

(i) Дава информации корисни за истражни и доказни цели за прашања како што се:

а. Идентитетот, локацијата или активностите на лице кое извршило или може да изврши кривично дело за кој се применува овој [Закон/Акт/Глава...];

б. Идентитетот, природата, составот, структурата, локацијата или активностите на организирана криминална група или нивните врски со други организирани криминални групи; или

в. Кривични дела кои лице или организирана криминална група ги извршила или може да ги изврши; или

(ii) Обезбедува фактичка, конкретна помош што може да придонесе за лишување на организираната криминална група од нивните ресурси или од приноси од криминал.

3. [внесете релевантни органи] ќе преземе соодветни мерки за да обезбеди на лицето на кое се применува овој член да му се обезбеди соодветна заштита доколку безбедноста на тоа лице е загрозувана. Ова вклучува мерки за заштита на тоа лице од одмазда, заплашување или повреда од страна на осомничените, престапниците и нивните соработници.

4. [внесете релевантни органи], како што е соодветно, дополнително ќе ги преземат мерките наведени во став 3 во однос на роднините на лицето [и домашниот или де факто партнерот, ...].

5. Лицето на кое се применува овој член ќе има пристап до сите постоечки мерки или програми за заштита според [наведете релевантен закон/одредби/...].

**МОДЕЛ-- ОДРЕДБА 26. ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ**

1. За целите на овој [Закон/Акт/Глава...], „жртви“ се лица кои, поединечно или колективно, претрпеле штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емоционално страдање, економска загуба или значително оштетување на нивните основни права, преку прекршок за кој се применува овој [Закон/Акт/Глава...],

2. [внесете релевантни органи] ќе преземе соодветни мерки за да се осигура дека на жртвите им се обезбедува соодветна заштита доколку нивната безбедност е загрозувана. Ова вклучува мерки за заштита на жртвите од одмазда, заплашување или штета од страна на осомничените, престапниците и нивните соработници.

3. [внесете релевантни органи], како што е соодветно, дополнително ќе ги преземат мерките наведени во став 2 во однос на роднините на жртвата [и домашниот или де факто партнерот, ...].

4. Жртвите ќе имаат пристап до сите постоечки мерки или програми за заштита според [наведете релевантен закон/одредби/...]

## Заштита на сведоците во текот на судската постапка

Учеството како сведок во судските постапки може во секој случај да биде застрашувачко, особено во постапките против организирани криминални групи, нивните учесници и соработници. Важноста на заштитата и поддршката на сведоците во текот на судскиот процес е признаена во член 24, став 2, од Конвенцијата за организиран криминал. Ова може да се постигне на различни начини, вклучително и преку законодавни одредби кои им овозможуваат на сведоците да учествуваат во судските постапки на начин кој ги зема предвид нивните специфични потреби, ја поддржува функцијата на судовите да ја откријат вистината и што е најважно, не ги загрозува правата на обвинетиот, кои се признати во оваа одредба од Конвенцијата. Какви и процедурални мерки да се користат, треба да се посвети соодветно внимание на балансирање на легитимното очекување за физичка безбедност на сведокот со правото на обвинетиот на правично судење, кое, во некои јурисдикции, вклучува уставни гаранции за правото на соочување.

Модел-одредбата 27 идентификува голем број области за кои треба да се бараат закони. Сепак, веројатно е дека таквите области ќе бараат подетален законодавен јазик, а националните изготвувачи треба да го земат предвид и да се усогласат со претходното постоечко домашно право кое се однесува на кривичната постапка.

Процедурална или судска заштита се дејствија насочени првенствено кон намалување на стравот од заплашување, особено кај жртвите сведоци, што може да ги преземе судот *sua sponte* (на сопствена иницијатива) или на барање на обвинителот или истражните службеници. Мерките за намалување на стравот преку избегнување на конфронтација лице в лице со обвинетиот или со јавноста може да вклучуваат земање изјави пред судењето наместо сведочење во судот; сведокот да сведочи зад параван или двонасочно огледало; и обвинетиот да го види исказот на сведокот преку видео врска во соседната просторија или сведокот да даде исказ преку аудиовизуелни врски.

### МОДЕЛ- ОДРЕДБА 27: ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИТЕ ВО СУДСКАТА ПОСТАПКА

Судското рочиште во врска со кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] може, без да ги наруши правата на обвинетиот, да донесе наредби за заштита на сведок пред, за време и по постапката, вклучувајќи наредби за:

- (a) Спроведување на постапки затворени за јавност;
- (b) Дозвола за сведочење зад параван или друга бариера;
- (v) Дозвола за сведочење преку видео врска или други далечински средства;
- (r) Сокривање на идентитетот на сведокот;
- (d) Дисторција на гласот или маскирање на лицето на сведокот;
- (f) Дозвола за користење на преведувачи и толкувачи;
- (e) Дозвола за присуство на лица за поддршка на сведокот;
- (ж) Давање професионална поддршка на сведокот;
- (з) Запечатување на записите од судењето; и
- (s) Какви било други аранжмани што судот ги смета за соодветни во дадените околности за заштитата на сведоците.

## Заштита на укажувачите и другите лица кои пријавуваат

Освен заштитата на лицата кои учествуваат во судски постапки или соработуваат со органите за спроведување на законот, државите треба да разгледаат и други форми на заштита на лицата што пријавуваат. За целите на овој водич, „лица што пријавуваат“ е секое лице кое со добра волја и на разумна основа пријавува до релевантните органи какви било факти во врска со кривични дела опфатени со овој водич.<sup>191</sup> Советот на Европа го дефинира

<sup>191</sup> Прилагодено од Конвенцијата против корупција, чл. 33.

„укажувачот“ како „секое лице кое пријавува или открива информации за закана или штета по јавниот интерес во контекст на работниот однос без разлика дали тоа е во јавниот или приватниот сектор“.<sup>192</sup>

Укажувачите честопати преземаат високи лични ризици кога прибираат, пријавуваат или на друг начин укажуваат на неправилност или криминал. Тие може да бидат отпуштени од работа, тужени за нарушување на доверливоста, ставени на црна листа, да бидат предмет на закани, нападнати или, во некои случаи, убиени. Затоа, заштитувањето на укажувачите од повредување и одмазда е многу важно за да се охрабри и олесни откривањето на трговијата со отпад, да се подобри нејзиното детектирање, да се зајакне транспарентноста и одговорноста и да се намали можноста криминалците да сметаат на молкот на тие околу нив. За возврат, отсуството на ефикасна заштита може да значи дека лицата кои укажуваат се поранливи на заплашување и одмазда и на тој начин веројатноста тие да обелоденат информации на субјекти или поединци кои се способни да делуваат ќе биде помала.

Заштитата на укажувачите не е конкретно опфатена со Конвенцијата за организиран криминал, но член 33 од Конвенцијата против корупција бара од секоја држава членка да размисли за вградување на соодветни мерки со кои ќе се обезбеди заштита од неоправдано постапување со секое лице кое, со добра намера и на разумна основа ќе ги пријави до надлежните органи сите факти во врска со кривични дела утврдени според Конвенцијата. На државите им се предлага да размислат и за воведување такви мерки во однос на сите кривични дела опфатени со овој водич, без разлика дали тие вклучуваат корупција или не. Ова исто така е во согласност со одредбите на меѓународните еколошки договори кои се однесуваат на пристапот до информации, учеството на јавноста во одлучувањето и пристапот до правдата за прашањата поврзани со животната средина. На пример, член 3, став 8, од Архуската конвенција предвидува дека „[секоја Страна ќе обезбеди дека лицата кои ги остваруваат своите права во согласност со одредбите на оваа Конвенција нема да бидат казнети, прогонувани или малтретирани на кој било начин поради нивната вмешаност.“. Покрај тоа, член 9, став 3, од Договорот Есказу предвидува дека:

Секоја Страна ... ќе преземе соодветни, ефективни и навремени мерки за спречување, истрага и казнување на нападите, заканите или заплашувањата што може да ги претрпат бранителите на човековите права по прашања од екологијата додека ги користат правата утврдени во овој Договор.

Покрај законодавството за заштита на укажувачите, важно е и организациите што се вклучени во индустријата за управување со отпад да воспостават отворени и инклузивни внатрешни канали за известување и за пријавување сомнителни случаи на трговија со отпад.<sup>193</sup>

Законодавството и политиките за заштита на укажувачите честопати вклучуваат барање на „добра верба“, „разумна основа“ или „разумно верување во погрешно постапување“, така што обелоденувањата ќе бидат заштитени доколку се направени со разумно верување дека информацијата е вистинита во времето кога е обелоденета.<sup>194</sup> Ова исто така значи дека обелоденувањата кои се свесно лажни не треба да бидат заштитени.

Видот на заштита што може да му биде потребна на едно лице зависи од многу фактори, како што се видот на пријавените информации, положбата на лицето и степенот на закана со која се соочува лицето поради пријавувањето. Заштитните мерки треба да обезбедат заштита за лицето кое известува од сите форми на одмазда, закана, неповолна положба и дискриминација поврзани со или како резултат на откривањето. Во овој поглед значајни се мерките како што се заштита на кариерата, обезбедување психолошка поддршка, институционално признавање на известувањето, трансфер во рамки на организацијата и преместување во друга организација. Треба да се зачува доверливоста на лицето кое известува, а неговиот или нејзиниот идентитет може да се открие само со експлицитна согласност на укажувачот.

Дополнителни информации за заштитата на пријавените лица може да се најдат во Публикацијата на УНОДЦ Ресурсен водич за добри практики во заштитата на пријавувањето.<sup>195</sup>

<sup>192</sup> Совет на Европа, препорака CM/Rec (2014)7 на Комитетот на министри до земјите-членки за заштита на свиркачите, усвоена од Комитетот на 30 април 2014 година.

<sup>193</sup> Види исто така УНОДЦ, Зборувајте за здравје! Насоки за овозможување на заштита на укажувачите во здравствениот сектор (Speak up for Health! Guidelines to Enable Whistle-Blower Protection in the Health-Care Sector) (Виена, 2021), стр. 17–23.

<sup>194</sup> Ibid, стр.14-15

<sup>195</sup> Види исто така УНОДЦ, Зборувајте за здравје! и Мари Теракол Водич за најдобри практики за законодавство за укажување (Marie Terracol, A Best Practice Guide for Whistleblowing Legislation)(Берлин, Транспаренси Интернешнл, 2018).

**ПРИМЕР: РЕПУБЛИКА КОРЕЈА**

Закон за спречување на корупцијата и формирање и управување со Комисија за борба против корупцијата и граѓански права, 2008 г.

**Член 64 – Доверливост на укажувачите**

(1) Ниту едно лице нема да информира, открива или пријавува на други, лични податоци за укажувач или какви било факти од кои може да се заклучи идентитетот на укажувачот, додека знае дека тој/таа е укажувач според овој закон:

Под услов ова да не се применува кога укажувачот според овој закон дал согласност.

[...]

**Член 64-2 – Мерки за заштита на личната безбедност**

(1) Укажувачот може да побара од Комисијата да преземе мерки за заштита на личната безбедност, доколку таквиот чин на укажување ја загрозува неговата физичка безбедност или на неговите роднини или сожителите. [...]

[...]

**Член 68 – Парични награди и признанија**

(1) Доколку било кое укажување за корупција до Комисијата или јавна агенција довело до имотна корист на јавните институции, спречило оштетување на таков имот или го зајакнало јавниот интерес, Комисијата може да препорача на соодветниот укажувач да му се додели парична награда според одредбите на Законот за награди и одликувања и може да додели парична награда, како што е пропишано со Претседателскиот декрет: под услов, доколку укажувањето за корупција е поднесено до јавна агенција, ова да се применува само кога засегнатата јавна агенција ќе препорача или ќе побара да се обезбеди парична награда.

(2) Доколку укажувачот поради укажување придонел директно за поврат или зголемување на приходите или за намалувањето на трошоците на јавна институција или на правниот однос со нив, соодветниот укажувач може да поднесе барање до Комисијата за парична награда.

[...]

**ПРИМЕР: ЕВРОПСКА УНИЈА**

Директива (ЕУ) 2019/1937 на Европскиот парламент и на Советот од 23 октомври 2019 година за заштита на лица кои пријавуваат прекршување на правото на Унијата

**Член 2 – Предмет**

1. Оваа директива утврдува заеднички минимални стандарди за заштита на лицата кои ги пријавуваат следните прекршувања на правото на Унијата:

(а) прекршувања кои спаѓаат во опсегот на актите на Унијата утврдени во Анексот кои се однесуваат на следните области:

- (i) јавни набавки;
- (ii) финансиски услуги, производи и пазари и спречување на перење пари и финансирање тероризам;
- (iii) безбедност и усогласеност на производите;
- (iv) безбедност на транспортот;
- (v) заштита на животната средина;



- (vi) заштита од радијација и нуклеарна безбедност;
- (vii) безбедност на храна и добиточна храна, здравје и благосостојба на животните;
- (viii) јавното здравје;
- (ix) заштита на потрошувачите;
- (x) заштита на приватноста и личните податоци и безбедност на мрежните и информациските системи

[...]

**Член 6 – Услови за заштита на пријавувачите**

1. Лицата што пријавуваат се квалификуваат за заштита според оваа Директива под услов:

- (a) да имале разумна основа да веруваат дека информациите за пријавени прекршувања биле вистинити во моментот на известувањето и дека таквите информации спаѓаат во опсегот на оваа Директива; и
- (б) пријавиле интерно во согласност со член 7 или екстерно во согласност со член 10, или направиле јавно обелоденување во согласност со член 15.

[...]

**ПОМОШ ЗА ЖРТВИТЕ**

Покрај тоа што бара заштита на жртвите, член 25 од Конвенцијата за организиран криминал, исто така, бара државите да преземат соодветни мерки за да им пружат помош на жртвите на кривични дела опфатени со Конвенцијата.<sup>196</sup> Член 25, ставови 2 и 3, бараат од државите членки да воспостават соодветни процедури со кои ќе се овозможи пристап до компензација и реституција за жртвите и ќе се овозможи ставовите и грижите на жртвите да бидат презентирани во текот на кривичната постапка. Овој дел дополнително се осврнува на секоја од овие мерки за помош како и на мерки за помош кои не се експлицитно споменати во член 25.

Ниту една од мерките за помош за жртвите разгледани во овој дел, ниту која било друга мерка за помош не треба да биде условена од соработката на жртвите со органите за спроведување на законот или со други органи.

**Реституција и компензација**

Член 25, став 2, од Конвенцијата за организиран криминал бара државите членки да воспостават соодветни процедури со кои ќе овозможат пристап до компензација и реституција за жртвите на кривичните дела опфатени со Конвенцијата. Специјалниот известувач за негативните ефекти од прометот и фрлањето на токсични и опасни производи и отпад врз човековите права, исто така, им препорача на државите да формираат домашни фондови за компензација за финансирање на „обновувањето на животната средина и компензацијата на жртвите кога сторителите на кривичните дела се непознати, не можат да се најдат или да прогласуваат стечај“.<sup>197</sup>

Иако домашните описи и дефиниции за реституција може да варираат, за целите на овој водич реституцијата се однесува на мерки кои се обидуваат да ја вратат жртвата или жртвите во ситуацијата во која биле пред да се случи кривичното дело, додека компензација се однесува на за плаќање на жртвите за штета, оштетување, повреда или загуба.

Модел- одредбата 28 има за цел да обезбеди насоки за прашањата што државите можеби ќе сакаат да ги земат предвид при развивањето закони и за враќање и за компензација на жртвите на трговија со отпад. Одредбите за обезбедување на пристап и до враќање и надомест треба да се вклучат само доколку соодветните процедури

<sup>196</sup> Конвенција за организиран криминал, чл. 25, ст. 1.

<sup>197</sup> E/CN.4/2004/46, ст. 114.

за обезбедување на компензација и враќање на штета во постапките опфатени со овој водич веќе не се достапни според домашните закони.

Став 1 од модел-одредбата 28 предвидува судовите да можат да донесат наредба за реституција или компензација при изрекување на казната за обвинетото лице, независно од барањето што го поднесува обвинителот. Иако оваа модел-одредба не бара од судот да нареди реституција или компензација, таквиот пристап е можен. Со моделот предложен преку модел-одредбата 28, од жртвите не се бара да бараат компензација преку други правни постапки, како што е граѓанската постапка, затоа што таа за многу жртви може да е недостижна.

Во ставовите 2 и 3 од модел-одредбата 28 се наведуваат различните цели на реституцијата и компензацијата и се обезбедуваат списоци на содржината на судските наредби за реституција или компензација. Овие одредби го одразуваат духот и содржината на ставовите 8 до 13 од Декларацијата за основните принципи на правдата за жртвите на криминал и злоупотреба на власта.

Со став 4 од модел-одредбата 28 се настојува да се осигури судовите, при издавање наредба за реституција или компензација, да ги земаат предвид средствата и способноста на осуденото лице. Онаму каде што сторителот има ограничени средства, приоритет треба да се даде на плаќањето на компензација во однос на плаќањето на која било друга финансиска казна. Ако сторителот не е во можност да плати, став 6 предвидува дека право на жртвата на компензација финансирана од државата.

Моделот за реституција и компензација утврден во модел-одредбата 28 зависи од кривичната осуда на сторителот. Сепак, треба да се забележи дека реституцијаа и компензација засновани на осудителна пресуда не е единствениот достапен модел. Во некои држави, жртвите, исто така, може да добијат реституција или компензација независно од тоа дали сторителот е осуден. Да потсетиме дека обврската содржана во член 25, став 2, од Конвенцијата за организиран криминал е општа обврска за воспоставување соодветни процедури со кои ќе се обезбеди пристап до реституција и компензација за жртвите на кривични дела опфатени со Конвенцијата. При усвојување на законодавство за спречување и борба против трговијата со отпад, државите треба да размислат дали на жртвите на трговијата со отпад им се овозможува ефективен пристап до реституција и компензација во случаи кога сторителите не можат да бидат идентификувани, лоцирани, екстрадирани или кривично гонети.

Поврзано прашање со ова е односот помеѓу наредбите за реституција и компензација за жртвите и наредбите за чистење на отпадот и санирање на еколошката штета. Како и со реституцијата, така и со санацијата се прави обид за поправање на штетата. Иако употребата на терминологијата во различни јурисдикции може да варира, за целите на овој водич, под санација се подразбираат дејствија за поправка или ублажување на штетата што била, може или ќе биде предизвикана врз околината, живеалиште или локација, додека реституцијата се подразбира како чин со кој се поправа штетата нанесена на жртвата. Важно е надлежните судови или органите надлежни за животна средина да имаат овластување да донесуваат наредби за чистење на отпадот и за санирање на штетите по животната средина, без разлика дали сторителот е осуден или не и дали штетата е предизвикана или сè уште не е. Исто така, може да биде добро судовите да имаат овластување да донесуваат дополнителни наредби за расчистување или санација во моментот на изрекувањето на пресудата. Државите, исто така, треба да воспостават соодветни процедури за да обезбедат чистење на отпадот и санирање на штетите врз животната средина во случаи кога сторителот не може да се идентификува или не може ефективно да му се нареди да го исчисти отпадот и да ја санира штетата врз животната средина бидејќи сторителот е несолвентен, не се наоѓа во надлежната јурисдикција или поради која било друга причина. Иако чистењето и санирањето се важна тема за законодавците, овој водич ова не го елаборира дополнително.

**МОДЕЛ-ОДРЕДБА 28: РЕСТИТУЦИЈА И КОМПЕНЗАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ**

1. Кога сторителот е осуден за кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...], судот може да му наложи на сторителот да плати реституција или компензација на жртвите, како дополнување или наместо која било друга казна наредена од Судот.

2. Целта на наредбата за реституција на штетата е враќање на жртвата во положбата во која била пред извршувањето на делото. Наредбата за реституција може да вклучува една или повеќе од следниве форми:

- (а) Враќање на имотот на жртвата, одземен од осуденото лице;
- (б) Враќање на вредноста што е одземена од жртвата со престапот сторен од осуденото лице; или
- (в) Обнова на живеалиштата од штети предизвикани врз животната средина.

3. Целта на наредбата за компензација е да и се даде надомест на жртвата за каква било повреда, загуба или штета предизвикана од сторителот. Ова може да вклучува плаќање за:

- (а) Трошоци за медицински, физички, психолошки или психијатриски третман којшто жртвата го направила или треба да ги направи;
- (б) Трошоци за физикална и работна терапија или рехабилитација којшто жртвата ја направила или треба да ја направи;
- (в) Трошоци за неопходен превоз, привремена грижа за децата, привремено сместување или движење на жртвата до место на привремен безбеден престој;
- (г) Изгубени приходи и доспеани плати коишто жртвата ги претрпела во согласност со националните закони и прописи за плати;
- (д) Правни трошоци и други трошоци или трошоци направени од жртвата, вклучувајќи ги и трошоците поврзани со учеството на жртвата во процесот на кривична истрага и гонење;
- (ѓ) Физичка или психолошка повреда, емоционална вознемиреност или болка и страдање што жртвата ги претрпела како резултат на кривичното дело извршено против неа; и
- (е) Сите други трошоци или загуби на жртвата настанати како директен резултат на однесувањето на сторителот и кои судот ги смета за разумни во дадените околности.

4. При донесувањето наредба за реституција или компензација, судот ќе ги земе предвид средствата и способноста на осуденото лице да плати реституција или компензација и ќе и даде предност на наредбата за реституција или компензација пред паричната казна.

5. Имигрантскиот статус или враќањето на жртвата во неговата или нејзината матична држава или државата на престој, или кое било друго отсуство на жртвата од јурисдикцијата нема да го спречи плаќањето на компензација и/или реституција според овој член.

6. Ако реституцијата или компензацијата не може да ги плати осуденото лице, жртвата ќе има право на компензација од [внесете име на националниот фонд за компензација].

7. Кога осуденото лице е јавен службеник чиешто дејствија коишто претставуваат кривично дело за кое се применува овој [Закон/Акт/Глава...] биле извршени под вистински или привиден државен авторитет, судот може да и наложи на државата да плати реституција или компензација на жртвата [во согласност со [внесете релевантно национално законодавство]]. Наредбата за компензација од државата според овој член може да вклучува плаќање за или кон која било или сите ставки од став 3, потставови (а) - (е).

## Пристап и учество во кривични и други постапки

Член 25, став 3, од Конвенцијата за организиран криминал го предвидува следново:

Секоја држава членка, во согласност со нејзиното домашно законодавство, ќе овозможи гледиштата и грижите на жртвите да бидат презентирани и земени предмет во соодветните фази на кривичната постапка против сторителите на начин што нема да ги прејудува правата на одбраната.

Фазите и начинот на кој ќе бидат презентирани и земени предвид гледиштата и грижите на жртвите може да се разликуваат помеѓу правните системи, но, генерално, ја вклучуваат можноста жртвата да се појави како сведок за време на судењето, да се обезбеди изјава за влијанието на жртвата која ќе се разгледа при изрекувањето на казната, или други форми на учество во текот на судењето, изрекувањето на казната или во другите фази на кривичната постапка. При воведување или изменување на законодавството за спречување и борба против трговијата со отпад, државите треба да гарантираат дека мерките за пристап и учество во соодветните постапки ќе бидат проширени и на жртвите на трговија со отпад. За повеќе информации за правата на жртвите на пристап и учество, видете го документот за издавање на UNODC со наслов *Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и Меѓународното право за човекови права*.<sup>198</sup>

## Други мерки за помош

Покрај мерките што се експлицитно наведени во член 25, државите при донесувањето на законите за помош на жртвите на трговија со отпад треба да го земат предвид и поширокото меѓународно право за помош на жртвите. Во оваа насока, релевантно е да се забележи дека Декларацијата за основните принципи на правдата за жртвите на криминал и злоупотреба на власта ги предвидува следните мерки:

14. Жртвите треба да ја добијат потребната материјална, медицинска, психолошка и социјална помош преку владини, доброволни, локални средсва и средства од заедницата.
15. Жртвите треба да бидат информирани за достапноста на здравствените и социјалните услуги и друга релевантна помош и да им се овозможи лесен пристап до нив.
16. Полицијата, правосудството, здравствената, социјалната служба и другиот засегнат персонал треба да добијат обука за да се сензибилизираат за потребите на жртвите и да добијат насоки како да се обезбеди соодветна и брза помош.

<sup>198</sup> Претстои.

# Глава 8.

## НАЦИОНАЛНА КООРДИНАЦИЈА

Во глава 1 од овој водич националната институционална рамка беше обработена како општо размислување коешто државите мора да го земат предвид при изготвување или измена на своето законодавство за борба против трговијата со отпад.<sup>199</sup> Во глава 1 стана збор и за релевантните одговорности и овластувања како и за вообичаените институции кои се вклучени во спречувањето и борбата против трговијата со отпад. Тесно поврзано прашање со ова, издвоено за дискусија во оваа глава, е и ефективната координација и соработка меѓу различните институции кои работат во оваа област.

Ефикасната координација и соработка меѓу националните институции е потребна за да се избегне дуплирање на напорите, недоследностите и противречностите во пристапите и да се осигура дека сите институции ќе имаат полза од знаењето, експертизата и ресурсите во секоја институција посебно. На пример, таму каде што постојат повеќе агенции коишто се потенцијално надлежни за истражување на трговијата со отпад и сродните прекршоци, државите треба да се погрижат меѓу нив да постои јасна и соодветна поделба на одговорностите. Поделбата на одговорностите може да се организира според фазата во која е истрагата, сериозноста на делото или вклученоста на одредени други кривични дела.

Одредувањето на надлежностите меѓу релевантните институции е прашање што секоја држава треба да го определи сама. Според тоа, овој водич не обезбедува модел-одредба за мандатите на релевантните агенции. Наместо тоа, модел- одредбата 29 предвидува формирање на тело кое ќе биде одговорно за национална координација. Оваа одредба е наменета првенствено за државите кои немаат соодветни механизми за национална координација во однос на трговијата со отпад. Одредбата не е потребна таму каде што формирање на дополнително национално координативно тело би било излишно и таму каде што би се дуплирале постоечките структури или координацијата.

Каква и поделба на надлежности да усвои државата, таа треба да се погрижи секоја агенција вклучена во спречување, откривање, истрага, гонење и судење на кривични дела поврзани со отпадот да има јасно утврден мандат во законодавството. Ова е императив не само за да може секоја агенција да ги извршува овие функции, туку и да се обезбеди законитост и прифатливост на доказите што ги прибавила таа агенција во подоцнежниот процес на кривичното гонење.

<sup>199</sup> Види „Национална институционална рамка“ погоре.

**МОДЕЛ-ОДРЕДБА 29: НАЦИОНАЛНО КООРДИНАТИВНО ТЕЛО**

1) [внесете релевантен министер] ќе формира национален координативен комитет кој ќе се состои од службеници од [внесете релевантни агенции] и претставници од [внесете други релевантни организации и невладини организации и/или даватели на услуги].

(2) Националниот координативен комитет ќе го развие, координира, следи и оценува националниот одговор за спречување на сите форми на организиран криминал, вклучително и преку собирање податоци, анализа и размена, развој на програми за превенција, обука и олеснување на меѓуагенциската и мултидисциплинарна соработка помеѓу различни владини агенции, меѓународни организации и релевантни невладини организации.

(3) Националниот координативен комитет ќе известува годишно до [релевантниот министер/ Парламент] за своите активности.

Државите, исто така, треба да ја разгледаат употребата на законодавни одредби или меморандуми за разбирање меѓу релевантните органи како алатки за ефективно разграничување на одговорностите на различни органи и воспоставување механизми за ефективна соработка. Меморандумите за разбирање би можеле да се однесуваат на прашања кои го вклучуваат следново:

- Целта на меморандумот за разбирање
- Информации за страните на меморандумот за разбирање и лицата или агенциите одговорни за надзор на неговата имплементација
- Функциите на секоја институција во однос на контролите за транспорт на отпад
- Одговорностите и овластувањата што се применуваат од секоја институција
- Изјава за тоа како секоја институција ќе ги извршува тие одговорности и овластувања
- Договорени заеднички работни односи
- Процедури за размена на информации
- Точки на контакт
- Процес за преглед на меморандумот за разбирање, вклучувајќи редовни состаноци за преглед на високо ниво
- Периодот на важност на меморандумот за разбирање<sup>200</sup>

<sup>200</sup> Институт за европска политика за животна средина, Био-разунавачка служба и Екологик, Студија за инспекциските барања за транспорт на отпад (2008), стр. 118.

**ПРИМЕР: ИНТЕРПОЛ****Национална работна група за безбедност на животната средина**

Поддирекцијата за безбедност на животната средина на ИНТЕРПОЛ препорачува земјите-членки да формираат национални работни групи за безбедност на животната средина. Националните работни групи за безбедност на животната средина се дизајнирани за да се справат со организираниот еколошки криминал кој е транснационален по природа, преку национална и меѓународна соработка и координација. Националните работни групи за безбедност на животната средина ги обединуваат сите агенции одговорни за националното спроведување на законот за животна средина, вклучувајќи ги полицијата, царината, агенциите за животна средина, обвинителството и судството. Државите можеби ќе сакаат да вклучат и претставници на релевантни меѓународни и регионални организации, граѓанското општество, истражувачки институции и приватниот сектор.

Публикацијата на Под-директоратот за еколошка безбедност на ИНТЕРПОЛ обезбедува водич за формирање национална работна група за безбедност на животната средина и се однесува на прашања како што се кој треба да учествува, како да се биде домаќин на семинар за национална безбедност на животната средина, како да се формира управен комитет за национална безбедност на животната средина и како да се формира и структурира работна група за национална безбедност на животната средина.<sup>4</sup>

<sup>4</sup> ИНТЕРПОЛ, Поддиректорат за безбедност на животната средина, Национална работна група за безбедност на животната средина: здружување на агенциите за усогласеност и спроведување за да се одржи безбедноста на животната средина (Лион, Франција, 2014 година).

**ПРИМЕР: ФРАНЦИЈА****Централна канцеларија за борба против криминалот против животната средина и криминалот во јавното здравје (OCLAESP)**

Француската меѓуминистерска канцеларија ОЦЛАЕСП, создадена во 2004 година, е една од централните канцеларии на Под-дирекцијата на правосудната полиција во рамките на Жандармеријата. Таа е одговорна за водење и координирање на истрагите во областа на животната средина и јавното здравје под раководство и надзор на обвинители или судии, помагајќи им на истражителите и други службеници во спроведувањето на истрагите, следењето и анализирањето на злосторствата против животната средина и јавното здравје и нивните сторители, учество во обука и градење капацитети на национално и меѓународно ниво и постапување со барања за меѓународна соработка.<sup>5</sup>

<sup>5</sup> За повеќе информации, види [www.gendarmerie.interieur.gouv.fr](http://www.gendarmerie.interieur.gouv.fr).





# ЗАВРШНИ ЗАБЕЛЕШКИ

Целта на овој водич е да ги поддржи државите во донесувањето или зајакнувањето на домашното законодавство за спречување и борба против трговијата со отпад, особено, преку, спроведувањето на Конвенцијата за организиран криминал. За таа цел, водичот наведе низа прашања што државите ќе треба да ги земат предвид при донесувањето или зајакнувањето на таквото законодавство и дава модел на законодавни одредби и релевантни национални и регионални примери кои треба да се разгледаат во текот на тој процес.

На почетокот, беа наведени голем број општи размислувања за државите, вклучително и меѓународната правна рамка, не само во врска со меѓународното право за животна средина и меѓународната правна рамка за борба против сериозниот криминал, туку и со повикување на меѓународното право за човекови права. Во глава 1, беше разгледана и релевантноста на домашното законодавство за управување со отпад со законодавството кое се однесува на трговијата со отпад и важноста на ефикасната национална институционална рамка за спроведување на законодавството предвидено во водичот.

Во следните глави од водичот, беа разгледани теми, прашања и одредби кои треба да се обработат во законодавството за трговија со отпад или да се разгледаат во процесот на неговото развивање. Во глава 2, беа наведени некои општи одредби кои се корисни за законодавството за трговија со отпад: принципите на законот за животна средина, дефиниции, распореди за отпад и одредби во врска со јурисдикцијата.

Во глава 3, беа разгледани важните теми за кривичните дела и одговорноста, со вовед во елементите на кривичните дела, пред да се помине на дискусија за дела што се специфични за отпадот, како што се трговија со отпад и измама со документи за управување со отпад, како и како споредните дела кои ги поддржуваат овие криминални активности. Понатамошното разгледување на оваа тема беше поврзано со прашања како што се секундарна одговорност, одговорност за обид, одговорност на правни лица и одбрана.

Во глава 4, беа разгледани прашањата поврзани со истрагата за трговијата со отпад, вклучително и модел законски одредби за заплена и неколку специјални истражни техники, како и дискусија за прашања во врска со собирањето, постапувањето и прифатливоста на доказите. Глава 5 беше посветена на решавање на неколку форми на меѓународна соработка релевантни за истрагите, гонењето и судењето случаи на трговија со отпад: заемна правна помош, екстрадиција, соработка во спроведување на законот и заеднички истраги.

Во глава 6, вниманието беше свртено кон прашањата кои се однесуваат на гонењето на кривичните дела и казните за трговијата со отпад и казнувањето за такви дела. Во делот за гонење, се разгледуваше дискрециското право на обвинителството и насоките што се користат во гонењето и извршувањето, притворот пред судење, алтернативите на судењето и роковите на застареност. Во делот за казните и казнување, беа разгледани

фундаменталните размислувања за казнувањето на кривичните дела за трговија со отпад, како и некои од видовите санкции што може да бидат соодветни за физичките и правните лица кои се прогласени за виновни за кривични дела поврзани со трговија со отпад, вклучувајќи неколку видови на споредни наредби.

Во глава 7 беа обработени теми кои се однесуваат на заштитата и помошта на сведоците, жртвите, лицата кои соработуваат со властите и укажувачите. На крајот, во глава 8, беше разгледано прашањето за националната координација и беше вклучена модел- законска одредба за национално координативно тело.

Како резиме, во овој водич беше направен обид да им се даде на читателите широк (но не и исцрпен) преглед на прашањата што се релевантни за развојот на законодавството за спречување и борба против трговијата со отпад од перспектива на кривичната правда, како и основните алатки наменети за законодавците да донесување или зајакнување на таквото законодавство.

Во сумирањето на она што е опфатено со овој водич, исто така е корисно да се идентификува она што не е опфатено. Посебно, треба да се потсети дека примарна целна публика на водичот се креаторите на политиките, законодавците и подготвувачите на законодавството. Според тоа, иако водичот, исто така, допре до голем број прашања кои се однесуваат на истрагата, гонењето и судењето за кривични дела за трговија со отпад, неговата содржина не е сеопфатно испитување на прашањата што се релевантни за истражителите, обвинителите и судиите.

Дополнително, мора да се нагласи дека пристапот преземен во овој водич за спречување и борба против трговијата со отпад е од перспектива на кривичната правда, особено преку спроведувањето на Конвенцијата за организиран криминал. Сепак, од клучно значење е креаторите на политиките и законодавците да разберат дека трговијата со отпад не може да се реши само преку пристапот на кривичната правда. Наместо тоа, потребна е холистичка политика која ги комбинира пристапите на кривичната правда со пошироки регулаторни пристапи за управување со отпад. Покрај тоа, концептот на трговија со отпад, како што е дискутирано во водичот, е инхерентно поврзан со законодавните или регулаторните одредби за управување со домашниот отпад. Еден пример е утврдувањето на случаите во кои одредени дејствија се спротивни на законската должност или услов за дозвола или лиценца. Со други зборови, пристапот на кривичната правда што го нуди законодавниот водич е зависен од ефективните рамки за управување со отпад.

Подолу се наведени дополнителни ресурси релевантни за спречување и борба против трговијата со отпад. .

# ДОПОЛНИТЕЛНИ ИЗВОРИ

## Ресурси за трговија со отпад (во оригинал)

- UNEP, *Guide for the Development of National Legal Frameworks to Implement the Basel Convention* (2019)
- UNEP, *Manual for the Implementation of the Basel Convention* (2016)
- UNEP, *Guidance on the Implementation of the Basel Convention Provisions Dealing with Illegal Traffic (paragraphs 2, 3 and 4 of article 9)* (2019)
- UNEP, *Instruction Manual on the Prosecution of Illegal Traffic of Hazardous Wastes or Other Wastes* (2012)
- UNEP, *Basel Convention Training Manual on Illegal Traffic for Customs and Enforcement Agencies* (2006)
- Conference of the Parties to the Basel Convention, decision VI/16, *Guidance Elements for Detection, Prevention and Control of Illegal Traffic in Hazardous Wastes*
- WasteForce, *Guidance for Prosecutors of Waste Crime* (2020)

## Публикации на УНОДЦ (во оригинал)

- UNODC, *Legislative Guide for the Implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, 2nd ed. (2017)
- UNODC, *Model Legislative Provisions against Organized Crime*, 2nd ed. (2022)
- UNODC, *The United Nations Convention against Transnational Organized Crime and International Human Rights Law* (2022)
- UNODC, *Manual on Mutual Legal Assistance and Extradition* (2012)
- UNODC, *Manual on International Cooperation for the Purposes of Confiscation of Proceeds of Crime* (2012)



# UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime